

გ. შალამბერიძე

ქართული მახათლწეხა

გამომცემლობა „კოდნა“
თბილისი 1958

ა ვ ტ ო რ ი ს ა გ ა ნ

ქართული მართლწერის ჩვევების გამომუშავება ძირითადად სკოლაში ხდება მხატვრული ნაწარმოებების ტექსტზე მუშაობისა და გრამატიკის სასკოლო კურსის შესწავლის პროცესში.

მიუხედავად ქართული ენის გრამატიკის როგორც მეცნიერული, ისე სასკოლო სახელმძღვანელოების არსებობისა, მაინც იგრძნობა ქართული მართლწერის ისეთი დამხმარე სახელმძღვანელოს საჭიროება, რომელიც გაუადვილებს მოსწავლე ახალგაზრდობას სწორი ზეპირი და წერიტი მეტყველების დაუფლებას.

ამ წიგნის მიზანია ხელი შეუწყოს გრამატიკის კურსის შესწავლის შედეგად მიღებულ მართლწერის ცოდნა-ჩვევათა გაღრმავება-განმტკიცებას მოსწავლეებში. ვფიქრობთ, იგი ერთგვარ დახმარებას გაუწევს ქართული ენის მასწავლებლებსაც მართლწერის საკითხების სწავლებაში.

წიგნში მართლწერის საკითხები განხილულია ფონეტიკის, ნორმოლოგიისა და სინტაქსის საკითხებთან დაკავშირებით. ცალკეული წესების ჩამოყალიბებისას ავტორი ცდილობდა სხარტად გადმოეცა არა მარტო ის, თუ როგორ ვწეროთ, არამედ, სადაც ეს მოსახერხებელი იყო, ისიც, თუ რატომ უნდა ვწეროთ ასე.

წიგნს ეოთვის სავარჯიშოები. სავარჯიშო მასალა ძირითადად აღებულია იმ მწერალთა ნაწარმოებებიდან, რომელთა შემოქმედება ისწავლება საშუალო სკოლაში. სავარჯიშოები ალაგ-ალაგ შესწორებულია დღევანდელი სალიტერატურო ქართულის ნორმათა მიხედვით.

ყველა საქმიან შენიშვნას ავტორი მადლობით მიიღებს და გაითვალისწინებს.

ზეზოკლებათა განმარტება

აკაკი—აკაკი წერეთელი
 ვაჟა—ვაჟა-ფშაველა
 ილია—ილია კავთავაძე
 ა. აბაშ.—ალექსანდრე აბაშელი
 გ. აბაშ.—გრიგოლ აბაშიძე
 ი. აბაშ.—ირაკლი აბაშიძე
 შ. არაგვ.—შაო არაგვისპირელი
 ლ. არდ.—ლავრენტი არდაზიანი
 „აბ. კომ.“—გაზეთი „ახალგაზრდა
 კომუნისტი“
 ნ. ბარათ.—ნიკოლოზ ბარათაშვილი
 ა. ბელ.—აკაკი ბელიაშვილი
 ი. გოგ.—იაკობ გოგებაშვილი
 ი. გრიშ.—იოსებ გრიშაშვილი
 შ. დად.—შალვა დადიანი
 ი. ევდ.—იროდიონ ევდოშვილი
 ზ. ერისთ.—გიორგი ერისთავი
 რ. ერისთ.—რაფიელ ერისთავი
 დ. კლდ.—დავით კლდიაშვილი
 ს. კლდ.—სერგო კლდიაშვილი
 „კომ.“—გაზეთი „კომუნისტი“

გ. ლეონ.—გიორგი ლეონიძე
 ნ. ლომ.—ნიკო ლონოური
 კ. ლორთქ.—კონსტანტინე ლორთქი-
 ფანიძე
 ს. მგალ.—სოფრომ მგალობლიშვილი
 ა. მირცხ.—ალიო მირცხულაუა
 ი. მოსაშე.—ილო მოსაშვილი
 მიხ. მრეველ.—მიხეილ მრეველიშვილი
 ე. ნინ.—ეგნატე ნინოშვილი
 გრ. ორბ.—გრიგოლ ორბელიანი
 გ. ტაბ.—გალაქტიონ ტაბიძე
 ლ. ქიაჩ.—ლეო ქიაჩელი
 ა. ყაზბ.—ალექსანდრე ყაზბეგი
 ს. შანშ.—სანდრო შანშიაშვილი
 გ. წერ.—გიორგი წერეთელი
 ა. ჭეიშ.—ალექსანდრე ჭეიშვილი
 დ. კონქ.—დანიელ კონქაძე
 მ. ჯავახ.—მიხეილ ჯავახიშვილი
 ანდ.—ანდაზა
 გამ.—გამოცანა
 ხალხ.—ხალხური

წერა და მიტყველება

ენა ადამიანთა ურთიერთობის იარაღია. მისი შემწეობით ადამიანები უზიარებენ ერთმანეთს აზრებს და აღწევენ ურთიერთგაგებას; იგი უშუალოდ დაკავშირებულია აზროვნებასთან, ამიტომ სიტყვებითა და წინადადებაში სიტყვათა შეკავშირებით აღნუსხავს და აღბეჭდავს აზროვნების მუშაობის შედეგს, ადამიანის შემეცნებითი მუშაობის წარმატებას და, ამგვარად, შესაძლებელს ხდის აზრთა გაცვლას ადამიანთა საზოგადოებაში.

აზრთა გაცვლა მუდმივი და სასიცოცხლო საჭიროებაა, რადგან უმისოდ შეუძლებელია მოეწყოს ადამიანთა ერთად მოქმედება ბუნების ძალებთან ბრძოლაში, საჭირო მატერიალური დოვლათის წარმოებისათვის ბრძოლაში, შეუძლებელია მიღწეულ იქნეს წარმატება საზოგადოების საწარმოო საქმიანობაში; ამიტომ ენა უნდა იყოს საზოგადოებისათვის გასაგები და ყველა მისი წევრისათვის საერთო. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი ვერ გამოდგება ვერც ურთიერთობის საშუალებად და ვერც საზოგადოების ბრძოლისა და განვითარების იარაღად.

ბევრით ენასთან, ზეპირ მეტყველებასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული წერითი მეტყველება, რომელიც ენის გრაფიკულ გამოსახულებას წარმოადგენს და მნიშვნელოვნად აფართოებს მისი მოქმედების არეს; იგი ზეპირ მეტყველებასთან ერთად წარმატებით გამოიყენება ადამიანთა შორის ურთიერთობის დასაწყობებლად, აზრთა გაცვლის საშუალებად. წერითი მეტყველება, სხვადასხვა ენათა დამწერლობა რომ არ არსებულებოდა, ბევრი რამ კაცობრიობის ისტორიიდან დღესაც ბნელით იქნებოდა მოკული. ამასთან ერთად წერითი მეტყველება ზოგ შემთხვევაში უფრო ხელსაყრელი და მოსახერხებელია, ვიდრე ზეპირი (თუმცა ამ უკანას-

კნელის შეცვლა და მისი მაგივრობის გაწევა ყოველთვის როდი შეუძლია). წერიტი მეტყველების განსაკუთრებული ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი იძლევა ხანგრძლივი ფიქრის საშუალებას, გამოსახატავი აზრის ყოველმხრივ დაზუსტებისა და მკაფიოდ ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. წერის საშუალებით ხალხის ნააზრევი თაობიდან თაობას გადაეცემა. ამ მხრივ მას ზეპირ მეტყველებასთან შედარებით გარკვეული უპირატესობა აქვს.

როგორც ცნობილია, ენა ცვალებადია. თითქმის განუწყვეტლივ იცვლება ენის ლექსიკური შემადგენლობა, გაცილებით უფრო ნელა იცვლება მისი გრამატიკული წყობა, რომელიც დროთა განმავლობაში აუმჯობესებს თავის წესებს, იძენს ახალ წესებს და უფრო სრულყოფილი ხდება.

გარკვეულ ცვლილებებს განიცდის ენის ბგერითი მხარეც, ე. ი. ენა ფონეტიკურადაც იცვლება. ფონეტიკური ცვლილებების ერთ-ერთი მიზეზი ის არის, რომ ზეპირი მეტყველება ნაკლებ შეზღუდულია ენობრივი ნორმებით.

ფონეტიკურ ცვლილებებს, რომლებიც ენის ბგერითს შედგენილობაში ან ცალკე სიტყვებში ხდება, შეუძლია სათანადო ცვლილებები გამოიწვიოს ამა თუ იმ ენის დამწერლობაში. მაგალითად, ცნობილია, რომ ქართულში გეჟონდა ხორხისმიერი (ფარინგალური) ფშვინიერი ხშული ბგერა, რომელიც ასო ჯ-ით გადმოიცემოდა. ზოგ ქართულ კილოში (ხევსურულში, მოსეურში, თუშურში, ინგილოურში, ფშაურში...) იგი ამჟამადაც არსებობს. სალიტერატურო ქართულში შემდეგ იგი დაეძახება ხ ბგერას და ახლა ყველა სიტყვაში, სადაც ძველად ჯ იწერებოდა, მის მაგივრად ხ ასო იწერება.

ყოველი ასოს ფუნქციაა გამოხატოს სამეტყველო ბგერა, მისი ძირითადი სახე. მაგალითად, ასო გ გამოხატავს მელერ უკანანის-მიერ თანხმოვან ბგერას. ასეა ეს, ვთქვათ, სიტყვაში ამხანაგი, მაგრამ იმავე სიტყვის მიცემითი ბრუნვის ფორმაში ამხანაგს გ უკვე აღარ არის მელერი, ხ-სთან მეზობლობაში იგი ყრუედება და ქ-ს ემსგავსება. ამიტომ უფრო ისმის ამხანაქს, ვიდრე ამხანაგს. როგორ ვწეროთ, ამხანაგს თუ ამხანაქს? კარგად დუ კარქათ, რად თუ რათ, სახლში თუ სახში, ბოთლს თუ ბოთს? რა ურთიერთდამოკიდებულება უნდა არსებობდეს წარმოთქმასა და წერას შორის? ამ საკითხებს აწესრიგებს მოცემული ენისათვის დადგენილი და ამ ენისათვის სავალდებულო წერის წესების კრებული ანუ სისტემა, რასაც ორთოგრაფიას უწოდებენ.

ორთოგრაფია ცოცხალ მეტყველებას ჩამორჩება, რადგან წერიითი მეტყველება ზეპირ მეტყველებასთან შედარებით უფრო კონსერვატიულია. ცვლილებები მეტყველებაში ყოველთვის როდი იწვევს ცვლილებებს ორთოგრაფიაში ეს გასაგებიცაა: წარმოთქმა განუწყვეტილვ იცვლება, ცოცხალი მეტყველება განსხვავებულია დიალექტების მიხედვით. ორთოგრაფია ყოველივე ამას ანგარიშს ვერ გაუწევს, მას არ შეუძლია ფეხდაფეხ მისდის ენის ფონეტიკურ ცვლილებებს. ესეც რომ არ იყოს, ხშირი რეფორმები ორთოგრაფიაში შეარყევდა თვით ორთოგრაფიის წესებს, გაართულებდა მართლწერას, რადგან ყველა ვერ შეძლებდა თვალი ედგენებინა და კვალდაკვალ მიჰყოლოდა რონელიმე ორთოგრაფიული წესის ცვლილებებს.

ამიტომ ორთოგრაფიის ერთხელ დადგენილი წესები განძლეა ისე, როგორც ენის გრამატიკული წყობა. მათს გამძლეობას ხელს უწყობს ისიც, რომ მართლწერის კანონები სახელმწიფოებრივადაც დადგენილია და არსებული ენობრივი ნორმები სავალდებულოა ყველასათვის, ვინც კი შეეცდება წერით გადმოსცეს ის, რის თქმაც სურს. ამიტომ ორთოგრაფიაც თავის მხრით ხელს უწყობს სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციას.

გარდა საკუთრივ ორთოგრაფიული საკითხებისა, სალიტერატურო ქართულის შემდგომი დახვეწა-განვითარებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სხვა რიგის მოვლენებსაც. ესაა სახელთა ბრუნების, ზმნათა ულლების, თანდებულების, კავშირებისა და ნაწილაკების გამოყენების, რიცხვში შეთანხმებისა და მრავალი სხვა მორფოლოგიურ-სინტაქსური საკითხი.

სწორი ზეპირი და წერიითი მეტყველება ადამიანის კულტურული დონის ერთ-ერთი უტყუარი ნიშანია. ვინც სწორად აზროვნებს, სწორადაც მეტყველებს და პირიქით; ხოლო, თუ ეს ასეა, მაშინ სავსებით გასაგებია ის უდიდესი მნიშვნელობა, რაც სწორ მეტყველებას (ზეპირსა და წერითს) ენიჭება ყოველმხრივ განვითარებული მოქალაქის ჩამოყალიბების საქმეში.

მართლწერის პრინციპები და მათი ურთიერთმიმართება ქართულში

დამწერლობის მქონე ყველა ენას მოეპოვება წერის სავალდებულო წესების სისტემა — ორთოგრაფია ანუ მართლწერა (ორთოგრაფია ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს სწორ, მართებულ წერას).

მართლწერის საკითხების მოგვარებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, როცა წარმოთქმასა და წერას შორის დიდი განსხვავებაა, მაგრამ იგი აქტუალურობას მოკლებული არაა იმ ენებშიც, სადაც თითოეულ ასოს მხოლოდ ერთი წარმოთქმა აქვს (მაგალითად, ქართულში). მართლწერის ნორმების უნიფიკაცია სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმეა.

მართლწერა სხვადასხვა ენაში ორთოგრაფიის სხვადასხვა პრინციპს ემყარება. ჩვეულებრივ განარჩევენ სამ ძირითად პრინციპს; ესენია: ფონეტიკური, მორფოლოგიური და ისტორიული (ტრადიციული) პრინციპები. მხოლოდ ერთი ამ პრინციპთაგანის განხორციელება და ზუსტად დაცვა ვერ ხერხდება, მაგრამ რომელიმე ენაში აუცილებლად ერთ-ერთ მათგანს აქვს უპირატესობა.

მართლწერის ფონეტიკური პრინციპი ემყარება წესს — „წერე ისე, როგორც ლაპარაკობ“, ე. ი. ამ პრინციპის მიხედვით ამოსავალია გამოთქმა, მას ეწევა ანგარიში. წერამ უნდა ასახოს ის ბგერები, რომლებსაც წარმოთქმული სიტყვა შეიცავს, ასახოს ისე, როგორც გვესმის. ასო მხოლოდ ძირითადი ბგერითი მნიშვნელობის მქონე უნდა იყოს.

ქართულში, მაგალითად, ფონეტიკური პრინციპის მიხედვით არის დაწერილი სიტყვები: დედა, მამა, კაცი, ამხანაგი, სახლი, ეზო... მოვიდა, წაიღო, გაუშვა, დახატა და ბევრი სხვა. ფონეტი-

კურ პრინციპს ვიცავთ აგრეთვე, როცა ვწერთ: ცამეტი (ნაცვლად თსამეტისა), ჩვიდმეტი (ნაცვლად თშვიდნეტისა) და სხვ.

მორფოლოგიური პრინციპი მოითხოვს, რომ სიტყვის დაწერილობაში ჩანდეს მისი მორფოლოგიური შედგენილობა. ამ პრინციპის თანახმად წერის ნიშნებით უნდა გადმოიცეს მორფემები მიუხედავად იმისა, თუ როგორ წარმოვთქვამთ მათ. ერთი და იგივე მორფემა (ძირი, პრეფიქსი, სუფიქსი) მუდამ ერთე და იმავე სახით არის წარმოდგენილი, მისი ფონეტიკური ცვლილებები მხედველობაში არაა მიღებული. ქართულში მორფოლოგიურ პრინციპს ვუწევთ ანგარიშს, როცა ვწერთ: სახლში, ბოთლს, ბაღში, შეურაცხყოფა და სხვ., თორემ ამ სიტყვებში უფრო ისმის: სახში, ბოთს, ბაზში, შეურაცყოფა (ან შეურაწყოფა)...

ისტორიული პრინციპი ემყარება და იცავს ტრადიციულ დაწერილობას, თუნდაც ეს დაწერილობა მორფოლოგიურ ან ფონეტიკურ პრინციპს არღვევდეს. მაგალითად, ქართულში ვწერთ „დაღმართი“ (ნაცვლად დამართი-სა), სადაც ღ „აღმართის“ ანალოგიით არის გაჩენილი. სიტყვაში „აღმართი“ ღ-ს გამართლება აქვს, იგი აღ- ზმნისწინის ნაწილია, ამიტომ უნდა დაიწეროს კიდევ- სიტყვაში „დაღმართი“ კი ზმნისწინია და- (და არა „დაღ“), მაგრამ, რაკი ამ სიტყვის მართლწერა ტრადიციულად ასე შემუშავდა, ამჟამად მორფოლოგიურ პრინციპს აღარ ვითვალისწინებთ. დასევე ანალოგიითაა გაჩენილი სიტყვებში: წაღმართი, უკუღმართი, შეღმართი, აგრეთვე ზმნისართებში: გაღმა, გამოღმა, მიღმა (შდრ.: გამართ, გამომართ, მიმართ).

აეილოთ სხვა მაგალითი. კარგა ხანია ვითარებითი ბრუნვის დაბოლოებად თ წარმოითქმის, მაგრამ ვწერთ ღ-ს, რაც ისტორიულად არის შემუშავებული. მორფოლოგიურ პრინციპს არღვევს და ტრადიციას უწევენ ანგარიშს, როცა წერენ თაყვანისცემა-ს და არა თაყვანისცემა-ს (ასე იწერებოდა ძველად, ეიდრე ვ და უ ბგერების გადასმა მოხდებოდა).

მართლწერის ეს სამი პრინციპი სხვადასხვა ენაში არათანაპარი ზომითაა გამოყენებული.

ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა უნიფიკაციისათვის

ქართულმა სალიტერატურო ენამ საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში უდიდესი წარმატებები მოიპოვა. ეს ენა „დღეს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სახელმწიფო ენაა. ქართულ ენაზე მუშაობს ყველა საფეხურისა და ტიპის სკოლა. ქართულად ამეტყველდა უმაღლესი მათემატიკა და ტექნიკა, ფიზიკა და ქიმია, სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგი, მედიცინა და სხვა“¹. ქართულ ენაზე ამჟამად მრავალი ჟურნალი და გაზეთი გამოდის, იბეჭდება ათიათასობით ეგზემპლარი მხატვრული, პოლიტიკური, მეცნიერული წიგნები.

ქართული სალიტერატურო ენის ინტენსიურმა ზრდამ, დიალექტური წარმოშობის პარალელური და ზოგჯერ აშკარა უმართებულო ფორმების გაჩენამ მწვავედ დააყენა ქართული მართლწერის მოწესრიგების საკითხი. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაცია, მართლწერის საკითხების მოგვარება და ენის განვითარებისადმი გეგმაშეწონილი ხელმძღვანელობა ამჟამად სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმედ არის ქცეული.

ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის მიზნით 1935 წ. ჩამოყალიბებულ იქნა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა რესპუბლიკური კომისია, რომელმაც შეიმუშავა ძირითადი პრინციპები სადავო საკითხების მოწესრიგებისათვის და ამ პრინციპების საფუძველზე დაადგინა ზოგიერთი სალიტერატურო ნორმა.

კომისიამ პროფ. არნ. ჩიქობავას მოხსენების საფუძველზე მიიღო სალიტერატურო ქართულის ნორმათა დადგენის შემდეგი ძირითადი პრინციპები:

¹ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I, წინასიტყვაობა, გვ. 5.

ა) ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შემუშავების დროს მაქსიმალურად გამოყენებულ იქნეს დამკვიდრებული ენა ქართული ლიტერატურის კლასიკოსებისა, არ უნდა შეიქმნას ხელოვნური ნორმები, ცოცხალი ენისაგან დაშორებული.

ბ) გადასინჯვას არ მოითხოვს და უცვლელად დარჩეს ისეთი ლექსიკური, მორფოლოგიური თუ სინტაქსური მონაცემი, რომელიც სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ ერთი სახით გვხვდება მაშინაც კი, როცა ის სავსებით უმართებულოა ქართული ენის გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით (დაღმა, აქაური, იქაური, ვდგავარ, ვზივარ). რასაც უყოყნანო სოციალური სანქცია აქვს, ის აკითხად ვერ იქცევა.

გ) როცა სალიტერატურო ქართულში ორი ან მეტი მოცილე მორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენა თავს იჩენს, საკითხი გადაწყდეს იმის სასარგებლოდ, რომელიც:

1) უფრო გავრცელებულია კლასიკოსთა ენაში და ეგუება ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ტენდენციას;

2) გამართლებულია ქართული ენის დღევანდელი გრამატიკული სისტემით, ესე იგი გრამატიკულად კანონიერია და არ არღვევს ამ სისტემით ნაგულისხმევ თანამიმდევრობას;

3) სხვა თანაბარ პირობებში წარმოების პრინციპის ნიხედ-ვით უფრო მარტივია და

4) სხვა თანაბარ პირობებში მნიშვნელობის ნიხედვით უფრო ნათელია.

შენიშვნა: როცა ერთმანეთის მოცილედ გამოდის ორი ან მეტი პარალელური ფორმა, რომლებიც თანაბრად კანონიერია გრამატიკულად, მაგრამ ხმარებულობის ნიხედვით კლასიკოსების ენაში გადაჭრით არც ერთს არა აქვს უპირატესობა, შესაძლებელია ისინი დარჩნენ პარალელურად.

5) ორთოგრაფიული საკითხების ნოვგვარებისას სავალდებულოა დარჩეს ერთი ფორმა. ამ შემთხვევაში მოცილე მოვლენებიდან უპირატესობა მიეცეს იმას, რომელიც:

ა) უფრო გავრცელებულია სალიტერატურო ქართულში,

ბ) გამართლებულია ეტიმოლოგიურად და მორფოლოგიურად,

გ) მისაღებია ქართული ენის ბუნებრივ კომპლექსთა თვალსაზრისით¹.

ამ პრინციპების დადგენას არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა სალიტერატურო ენის ნორმათა უნიფიკაციისათვის.

¹ სალიტერატურო ქართულის ნორმები, I, ტფილისი, 1936, გვ. 9—10.

კომისიის მიერ შემუშავებული ძირითადი პრინციპები და დადგენილი ნორმები დაამტკიცა საქართველოს სსრ განათლების სახალხო კომისარიატმა და 1936 წელს ცალკე წიგნად გამოქვეყნდა სახელწოდებით „სალიტერატურო ქართულის ნორმები, I“.

ქართული სალიტერატურო ენის ნორმალიზაციის თვალსაზრისით დიდძნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ე. თოფურიასა და ი. გიგინეიშვილის „ორთოგრაფიული ლექსიკონის“ გამოსვლა 1941 წელს. ლექსიკონის პირველი გამოცემა 15.000-მდე სიტყვას შეიცავდა. დღემდე იგი სამჯერ გამოიცა (მეორედ—1947 წელს, მესამედ—1949 წელს). მეორე და მესამე გამოცემებს დაემატა 4 000-მდე სიტყვა.

ქართული მართლწერის მოწესრიგებისა და სალიტერატურო ქართულის ნორმათა უნიფიკაციისათვის ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვს რვატომიან „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონს“, რომელიც ამავე დროს ნორმატული ხასიათისაა. უკვე გამოიცა ამ ლექსიკონის ხუთი ტომი.

სახელთა გრუნებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები

1. ადამიანის საკუთარ სახელთა გრუნება

ადამიანის საკუთარ სახელთა გრუნება თანამედროვე ქართულში რამდენადმე განსხვავებულია ძველი ქართულისაგან. ძველად ამ სახელებს მოეპოვებოდათ მხოლოდ ხუთი გრუნება: სახელობითი, მოთხრობითი, მიცემითი, ნათესაობითი და წოდებითი. ამათგან სამი გრუნება—სახელობითი, მოთხრობითი და წოდებითი—ერთი ფორმით—ფუძის სახით იყო წარმოდგენილი, მიცემითში უჩნდებოდა დაბოლოება -ს, ნათესაობითში—-ის, ემთატიკური -ა არ დაერთოდა. ამგვარად, ადამიანის საკუთარი სახელი ასე იბრუნვოდა:

სახელ.	ვახტანგ	გიორგი
მოთხრ.	ვახტანგ	გიორგი
მიც.	ვახტანგ-ს	გიორგი-ს
ნათ.	ვახტანგ-ის	გიორგი-ს
წოდ.	ვახტანგ	გიორგი

თანამედროვე ქართულში სხვა მდგომარეობაა. ადამიანთა საკუთარი სახელები გრუნების მხრივ საზოგადო სახელებს გაუთანაბრდნენ (ძველი ვითარება მხოლოდ წოდებითში შემოგვრჩა).

მაგრამ საკუთარ სახელებში უნდა გავარჩიოთ ფუძეთანხმოვნიანი და ფუძეხმოვნიანი სახელები. ამ უკანასკნელთა შორის ბევრია ი-ზე დასრულებული ფუძეუკვეცელი სახელები (აკაკი, ამბროსი, აექსენტი, გენადი, გიორგი, დიმიტრი, ევგენი, ირაკლი, ტერენტი და სხვ.), რომლებიც არაქართული (ბერძნული და სხვ.)

წარმოშობისაა. ბრუნებისას ამ სახელებს ფუძისეული ი ყველგან შემორჩებათ. ამის ანალოგიით ზოგ ფუძეთანხმოვნიან საკუთარ სახელში სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ი ფუძისეულად ესმით, რაც იწვევს ასეთ შეცდომებს: ეთერიმ ჰკითხა... ვახტანგიმ უთხრა... ნო-
დარიმ მისცა... ჯაშიმ (გვარია) თქვა... ეთერის უთხრა... ვახტან-
გის მივეცი... და სხვ. ზემოხსენებულ სიტყვებში ი ფუძისეული არ
არის, ამიტომ მოთხრობითში—ეთერიმ, ვახტანგიმ, ნოდარიმ, ჯა-
შიმ..., მიცემითში—ეთერის, ვახტანგის, ნოდარის, ჯაშის..., წოდე-
ბითში—ეთერი! ვახტანგი! ნოდარი! ჯაში!—მცდარი ფორმებია.
უნდა იყოს: ეთერმა, ეთერს, ეთერ! ჯაშმა, ჯაშს, ჯაშო! და ა. შ.

გვხვდება საპირისპირო მოვლენაც ზეპირ მეტყველებაში. სწო-
რედ იმ საკუთარ სახელებს, რომლებიც ფუძისეულ ი-ს უნდა ინარ-
ჩუნებდნენ, მოთხრობითსა და მიცემითში ბოლოთანხმოვნიანი სა-
ხელების მსგავსად აფორმებენ (აკაკმა, გიორგმა, ირაკლმა... აკაკს,
გიორგს, ირაკლს). ამის მიზეზი ისაა, რომ ფუძისეული ი სახე-
ლობითი ბრუნვის ნიშნად არის გაგებული.

ასეთი შეცდომები რომ არ დაუშვათ, საჭიროა ვიცოდეთ, რომელ სახელებშია ი ფუძისეული და რომელში—ბრუნვის ნიშანი. ამის გარკვევაში კი დაგვეხმარება შემდეგი წესის დამახსოვრება: თუ საკუთარი სახელი ბოლოთანხმოვნიანია და მას გვარი ან პროფესიის (თანამდებობის და ა. შ.) აღმნიშვნელი სიტყვა მოსდევს, იგი სახელობითში ბრუნვის ნიშანს ი-ს არ დაირთავს: ვახტანგ ორბელიანი, ეთერ ქალი, გურამ ქართველიშვილი, დავით გურამიშვილი, ოთარ თაქთაქიშვილი, მიხეილ ლომონოსოვი, არჩილ მეფე, ქეთევან წამებული და ა. შ. თუ ი ხმოვანი სახელს შერჩება, როცა მას გვარი ან პროფესიის (თანამდებობის და სხვ.) აღმნიშვნელი სიტყვა მოსდევს, მაშინ ეს ი ფუძისეულია და ყველა ბრუნვაში უნდა გაჰყვეს. მაგალითები: აკაკი წერეთელი, ავქსენტი ცაგარელი, არკადი გაიდარი, გიორგი მთაწმიდელი, დიმიტრი თავდადებული, ევგენი ონეგინი, იური დოლგოროუკი, კორნელი კეკელიძე და ა. შ. ამ სახელებს რუსულში სახელობით ბრუნვაში მ აქვთ ბოლოში (Акакѣи, Георгѣи, Дмитрѣи და სხვ.), გამონაკლისს წარმოადგენს ვასილ, გრიგოლ.

-ში -ზე ან -ში-ზე დასრულებული რუსული გვარების გადმოცემისას ქართულში - ი ფუძისეულია და არც ერთ ბრუნვაში არ უნდა მოვკვეცოთ. ასეთი გვარებია: ბელინსკი, გორკი, გრანოვსკი, დოსტოევსკი, დოლმატოვსკი, ვიაზემსკი, ქუკოვსკი, ნიკოლსკი, ჩერნიშევსკი... კორჩნოი, პოლევოი, ტოლსტოი და სხვ.

სახელისა და გვარის ერთად ბრუნებისას სახელი ბრუნვის ნიშნებს არ დაირთავს და ყველა ბრუნვაში ფუძის სახითაა წარმოდგენილი:

სახელ.	ვახტანგ	ორბელიანი	აკაკი	წერეთელი
მოთხრ.	ვახტანგ	ორბელიანმა	აკაკი	წერეთელმა
მიც.	ვახტანგ	ორბელიანს	აკაკი	წერეთელს
ნათეს.	ვახტანგ	ორბელიანის	აკაკი	წერეთლის
მოქმ.	ვახტანგ	ორბელიანით	აკაკი	წერეთლით
ვით.	ვახტანგ	ორბელიანად	აკაკი	წერეთლად
წოდ.	ვახტანგ	ორბელიანო	აკაკი	წერეთელო

ხაფარჯიშო

1. გადაიწერეთ ეს წინადადებები, გამოარკვეით, რომელ ბრუნვაშია აღამიანის საკუთარი სახელები, და დაურთეთ სათანადო ნიშნები.

აკაკ... ამხანაგი ინახულა. გურამ... წიგნი იყიდა. გენად... ხატვა უყვარს. ნოდარ... დღეს მასწავლებელმა გაკვეთილი ჰკითხა. ნუგზარ... თხუთმეტი წელი გუშინ შეუსრულდა. ევგენ... ახალი ხალათი ჩაიცვა. ირაკლ... უბდება წითელი ყელსახვევი. თამარ... გადაწყვეტილი აქვს ამ ზამთარს სოფელში წავიდეს. არჩილ... ამხანაგს წერილი მისწერა. ამბროს... საათი მომართა. დავით... საშინაო დავალება კარგად შეასრულა. გორკ... პირველი მოთხრობა თბილისში დაბეჭდა. ეთერ... სიმღერა წამოიწყო. ეთერ... კარგი ხმა ჰქონია. ჯუმბერ... ბურთის თამაში იტაცებს. ბელისკ... უყვარდა რუსული მწერლობა, არჩილ... გრამატიკის სახელმძღვანელო შეიძინა.

2. გაასწორეთ შეცდომები ქვემოთ მოყვანილ წინადადებებში: თამაზიმ და ირაკლმა ვახტანგის მადლობა გადაუხადეს. ევგენს თავდაიწყებით უყვარდა მდინარეში ბანაობა. ნოდარიმ არდადეგები ბაკურიანში გაატარა. ეთერიმ მასწავლებელს ყვავილების კონა მიართვა. დიმიტრიმ და ნუგზარიმ გაკვეთილები ერთად დაამზადეს. აკაკის და ოთარის განზრახული აქვთ დაათვალიერონ თბილისის ისტორიული ადგილები. ჯუმბერიმ და ავქსენტიმ მოხუც გეზობელს შემა დაუქეს.

2. ფუძის კმეცა ნათესაობითსა და მოძმედებით ბრუნვებში

- ა და - ე ბოლოზმონიანი საზოგადო სახელები ფუძეს იკვეცენ ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვებში (მთა—მთის,

მთით; კლდე—კლდის, კლდით და ა. შ.). ფუძე ეკვეცებათ აგრეთვე ამავე ხმოვნებით დასრულებულ გეოგრაფიულ სახელებსაც: აბაშა—აბაშის, აბაშით; ახშეტა—ახშეტის, ახშეტით; უშბა—უშბის, უშბით; საჩხერე—საჩხერის, საჩხერით; საირმე—საირმის, საირმით; ვარციხე—ვარციხის, ვარციხით...

-ა-ზე დასრულებული ადამიანთა გვარები არ იკვეცება: თელია—თელიას(ი), თელიათი; მირცხულავა—მირცხულავას(ი), მირცხულავათი...

-ე-ზე დასრულებული ადამიანთა გვარები იკვეცება: ქავქავადე—ქავქავადის, ქავქავადით; ტაბიძე—ტაბიძის, ტაბიძით; აბაშიძე—აბაშიძის, აბაშიძით...

მაგრამ არის შემთხვევები, როცა -ა ბოლოხმოვნიანი საზოგადო სახელი არ იკვეცება.

ქართულში გვაქვს სუფიქსები -ა, -ია. -ა გამოყენებულია კნინობითი ფორმის საწარმოებლად: დედოფალა, კაცა, ქალა... -ა გამოყენებულია აგრეთვე ქონების ან მსგავსების გამომხატველი სიტყვების საწარმოებლად: გულწითელა (ჩიტი, რომელსაც გული წითელი აქვს), ცხვირა (დიდი ცხვირის მქონე), ბოლოქანქალა (ჩიტია)... ქერა (ქერის ფერისა), თითა (თითის მსგავსი მოგრძო მარცვლების მქონე ყურძნის ჯიშია), ლურჯა (მოლურჯო ფერისა), ბუზლუნა და ა. შ.

-ია სუფიქსი ვისამე ან რისამე ხელობას (თვისებას) დაცინვით გამოხატავს: ბაქია, ქექია (ნაცარქექია), ყლაპია (დოყლაპია, ქარიყლაპია), ქერია (ბუზიქერია), თხუპნია, ტირია (ტირიასა რაო...) და ა. შ.

ამ და მსგავსად ნაწარმოებ სიტყვათა ფუძეების შეკვეცა იწვევს აზრის დაბნელებას, რადგანაც სიტყვაში უჩინარდება -ა და -ია სუფიქსებით შეტანილი მნიშვნელობითი სხვაობა. რომ ეს ასეა, ამაში ნათლად დავრწმუნდებით, თუ შეცდომებს დავუშვებთ და ვიტყვით (ან დავწერთ): „ბავშვმა დედოფალის კაბა შეეკრა“ (უნდა იყოს: „დედოფალას კაბა შეეკრა“); „ვანომ ბზრიალის თამაში დაიწყო“ (უნდა იყოს: „ბზრიალას თამაში დაიწყო“); „გაზაფხულზე ეკალის (ან ეკლის) შექამანდს აკეთებენ“ (უნდა იყოს: „ეკალას შექამანდს აკეთებენ“) და ა. შ. მაშასადამე, შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ ასეთი წესი: თუ სიტყვის ბოლო ხმოვანს ა-ს სიტყვაწარმოებითი ფუნქცია აქვს, ნათესაობითსა და მოქმედებითში იგი არ უნდა მოიკვეცოს.

ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნვებში დასმისას სიტყვაში ხშირად თავს იყრის ორი ი, რომელთაგან ერთი ფუძისეულია,

მეორე კი ბრუნვის ნიშნისეული. ამ მოვლენას ადგილი აქვს იმ ფუძეკეცად სახელებში, რომლებსაც ფუძის ბოლო ხმოვნის წინ ი მოეპოვებათ; მაგალითად, საზოგადო სახელებში: ისტორია, გეოგრაფია, ქარტია, ენციკლოპედია, ორგანიზაცია, სესია... გეოგრაფიულ სახელებში: აზია, ბეთანია, გერმანია, გურია, ისლანდია, მესტია და სხვ. ამ სიტყვების ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ფორმებში აუცილებელია ორი ი-ს დაწერა: ისტორიის, ისტორიით, გეოგრაფიის, გეოგრაფიით, აზიის, აზიით, გურიის, გურიით და ა. შ.

სავარჯიშო

მონახეთ სიტყვები, რომელთა ფუძეები ა და ე ხმოვანზე ბოლოვდება, და ჩამოწერეთ მათი ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ფორმები.

დარეჯანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუიკსაბი,— ამაში კი ღვთის წინაშე ისინი ერთმანეთს არა ჰგვანდნენ; გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნენინა თვალს გააქყეტდა, შავარდენივით გადმოფრინდებოდა ტახტიდან, გადიკრავდა შუბლსაფენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა, გადიცვამდა ჩითის კაბასა—ხანდისხან სიჩქარისაგან უკულმაცა—შიშველა ფეხს შეიმოსაედა ჩუსტითა და—ჰერი ბიქო—დაეშვებოდა ჩალურისაკენ... (ილია).

მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციების მქონე მოწინავე ქართული ლიტერატურა და ხელოვნება მუდამ უდიდეს ინტერესს იწვევდა და იწვევს ჩვენს მოძმე ხალხთა შორის... ქართულ საბჭოთა პოეზიასა და პროზაში ცოტა როდია ისეთი ნაწარმოებნი, რომლებიც ღრმად სწვდებიან ადამიანის სულსა და გულს... მნიშვნელოვანი მიღწევებით ხვდება დეკადას ქართული კინემატოგრაფია („კომ.“).

3. წოდებითი ფორმათა პარტულმარა

წოდებითი ნიშანი ძველთაგანვე - ი იყო. ბოლოთანხმოვნისა საზოგადო სახელებს იგი ამეამადაც შემორჩენილი აქვთ: კაცო, ქალო, ჩემო ტკბილო მეგობარო... და სხვ.

ბოლოხმოვნიან სახელებთან ი გინად იქცა ან სულ დაიკარგა და მივიღეთ ასეთი ფორმები: მზეო და მზევ (ზღრ: „მზეო, ამოდი, ამოდი, ნუ ეფარები გორასა“... და „მზევ შინა და მზევ გარეთა, მზევ, შინ შემოდიო“), მეეტლევ და მეეტლე, დედავ და დედა და სხვ.

ადამიანთა საკუთარ სახელებს წოდებითის ნიშანი თავიდანვე არ ჰქონიათ და არც ახლა აქვთ: დავით! ელენე! მათე! აბო! და სხვ.

ამგეარად, ბოლოთანხმოვნიან საზოგადო სახელებში წოდებითის ნიშნად -ო უნდა ვწეროთ, ბოლოხმოვნიან სახელებში—ო ან მისი ბგერინაცვალი ვ (ძირითადად ორ- და მეტმარცვლიან სახელებში).

ო ან უ ხმოვნით გათავებულ ფუძეებთან დასაშვებია უნიშნო ფორმებიც: სამშობლო! წყარო! ძუძუ! ყრუ!

ადამიანის საკუთარი სახელები წოდებითში არავითარ დაბოლოებას არ დაირთავენ: თამარ! შოთა! პეტრე! გიორგი! ნინო! დუტუ!

ადამიანთა გვარები, რომელთა ფუძე თანხმოვნით თავდება, წოდებითში ო-ს დაირთავენ: ჯავახიშვილო, მაჩაბელო, ყანჩაველო, ჩქარეულო, ჯღენტო! მიმართვისას შეცდომაა ასეთი ფორმები: ჯავახიშვილი! მაჩაბელი! ყანჩაველი! ჩქარეული! ჯღენტი!

ძე-ზე და -ა (-ია)-ზე დაბოლოებულ გვარებს წოდებითში შეიძლება დაერთოს ვ: ლეონიძე, სუბულაძე, მარღანიაძე...

ხმოვანზე გათავებული არაქართული გვარები წოდებითში იმავე წესს ემორჩილებიან, რომელსაც ასეთივე ქართული გვარები: ჩაიკინა (ან ჩაიკინაძე), კოსმოდემიანსკაია (ან კოსმოდემიანსკაიძე), შაპირო (ან შაპიროვი), ჰაინე (ან ჰაინევი)... გამონაკლისია ი-ზე გათავებული არაქართული გვარები, ისინი წოდებითის ნიშანს არ დაირთავენ: მაიაკოვსკი! ნიკოლსკი! დუნაევსკი! და ა. შ.

თუ სიტყვის ფუძე ვ თანხმოვნით ბოლოვდება, წოდებითში მას ო დაერთვის და გვექნება: თავო, კრავო, მკალავო, მკერავო, მსერავო, ნავო, ნიავო, პირუტყვო, პირშავო, სეავო, ტკავო, ფლავო, წავო, წყავო და ა. შ. (და არა თაო, კრაო, მკალაო, მკერაო, მსერაო, ნაო, ნიაო, პირუტყო, პირშაო, სეაო, ტყაო, ფლაო, წაო, წყაო...).

მაგრამ შეცდომაა ასეთი ფორმები: დავო, ძმავო, დედავო, მზევო და სხვ., სადაც ვ არ არის ფუძისეული.

სავარჯიშო

ქვემოთყვანილ ტექსტში მონახეთ სახელები, მიმღეობანი, მასღარები და დასვით წოდებითში.

ხის ბოგირთან მტვრიან შარას ორლობე სკრიდა გარდი-გარდმო. ერთი ბოლო ორლობისა სოფელ პანტიანს მიჰყვებოდა, მეორე კი ფართოდ გაშლილ ალაზნის ველს.

შარის პირას, პანტიანისაქენ მიმავალი ორლობის თავში, სამ-
პილიანი მთის ცივი წყარო უხვად მოჩქეფდა ავაზანში და, ტბად
დამდგარი, ხავსმოდებულ ნაპირებზე გადმოდიოდა.

მგზავრი კელავ შვირბა, წყლის ჩხრიალს ყური მიაპყრო, დინ-
ჯად მიუახლოვდა წყაროს, დაეწათა და ხარბად დალია. ზერე
პეშვი შეუშვირა, სველი ხელი თვალეებზე მოისვა, შუბლი გაიგრი-
ლა, პირდაპირ გადაჭრა რუდან მონაჯონი ქენქეხი და ძეძვით შე-
კრულ ღობეებს გაჰყვა.

შემპარავი, ფრთხილი და გაუბედავი იყო უცნობის ნაბიჯი.
ხშირად ჩერდებოდა, მძიმედ სუნთქავდა, აშტერდებოდა ერთ წერ-
ტილს და წინ გაწოლილ ცარიელ გზას დაბეჯითებით გაჰყურებდა.

რიყის პირს გასულს ტირიფების ჩუმი შრიალი შემოესმა.
გზას ოდნავ აუხვია. ხელით მოძებნა ლოდი ნარიყალაზე. მძიმედ
ჩამოჯდა სიპ ქვაზე და გაირინდა (მიხ. მრეველ.).

4. მსაზღვრემლის შემთანხმება საზღვრულთან

ბოლოთანხმონიანი ატრიბუტული მსაზღვრელი, როცა იგი
წინ უსწრებს საზღვრულს, ბრუნვის ნიშანს სრულად ირთავს სა-
ხელობითში, მოთხრობითსა და წოდებითში, ნაწილობრივ ივეცს
ნათესაობითსა და მოქმედებითში, ხოლო მთლიანად აქვს მოკვე-
ცილი მიცემითსა და ვითარებითში.

მაგალითები:

სახელ.	ახალი ქარხანა	თეთრი კაბა
მოთხრ.	ახალმა ქარხანამ	თეთრმა კაბამ
მიც.	ახალ ქარხანას	თეთრ კაბას
ნათ.	ახალი ქარხნის	თეთრი კაბის
მოქმ.	ახალი ქარხნით	თეთრი კაბით
ვით.	ახალ ქარხნად	თეთრ კაბად
წოდ.	ახალი ქარხანაც	თეთრი კაბაც

მაგრამ სახელობითისა, ნათესაობითისა და მოქმედებითის
გარდა • შეიძლება მოთხრობითში, მიცემითსა და ვითარე-
ბითშიც შეგვხვდეს. ე. ი. ბოლოთანხმონიანი ზედსართავი სა-
ხელი ყველა ბრუნვაში სახელობითის ფორმით იყოს წარმოდგე-
ნილი: მოთხრ. ახალი ქარხანამ, მიც. ახალი ქარხანას, ვით. ახალი
ქარხნად... ეს ფორმები არალიტერატურულია, მცდარია და, მაშა-
სადამე, უარსაყოფია.

მოთხრობითში, ნათესაობითსა და მოქმედებითში ბოლოთან-
ხმოვნია ატრიბუტული მსაზღვრელის გამოყენება ფუძის სახით—
ახალ ქარხანამ, ახალ ქარხნის, ახალ ქარხნით—დასაშვებია პოე-
ზიაში.

რამდენადმე სხვაგვარად დგას იმ მსაზღვრელთა ბრუნვაში
შეთანხმების საკითხი, რომლებიც არსებითი ან რიცხვითი სახე-
ლებია და ფუძედ მოქმედებითი ან ვითარებითი ბრუნვის ფორმას
იყენებს. მაგალითად, გვაქვს რიცხვითი სახელი **შირველი**, რომ-
ლის ვითარებითი ბრუნვის ფორმისაგან წარმოებულია ზედსარ-
თავი სახელი **პირველადი**. არსებითი სახელებისაგან ასევე არის
მიღებული ზედსართავი სახელები: გულადი, პურადი, თვალადი,
ტანადი, ფულადი... მოქმედებითი ბრუნვის ფორმისაგან—**შრომითი**,
შემთხვევითი, **შემოქმედებითი**, **კრებითი**, **დროებითი**, **სახელობითი**,
მოთხრობითი და ა. შ.

თანამედროვე ქართულში მიცემით ბრუნვაში დასმული ატ-
რიბუტული ბოლოთანხმოვნია მსაზღვრელი, როცა იგი წინ უსწ-
რებს საზღვრულს, ბრუნვის ნიშნებს არ იჩენს, მაგრამ ზემოჩამო-
თვლილ სიტყვებთანაც თუ ამ წესს გავსდიეთ, შეიძლება აზრი და-
ბნელდეს—**ვითარებითი** და **მოქმედებითი** ბრუნვების ფორმათაგან
წარმოებული ზედსართავი სახელები ზმნისართადაც იქნეს გაგე-
ბული და წინადადებაში—გარემოებად მიჩნეული. მაგალითად, წი-
ნადადებაში—**„პირველად პარტიულ ორგანიზაციაში განიხილეს**
მოსავლის აღების საკითხი“—სიტყვა **პირველად** შეიძლება გაგე-
ბულ იქნეს როგორც ზმნისართი, რომელიც სინტაქსურად გარე-
მოებას წარმოადგენს. ან კიდევ, წინადადებაში—**„ამ შემთხვევით**
ნაცნობს გული გაუხარა“—**შემთხვევით** შეიძლება გაგებულ იქნეს
როგორც უბრალო დამატება და არა განსაზღვრება. ბუნდოვანე-
ბას ადგილი არ ექნება, თუ ხაზგასმულ სიტყვებს მიცემითი ბრუნ-
ვის ნიშანს ს-ს დავურთავთ. მაშასადამე, შეიძლება გამოვიტანოთ
ასეთი დასკვნა: თუ მოქმედებითი ან ვითარებითი ბრუნვის ფორ-
მათაგან მიღებული ზედსართავი სახელი გამოყენებულია განსაზღვ-
რებად, მაშინ მიცემით ბრუნვაში მას ს უნდა დავურთოთ.

მოქმედებით ბრუნვაში დასმული ბოლოთანხმოვნია ატრი-
ბუტული მსაზღვრელი, როცა იგი წინ უძღვის საზღვრულს, -ი
სუფიქსის ნაცვლად მართო მისი ელემენტით—-ი ნიშნით არის
წარმოდგენილი: ახალი ქარხნით, თეთრი კაბით, კარგი ამხანაგით,
დიდი ამბით და ა. შ., ვითარებითში კი—ფუძის სახით. გვხვდება
შემთხვევები, როცა ასეთ მსაზღვრელს მოქმედებით ბრუნვაში -ის

დაბოლოება დაერთვის (ახალს ქარხნით, დიდს ამბით), ვითარებითში — -ს დაბოლოება (ახალს ქარხნად, დიდს ამბად). ასეთი ფორმები ი. ქვეკავადის ნაწერებშიც მოიპოვება, მაგრამ თანამედროვე სალიტერატურო ქართული ენა ამ ფორმებს არ ხმარობს. მაშასადამე, მიუღებელი ფორმებია: ერთის მხრით, მეორის მხრით, ჩემის აზრით, ჩენის აზრით, დიდის ამბით, ახალს ამბად, დიდს სიხარულად და ა. შ. ამათ ნაცვლად უნდა იყოს მართებული ფორმები: ერთი მხრით, მეორე მხრით, ჩემი აზრით, ჩენი აზრით; დიდი ამბით, ახალ ამბად, დიდ სიხარულად...

ატრიბუტული მსაზღვრელი შეიძლება საზღვრულს მოსდევდეს. ასეთ შემთხვევაში ბრუნვის ნიშნებს დაირთავს საზღვრულიც და როგორც ბოლოხმოვნია, ისე ბოლოთანხმოვნია მსაზღვრელიც:

სახელ.	გზა ახალი	ქალაქი დიდი
მოთხრ.	გზამ ახალმა	ქალაქმა დიდმა
მიც.	გზას ახალსა	ქალაქსა დიდსა
ნათ.	გზისა ახლისა	ქალაქისა დიდისა
მოკმ.	გზითა ახლითა	ქალაქითა დიდითა
ვით.	გზად ახლად	ქალაქად დიდად
წოდ.	გზაო ახალო	ქალაქო დიდო

მაგრამ მსაზღვრელ-საზღვრული სახელების ასეთი წყობა ნაკლებ გავრცელებულია და პოეზიაში თუ შეგვხვდება. ასეთ წყობას კიდევ უფრო იშვიათად მიმართავენ მრავლობით რიცხვში:

სახელ.	გზანი ახალნი	ქალაქნი დიდნი
მოთხრ.	გზათა ახალთა	ქალაქთა დიდთა
მიც.	გზათა ახალთა	ქალაქთა დიდთა
ნათ.	გზათა ახალთა	ქალაქთა დიდთა
მოკმ.	—	—
ვით.	—	—
წოდ.	გზანო ახალნო	ქალაქნო დიდნო

ეს ფორმები ამჟამად არქაიზმებად ითვლება და მათ მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში იყენებენ სტილისტაჟური მიზნით. მსაზღვრელად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ნათესაობითში დასმული სიტყვა, რომელიც საზღვრულს ან წინ უსწრებს (ხსნის

გზა, ამხანაგის წიგნი, ნამდვილი ადამიანის ამბავი...), ან მოსდევს (გზა ხსნისა, წიგნი ამხანაგისა, ამბავი ნამდვილი ადამიანისა...).

თუ ნანათესაობითარი მსაზღვრელი საზღვრულს წინ უსწრებს, არც ერთი ბრუნვის ნიშანს არ დაირთავს, მაგრამ როცა იგი საზღვრულს მოსდევს, მაშინ მას უთანხმდება მოთხრობითში, მიცემითსა და წოდებითში:

სახელ.	წიგნი ამხანაგისა	გზა ხსნისა
მოთხრ.	წიგნმა ამხანაგისამ	გზამ ხსნისამ
მიც.	წიგნს ამხანაგისას	გზას ხსნისას
ნათ.	—	—
მოკმ.	—	—
ვით.	წიგნად ამხანაგისა	გზად ხსნისა
წოდ.	წიგნო ამხანაგისა(ვ)	გზაო ხსნისა(ვ)

ამგვარად, ნანათესაობითარი მსაზღვრელისა და საზღვრულის ასეთი წყობისას ორივე სიტყვა იბრუნვის.

მაგრამ ეს წყობაც არქაულია და მასაც მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევაში მიმართავენ.

საფარჯიშო

ქვემომოყვანილ ტექსტში მონახეთ მსაზღვრელ-საზღვრული სახელები და აბრუნეთ მხოლოდობითსა და მრავლობით რიცხვში ჯერ პირდაპირი, შემდეგ კი შებრუნებული წყობით.

დიდხანს იბორჯა გაბოროტებულმა ბიძინამ და, რომ დაიღალა, დღე და ღამის გაყრის დროს, ჩამოჯდა ტახტზე და გადახედა ალაზნის პირებს. ბნელი თანდათან იქერდა არემარეს... თვალი სინათლესა კარგავდა, მაგრამ სამაგიეროდ ყური ძალას იჩენდა... ალაზნის შხუილი, ნიავისაგან მოტანილი, თითქოს შესჩივის და შეხვნეშის მის გარეშემოს!.. ცაზე ვარსკვლავები აკიაფდნენ!.. მთვარე ჯერ კიდევ ისევ მთას ეფარა... მაგრამ ცოტაოდნად კი შემოსცინა ცის კიდეს. ეტყობოდა, რომ შორს აღარც ის იყო... აქვე ახლოს გაისმა შოლტის ტკაცუნის და ზედ „ოროველას“ ლილინის მოჰყვა. „...კიდევ ერთი მშობლიური ხმა მესმის!—თქვა ამოოხვრით ბიძინამ.—დიდი ხანია, რაც ახალმა ცხოვრებამ გადაფხიკა კახელის გულისფიცარზე დღემდე ღრმად დაბეჭდილი მისი ისტორიული ნაგრძნობი და ნაფიქრები!.. ქართულ ტკბილ ლილინს, ვაჟკაცურ შეხმატკბილებასა და სასოების მომგვრელ გალობას ბოლო მოუღო თათრულმა შექაქანებამ!.. ტკბილი ჩანგური და სალამური

ზურნა-კიანურმა ჩაულაპა!.. მხოლოდ ეს ორი სავალალო ხმა, „ოროველა“ და „მუმლი მუხასა“, კიდევ შერჩენია მუშა ხალხს... და... სანამ ესენიც არ მივიწყებულან, ჯერ კიდევ იმედიან, —წაილაპარაკა ბიძინამ (აკაკი).

5. ორი ერთნაირი გზის თავეთა სახელები

თუ სახელის ფუძე მანით ბოლოვდება, მოთხრობითი ბრუნვის ფორმაში თავს იყრის ორი მ (ერთი—ფუძისეული, მეორე—ბრუნვის ნიშნისეული). მართალია, გამოთქმაში შეიძლება ერთი მ ისწოდეს, მაგრამ აუცილებელია დაიწეროს ორი მ: ატამმა, აქლემმა, ალამმა, გემმა, ჭურამმა, ირემმა, კალამმა, ლომმა, ნამმა, ომმა, ჟამმა, როდამმა, სამმა, სკამმა, ურემმა, ქათამმა, ცომმა, ქერამმა, ხორთუმმა, ჯამმა და ა. შ.

სახელებს, რომელთა ფუძე ხანით არის დასრულებული, მიცემითში ორი ს მოუდით: ათასს, ბაასს, თასს, თბილისს, კლასს, ლექსს, მანგლისს, მარსს, ნემსს, რუსს, ურბნისს, ფასს, ქუთაისს, შინაარსს, ძალისს (სოფელია მცხეთის რაიონში), ხალისს და ა. შ.

გზიან მრავლობითში ორი ე იყრის თავს იმ სახელებში, რომელთა ფუძე ე ხმოვნით თავდება: ტყეები, მდინარეები, მოწაფეები, ტუტეები, მეთევზეები, საძირეები და ა. შ. ასეთ შემთხვევებში ყოველთვის ორი ე უნდა დაიწეროს. მაგრამ შეცდომით ანალოგიურადვე აწარმოებენ ზოგი სიტყვის მრავლობით რიცხვს და წერენ: ხიდები, კვირები, მჟავები, მრუდები... სწორი ფორმებია: ხიდები (მხოლოდობითში ფუძეა ხიდ- და არა ხიდე), კვირები (ფუძეა კვირა და არა კვირე), მჟავები, მრუდები... ამ ორი უკანასკნელი სიტყვის მართლწერისას უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი: გვაქვს ზედსართავი სახელები მჟავე (კიტრი), მრუდე (ხაზი) და არსებითი სახელები „მჟავე“, „მრუდი“. ამ არსებითი სახელების ფუძეებია „მჟავე“ და „მრუდი“. მრავლობით რიცხვში იქნება „მჟავე-ები“, „მრუდი-ები“.

ნაწარმოებ სიტყვებში, თუ სახელის ფუძე იმავე ხმოვნით იწყება, რომლითაც პრეფიქსი თავდება, თავს იყრის და უნდა დაიწეროს ორი ერთნაირი ხმოვანი.

ორი ა უნდა დაიწეროს, მაგალითად, სიტყვებში: სააბაზანო, საადგილმამულო, საადრეო, სააედამყოფო, საამო, საარტახე, საარჩევნო, საახალწლო... ნააბანოვარი, ნაადრევი, ნაამბობი, ნაანდერძევი, ნაახალწლეს...

ორი • უნდა დაიწეროს ამ რიგის სიტყვებში: სიიაფე, სი-
იოლე...

ორი ე უნდა დაიწეროს ამ რიგის სიტყვებში: მეეზოვე, მეელ-
მაგლე, მეეტლე...

საგარჯოშო

1. ქვემომოყვანილ ტექსტში მონახეთ არსებითი სახელები
და გადაიყვანეთ -ებ-იან მრავლობითში.

პოლკოვნიკი ლებოვი იყო ცხენოსანი ჯარის უფროსი და
დაახლოებული პირი სასახლეში. თუმცა მის დაქმუქვნილ სახეს
წლოვანებისა და გადაჭარბებული ცხოვრების სიამოვნების დაღი
ჰქონდა დასმული, მაგრამ ჯერ კიდევ მხნედ იჩენდა თავს. ის იყო
ერთ დროს მშვენიერი ვაჟაკი, კარგი ცხენოსანი, სახელგანთქ-
მული მონადირე, ბეჯითი მსროლელი და დაუღალავი მოცეკვავე;
მაგრამ იმ ხანებში მას ბევრი აღარა ეტყობოდა-რა ჭაბუკობის თვი-
სებისა (გ. წერ.).

2. ქვემომოყვანილ ლექსში მონახეთ წოდებითში დასმული
სიტყვები.

3. იმავე ლექსში მონახეთ სიტყვები, რომელთა ფუძე ს-ზე
ბოლოვდება, და დასვით მიცემით ბრუნვაში.

მოსკოვო, ხმალო ნალესო,
შუქო დიდ ჩირალდანისა,
შენმა სიმართლემ ყოველთვის
მტერი დასეტყვა, დანისლა.
შენ აამალლე ჩვენი მზე,
შემაოცალე ღრუბელი,
მოსპე სამშობლოს ორგული
პარაზიტი და წურბელი.

რეაასი წელი რეაასჯერ
რისხვა ყოფილა მტერისა,
სამშობლოს ცენტრო, დიდებაე
საბჭოთა ყველა ერისა.
მოსკოვო, გულო ქვეყნისა,
როგორ იქნება არ გაქო,
რამდენი რამე გინახავს
შენ, ქალაქების ქალაქო.
(ხალხ.).

რიცხვითი სახელების მართლწმკა და მასთან დაკავშირებული საკითხები

რიცხვითი სახელები სამგვარია: რაოდენობითი, რიგობითი და წილობითი.

რაოდენობითია: ერთი, ორი, სამი, შვიდი, ათი, ოცი, ასი, ათასი, ათას ხუთასი, ათი ათას შვიდასი, მილიონი...

რიგობითია: პირველი, მეორე, მესამე, მეშვიდე, მეათე, მეოცე, ოცდამეშვიდე, მეასე, ას მეცხრე, ათას ცხრაას ორმოცდამეთრამეტე...

წილობითია: ნახევარი, მესამედი, მეხუთედი, მეათედი, მეოცედი, ას ოცდამეშვიდედი, ათას ორას ორმოცდამეათედი...

შედგენილობის მიხედვით რიცხვითი სახელები შეიძლება იყოს მარტივი, რთული და შედგენილი.

მარტივია: ერთი, ორი, სამი, ათი, ოცი, ასი, მილიონი...

რთულია: თერთმეტი (ძველად იყო ათერთმეტი), თორმეტი, (ძველად იყო ათორმეტი), თხუთმეტი (ძველად იყო ათხუთმეტი), ოცდაერთი, ოცდაორი, ოცდათერთმეტი, ოცდათორმეტი, სამოცი, სამოცდაშვიდი, ოთხმოცდათხუთმეტი, ორასი, ათასი...

შედგენილია: ას ოცდაერთი, ორას სამოცი, ათას ცხრაას ორმოცდათრამეტი.

რთული რიცხვითი სახელები შერწყმულად (ერთად) იწერება.

შედგენილ რიცხვით სახელში ცალ-ცალკე იწერება შემადგენელი მარტივი ან რთული კომპონენტები: ას ოცი, ას ოცდაერთი, სამას ორმოცდაათი და ა. შ.

„და“ კავშირით შეერთებულ რიცხვით სახელთაგან რიგობითის ფორმებს იკეთებს მეორე სახელი: ოცდამეორე, ოცდამესამე, ოცდამეოთხე, ოცდამეთერთმეტე, ოცდამეთხუთმეტე, ხუთას ორ-

მოცდამეცხრამეტე, ათას ცხრაას ორმოცდამეტე... (და არა-
მეოცდამეორე, მეოცდამეორე, მეოცდასამე ან მეოცდამესამე, მე-
ოთხმოცდაცხრამეტე ან მეოთხმოცდამეცხრამეტე და ა. შ.). არაბული
რიცხვებით გამოხატვისას, როცა რიგობით რიცხვით სახელებს
თავში მოუდით მე-, ჯერ იწერება მე, შემდეგ დეფისი, ბოლოს
კი—რიცხვი: მე-2, მე-5, მე-10, მე-100, მე-1000...

თუ მე- პრეფიქსი რთული რიცხვითი სახელის მეორე ნაწილს
მოუდის, მაშინ იწერება ჯერ რიცხვი, შემდეგ—დეფისი და, და-
სასრულ, -ე: 27-ე (წარმოითქმის: ოცდამეშვიდე), 102-ე (წარმო-
ითქმის: ას მეორე), 1958-ე (წარმოითქმის: ათას ცხრაას ორმოც-
დამეტე) და ა. შ.

როცა რიგობითი რიცხვითი სახელების გამოსახატავად რო-
მაული ციფრებია გამოყენებული, არც თავსა და არც ბოლოში მე
არ იწერება, წარმოითქმით კი ჩვეულებრივ წარმოითქმის: V (მე-
ხუთე), X (მეათე), XIX (მეცხრამეტე), XXXI (ოცდამეტე) და ა. შ.

„ერთისაგან“ რიგობითი რიცხვითი სახელი იქნება პირველი
(ციფრობრივად ასე გამოიხატება: 1-ლი ან I), მაგრამ რთულ სა-
ხელებში ითქმის პირველიც ან მეერთეც: ოცდაპირველი ან ოცდა-
მეერთე, სამოცდაპირველი ან სამოცდამეერთე, ას პირველი ან ას
მეერთე...

მეორედის ნაცვლად ჩვეულებრივ იხმარება ნახევარი („ნახე-
ვარი ცხოვრების გზა გავლიე...“), მაგრამ ითქმის: ერთი მეორედი,
სამი მეორედი, ხუთი მეორედი (არიითმეტიკაში). ითქმის: მანეთ-
ნახევარი, თვე-ნახევარი, წელიწად-ნახევარი, ორ მანეთ-ნახევარი,
სამ თვე-ნახევარი, ოთხ წელიწად-ნახევარი და არა: ორ-ნახევარი
მანეთი, სამ-ნახევარი თვე, ოთხ-ნახევარი წელიწადი.

რიცხვითი სახელი ხშირად მსაზღვრელად არის გამოყენე-
ბული. ამ შემთხვევაში მასთან საზღვრულ სახელს ზოგჯერ ებიან
მრავლობითში ხმარობენ (ორი კაცები, სამი ძმები, ათასი რამეები),
რაც ეწინააღმდეგება ქართული ენის ბუნებას. უნდა იყოს: ორი
კაცი, სამი ძმა, ათასი რამე... (ანდაზა: „ერთი თხილის გული
ცხრა ძმამ გაიყო“).

მაგრამ თუ საზღვრული სახელი ნარ-თანთან მრავლობითშია
მსაზღვრელი რიცხვითი სახელიც მრავლობითში უნდა იყოს („ორნი
კაცნი მიდიოდეს სადაურნი სადმე გზასა“; „გუშინ შვილნი გურ-
ჯანელნი სანადიროდ წასულიყვნენ“...).

საზღვრული სახელი მხოლოდობითის ფორმით უნდა იყოს წარმოდგენილი მაშინაც, როცა მსაზღვრელად გამოყენებულია გაურკვეველი რიცხვის აღმნიშვნელი სახელები: ბევრი, მრავალი, ცოტა, რომლებიც მიმართებითი სახის ოდენობათა გამომხატველია. ბევრი ფული (და არა—ფულები), მრავალი წელი (და არა—წლები), ცოტა ხალხი (და არა—ხალხები)... (ანდაზა: „ბევრი ხელი ჯაფაშიო, ცოტა პირი კამაშიო“).

რიცხვში შეთანხმების შესახებ იგივე ითქმის, როცა მსაზღვრელად გამოყენებულია განსაზღვრებითი ნაცვალსახელები თითოეულში, ყოველში, ყველა და ზოგი: თითოეული მოსწავლე, ყოველი მოქალაქე, ყველა ამხანაგი, ზოგი კაცი: „ყველა ფრინველი ხეზე ზის, მწყერი მიწაზე გოგდება“ (ანდ.); „ყველა ბუზი ბუხისო, ფუტკართან კი ტყუისო“ (ანდ.) „ზოგხა კაცსა კაცი ჰქვია, ზოგსა კაცსა—კაცუნაო, ზოგს დედაკაცს—დედაკაცი, ზოგსაც—დედაკაცუნაო“ (ხალხ.).

სავარჯიშო

1. ამოიწერეთ რაოდენობითი რიცხვითი სახელები; დაწერეთ რომაული ციფრებით. იგივე სახელები გადააქციეთ რიგობით რიცხვით სახელებად, დაწერეთ ასოებით, რომაული და არაბული ციფრებით.

დადგა მაისი. გაჩნდა ვარიობა. ჩემზე ადრე არვინ შემოურბენდა ხოლმე ქალაქს. ვყიდულობდი სოფლელებისაგან ვარიებსა და ყოველდღე ასზე მომეტებულსა ვყიდდი. შეუძლებელი იყო, რომ დღეში ორი მანეთი, უფრო მეტიცა, არ მომეგო. მაისის გასულს ჩემს ხაზინას მოემატა ექვსი თუმანი. ხაზინაში სულ მქონდა ცხრა თუმან-ნახევარი.

შემოვიდა სხვადასხვა ახალი ხილი. კინტუობა დავიწყე და ჩემი ცხრა თუმან-ნახევარი შეიქნა ცამეტ თუმნად.

გაჩნდა ნესვი და საზამთრო. ბედმა ამ ხელობაშიაც არ მილაღატა. ორი თვის ვაჭრობაში თუმანმა სამი მანეთი მოიგო. გამიხდა ჩვიდმეტი თუმანი მანეთ-ნაკლები.

შემოდგომასა და ზამთარში მოედანს არ მოვშორებულვარ. ვყიდულობდი, რასაც კი მოვახელებდი სოფლელების ხელში. ვყიდდი, ხან ვდალალობდი. ხაზინა ჩემი გავრცელდა ვიდრე ოცდაათ თუმანამდის.

მეორე გაზაფხულზე თიბათვემდე ჩემ სამფლობელოში შეიკრიბა ოცდათხუთმეტი თუმანი.

ახლა მოგახსენებთ, როგორც ვცხოვრობდი. თოთხმეტი თვის განმავლობაში მშრალი პურის გარდა სხვა საკმელი, და ნამეტნავად ღვინო, არ მიყიდიან, არც დამიხარჯავს ფული: სანთელზე, საპონზე, წყალზე, შეშაზე, ნახშირზე, არც ტანისამოსზე. მხოლოდ ვიყიდე საზამთროდ სალდათის ლურსმნებიანი ჩეკები და ერთი ოსური ჩოხა, ისიც ნახმარი. ღამე ვიძინებდი ჩემს ქოხში, ფულს ვინახავდი ტახტის ქვეშ..., რომ არავის მიეგნო. გავაახლებინე ჩემი ტახტი და გარშემო მივაკვრევენი ფიცრები. მანამ არ დამტვრევდი ტახტსა, ვერ მიხვდებოდით, რომ იმის ქვეშ უნდა ყოფილიყო სამალავი (ლ. არდ.).

2. ამავე რიცხვით სახელებს დაუმატეთ რაოდენობითი რიცხვითი სახელები ასი, ათასი და მათგან აწარმოეთ რიცხობითი და წილობითი რიცხვითი სახელები; დაწერეთ, როგორ წარმოითქმება თითოეული მათგანი.

ნაცვალსახელების მართლწერა

ნაცვალსახელების გამოყენებისას ზოგჯერ ერთმანეთში ურევნ კუთვნილებით ნაცვალსახელებს „თავისი“ და „მისი“. თუ საგანი (დამატება), რომლის შესახებაც რამეს ვამბობთ, ქვემდებარეს ეკუთვნის, განსაზღვრებად უნდა ვიხმაროთ ნაცვალსახელი „თავისი“: „ივანე კარგად უძღვება თავის საქმეს“ (და არა: „ივანე კარგად უძღვება მის საქმეს“, თუმცა თავის ადგილას შეიძლება ეს წინადადებაც სწორი იყოს, თუ გვინდა, მაგალითად, ვთქვათ, რომ ივანე კარგად უძღვება არა თავის, არამედ სხვის, დავუშვათ, პეტრეს საქმეს).

როცა საგანი, რომლის შესახებაც ლაპარაკია წინადადებაში, ქვემდებარეს არ ეკუთვნის, მაშინ განსაზღვრებად უნდა ვიხმაროთ ნაცვალსახელი „მისი“.

პირის ნაცვალსახელს მრავლობით რიცხვში შეიძლება დაერთოს გან თანდებული და მივიღოთ ზედსართავი სახელები: ჩვენ-განი, თქვენ-განი, მათ-განი, ისე როგორც არსებით სახელთაგან მიღებული გვაქვს: კაცთაგანი, ამხანაგთაგანი, შეილთაგანი და ა. შ. ამ შემთხვევაში გან თანდებული მოითხოვს, რომ სახელი ნათესაობით ბრუნვაში იდგეს: კაცთაგანი ნიშნავს კაცებისგანი, ამხანაგთაგანი—ამხანაგებისგანი და სხვ.; ზემოხსენებულ მაგალითებში ჩვეულებრივ გამოყენებულია თანიანი მრავლობითის ფორმა.

პირის ნაცვალსახელები მრავლობით რიცხვში პირველსა და მეორე პირში არც რიცხვისა და არც ბრუნვის ნიშნებს არ დაირთავენ, ისინი მხოლოდ ფუძეს იცვლიან: მე—შენ, ჩვენ—თქვენ. მესამე პირში გვაქვს: ის—ისინი. ამ უკანასკნელის მოთხრობითი, მიცემითი და ნათესაობითი ბრუნვის ფორმაა მათ. კუთვნილებითი ნაცვალსახელები ამ ფორმებისაგანაა ნაწარმოები: ჩვენი, თქვენი,

მათი. გან თანდებული შიძლება მათაც დაერთოს: ჩვენთაგანი-
თქვენთაგან-ი, მათთაგან-ი. მაშასადამე, ერთი მხრით გვაქვს: ჩვენ-
განი, თქვენგანი, მათგანი, ხოლო მეორე მხრით—ჩვენთაგანი,
თქვენთაგანი, მათთაგანი. ამათგან ჩვენგანი (თქვენგანი, მათ-
განი) აღნიშნავს ჩვენ (თქვენ, მათ) შორის ერთ რომელი-
მეს, ხოლო ჩვენთაგანი (თქვენთაგანი, მათთაგანი)—ერთ რომე-
ლიმეს მათ შორის, ვინც ან რაც ჩვენი (თქვენი, მათი) საკუთრე-
ბაა. ამგვარად, ჩვენგანი და ჩვენთაგანი შინაარსობრივად სხვადა-
სხვაა, ისე როგორც თქვენგანი და თქვენთაგანი ან მათგანი და
მათთაგანი, მათი ერთმანეთში არევა დაუშვებელია. ამიტომ უნდა
ვთქვათ, და ვწეროთ: თითოეული ჩვენგანი, თითოეული თქვენ-
განი, ყოველი ჩვენგანი, ყოველი თქვენგანი, ყოველი მათგანი (და
არა: თითოეული ჩვენთაგანი, თითოეული თქვენთაგანი, ყოველი
ჩვენთაგანი, ყოველი თქვენთაგანი, ყოველი მათთაგანი) და ა. შ.

სიტყვაწარმოებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები

1. -ურ (-ულ) სუფიქსიანი სიტყვების მართლწერა

ქართულში ბევრი სიტყვა იწარმოება -ურ სუფიქსით: კაცი—კაცური, ძმა—ძმური, ამხანაგი—ამხანაგური, სოფელი—სოფლური... -ურ სუფიქსის დისიმილაციით: გურია—გურული, აქარა—აქარული, მხედარი—მხედრული, ლაშქარი—ლაშქრული, ვაქარი—ვაქრული და ა. შ.

-ურ სუფიქსი გაპოყენებულია ნასესხები სიტყვებისაგან ზედსართავი სახელების წარმოების დროსაც. ამ შემთხვევაში ისმის კითხვა: როგორ დაიწეროს სიტყვა: -ურ დაბოლოებით თუ -იურ დაბოლოებით, მით უმეტეს, რომ გვხვდება პარალელური ფორმები: ფსიქიური და ფსიქიკური; დინამიური და დინამიკური, ობიექტიური და ობიექტური და ა. შ.

ასეთ სიტყვებში -ურ სუფიქსი რომ სწორად ეწეროდ, საჭიროა გვახსოვდეს შემდეგი წესი: ჯერ უნდა გავიგოთ, რა სიტყვისაგანაა ნაწარმოები ზედსართავი სახელი, შემდეგ ეს სიტყვა დავსვათ ნათესაობით ბრუნვაში, ჩამოვაცილოთ ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი -ის და დარჩენილ ფუძეს დავურთოთ -ურ სუფიქსი. მაგალითად, გვინდა გავიგოთ, რომელი ფორმაა სწორი—სუბიექტიური თუ სუბიექტური. ეს ზედსართავი სახელი ნაწარმოებია სიტყვისაგან „სუბიექტი“. ნათესაობითში იქნება „სუბიექტის“. ჩამოვაცილოთ ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანი -ის. დაგვრჩება „სუბიექტ“. დავურთოთ -ურ სუფიქსი: სუბიექტ-ურ-ი. მაშასადამე, სწორი ფორმაა „სუბიექტური“.

ახლა მეორე მაგალითი ავიღოთ: რომელი ფორმაა სწორი: ქიმიკური თუ ქიმიური? ამოსავალია სიტყვა „ქიმი“. ნათესაობითში იქნება „ქიმი-ის“. ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის ჩამოცილების შემდეგ დაგვრჩება „ქიმი“. დავურთოთ -ურ სუფიქსი: ქიმი-ურ-ი.

მაშასადამე, სწორი ფორმაა „ქიმიური“. ამ სიტყვაშიც ფიქსი გვაქვს. წინამავალი o ფუძისეულია.

ამგვარად, სწორი ფორმებია:

აგრესია	— აგრესიული
ადმინისტრაცია	— ადმინისტრაციული
ავსტრალია	— ავსტრალიური
აკრობატი	— აკრობატული
ასტრონომია	— ასტრონომიული
ატომი	— ატომური
ბიუროკრატი	— ბიუროკრატული
ბიუროკრატია	— ბიუროკრატიული
გეომეტრია	— გეომეტრიული
გიგანტი	— გიგანტური
დანია	— დანიური
დეკორაცია	— დეკორაციული
დიალექტი	— დიალექტური
დიალექტიკა	— დიალექტიკური
დიალექტოლოგია	— დიალექტოლოგიური
დიალოგი	— დიალოგური
დინამიკა	— დინამიკური
ევროპა	— ევროპული
ეთიკა	— ეთიკური
ეკონომია	— ეკონომიური
ეკონომიკა	— ეკონომიკური
ესთეტიკა	— ესთეტიკური
ეფექტი	— ეფექტური
ვაკანსია	— ვაკანსიური
ვირტუოზი	— ვირტუოზული
კანცელარია	— კანცელარიული
კვადრატი	— კვადრატული
კომპოზიცია	— კომპოზიციური
კომპოზიტი	— კომპოზიტური
კონსტრუქტორი	— კონსტრუქტორული
კონსტრუქცია	— კონსტრუქციული
კოოპერაცია	— კოოპერაციული
კუბი	— კუბური
ლექსიკა	— ლექსიკური

ლირიკა	— ლირიკული	
მეტრი	— მეტრული	
მიკროსკოპი	— მიკროსკოპული	
ნორვეგია	— ნორვეგიული	
ობიექტი	— ობიექტური	
პერიოდი	— პერიოდული	
პროგრესი	— პროგრესული	
პროგრესია	— პროგრესიული	
რეაქცია	— რეაქციული	
რეპრესია	— რეპრესიული	
სპეციფიკა	— სპეციფიკური	
ტენდენცია	— ტენდენციური	
ტიტანი	— ტიტანური	
ტრიგონომეტრია	— ტრიგონომეტრიული	
ფანტასტიკა	— ფანტასტიკური	
ფიზიკა	— ფიზიკური	
ფინანსი	— ფინანსური	
ქაოსი	— ქაოსური	და ა. შ.

შენიშვნა: 1. მოსალოდნელი იყო გვექონოდა ზედსართავი სახელები „გერმანიული“ და „იაპონიური“ (შდრ: დანიური, ბრაზილიური...), მაგრამ იწერება „გერმანული“, „იაპონური“; ეს ფორმები გაბატონებულია და უნდა დარჩეს.

2. თუ სიტყვის ფუძე ვ ბგერით ბოლოვდება, ურ სუფიქსთან მეზობლობაში ვ დაიკარგება და გვექნება: აქტიური, პასიური, კოლექტიური, მასიური, პოზიციური, იმპერატიული, რეაქტიული და ა. შ.

საკუთარი სახელებისაგან ნაწარმოებ ზედსართავებში ფუძისეული ვ უნდა დაიწეროს: მოსკოვეური (ქსოვილი), სტახანოვეური (მოძრაობა), რუსთაველი (ფოლადი), თელავეური (ყურძენი).

3. უნდა განვასხვაოთ ერთი ძირისაგან ნაწარმოები სხვადასხვა შინაარსის ზედსართავი სახელები: მასიური (масси́нный), მასობრივი (массовы́й), კლასობრივი (классо́вый), კლასური, საკლასო (класси́ный), კლასიკური (класси́ческий).

ნასესხები ზედსართავი სახელები - ურ სუფიქსითაა გაფორმებული და იწერება ასე: აგრარული, აქტუალური,

ბატალური, ელასტიკური, ლაკონიური (ლაკონიურობა), კონკრეტული, რეალური, სერიოზული, სოციალური, სპეციალური, ცენტრალური და სხვ. სიტყვიდან „ფრონტი“ ნაწარმოებია ფრონტული, საფრონტო (фронтальный) და ფრონტალური (фронтальный): ფრონტული (საფრონტო) სიმღერა; ფრონტალური კითხვები.

4. იწერება „ტიპიური“ და „ფაქტიური“, მაგრამ ამჟამად მათ მაგივრად ფეხსიკიდებს „ტიპობრივი“ და „ფაქტობრივი“.

ბერძნული წარმოშობის სიტყვებში, რომლებსაც ქართულში -მა დაბოლოება აქვთ, -ურ სუფიქსის დართვისას აღდგება სრული ფუძე და გვექნება: დოგმატური, დრამატული, თემატური, იდიომატური, პნევმატური, პრაგმატული, პრობლემატური, სისტემატური, სომატური, ფონემატური და ა. შ.

რაც შეეხება -იურ (-იულ) სუფიქსს, იგი ზოგ სიტყვაში გვხვდება. ეს სიტყვებია: მშობლიური, მზიური, დღიური, თვითური, წლიური, მარადიული, ქვეყნიური, ციური, წრიული და სხვ.

სავარჯიშო

1. ქვემოთმოყვანილ ტექსტში მონახეთ -ურ (-ულ) სუფიქსიანი სიტყვები.

რაკი ქართული ენის სწავლების შტატი მოსპეს, იმის მაგივრად ლათინურისა და ბერძნულის სწავლება პირველი კლასიდან დააწყებინეს ქართველ შეგირდებს. ამათ მესამე კლასამდე რუსულად ფარსავად არ ესმოდათ და, რადგან ბერძნულ-ლათინური რუსული ენის საშუალებით უნდა ესწავლათ, ამისათვის ქართველი შეგირდობა თითქმის სრულებით დამუწდდა, სწავლისათვის მათი გონება დაიხშო. ლათინურის და ბერძნულის ენის კანონებს რუსული ენის საშუალებით ასწავლიდნენ და, ჯერ რომ რუსული არ იცოდნენ, ბერძნულის გრამატიკის კანონებს საიდანღა გაიგებდნენ? (გ. წერ.).

2. ამოწერეთ არსებითი სახელები და -ურ სუფიქსის დართვით მათგან აწარმოეთ ახალი სიტყვები.

— არა, ჯერ მე მითხარით: იზღერის ბალი გინახავთ, თუ არა? თქვენ, აქაურები, ესე იგი ქართველები თუ სომხები, სამეცნიერო ლაპარაკს ჩვეულნი არა ხართ, ამიტომაც ერთის საგნიდან მეორეზე გადახტებით ხოლმე. თქვენ ზედმეცობებითი, რიგიანი სჯა არ იცით. ეგ, რასაკვირველია, გაუნათლებლობისაგან მოვლით. მგონი, თქვენ არც კი იცით, — რა არის ცივილიზაცია, ასოციაცია, არგუმენტაცია, ინტელიგენცია, კასაცია და ფილოლოგია. მაგრამ ეგ არაფერი, წარმავალია. თქვენც გაიწვრთნებით. მაღლობა

უმერთს, ოფიცრობა და ჩინოვნიკობა ბევრი მოდის რუსეთიდან თქვენს გასანათლებლად. არა, ჯერ მითხარით, იზღერის ბალი გინახავთ თუ არა? თუ ეგ არ გინახავთ, პეტერბურგიც არ გინახავთ (ილია):

2. ჩთული სიტყვების (კომპოზიციების) მართლწერა

ჩთულ სიტყვებში (კომპოზიტებში) ორი ან რამდენიმე ფუძეა შეერთებული. შეერთებული ფუძეები შეიძლება ან ერთნაირი იყოს (ერთი ფუძე იყოს გაორკეცებული), ან სხვადასხვა. მაგალითად, ფუძე გაორკეცებულია შემდეგ სიტყვებში:

ბაჯბაჯი	ჩიფჩიფი
ბუტბუტი	ცაცცახი
ვიშვიში	ციმციმი
ლაპლაპი	ცუხცუხი
ლიკლიკი	ძაგძაგი
რაკრაკი	ჭიკჭიკი
რახრახი	ჭუჭჭი
ლაქლაქი	ჯაგჯაგი და სხვ.

ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტები უდღფისოდ, ერთად იწერება.

ერთნაირი ფუძეები ზოგჯერ „და“ კავშირითაა შეერთებული:

გზადაგზა	პირდაპირ
გულდაგულ	სხვადასხვა
დროდადრო	ფეხდაფეხ
თანდათან	ცხენდაცხენ
თვალდათვალ	წინდაწინ
კარდაკარ	ხანდახან
კვალდაკვალ	და სხვ.

„და“ კავშირით შეერთებული ფუძეები უდღფისოდ, ერთად იწერება.

ფუძის გაორკეცებისას მეორე ფუძე ზოგჯერ:

ა) იცვლის ხმოვანს:

ბალახბულახი	ხევხუვი
კანტიკუნტი	ბიჭბუჭი
რამერუმი	რიჟრაჟი

ბ) მეორე ფუძეში ხმოვანთან ერთად იცვლება დასაწყისი თან-
ხმოვანი და ამ უკანასკნელის ადგილს მ იკავებს:

გიგმაჟი	კუქმაქი
ქოხმახი	კოტამატა

გ) მეორე ფუძის ხმოვანი არ იცვლება, მაგრამ თავში ჩნდება ან თავკიდურ თანხმოვანს ენაცვლება მ:

არეშარე	აყალმაყალი
ახლომახოლო	წარამარა

ამ სამივე შენთხვევაშიც კომპოზიტები იწერება ერთად, უდფისოდ.

ზეშოსხენებული ყველა რთული სიტყვა (კომპოზიტი) ერთ-
ცნებიანია. ამიტომ შეიძლება მათი მართლწერის წესები გა-
გვეერთიანებინა ერთ წესად: ერთცნებიანი კომპოზიტები იწერება
ერთად, უდფისოდ.

ხშირად კომპოზიტში გაერთიანებულია სხვადასხვა ფუძეები.
ასეთი კომპოზიტები შეიძლება იყოს ერთცნებიანიც და ორცნე-
ბიანიც. ერთცნებიანი კომპოზიტების შემადგენელ ფუძეებს შორის
„და“ კავშირის ჩასმა არ შეიძლება. მაგალითად, გვაქვს ერთცნე-
ბიანი კომპოზიტი „დედამიწა“, რომელიც შედგება ორი ფუძისა-
გან: პირველია „დედა“ და მეორეა „მიწა“, თუ მათ შორის „და“
კავშირს ჩავსვამთ, მივიღებთ „დედა და მიწა“-ს, რაც არ გამოხა-
ტავს „დედამიწა“ სიტყვით აღნიშნულ ცნებას.

ერთცნებიანი კომპოზიტებია და უდფისოდ იწერება:

ახალგამოსული	დედაქალაქი
ახალგაცნობილი	ერთგული
ახალმოსული	ელექტროსადგური
ახალქალაქი	ვაჟიშვილი
ავდარი	ზედაპირი
გულამოსკენილი	ზედაფენა
გულგახეთქილი	თავქარიანი
გულწითელა	თავშესაფარი
დედააზრი	თეთრხალათიანი
დედაბოძი	იარაღასხმული
დედაკაცი	კინოფილმი
დედამიწა	კინოფირი

ლოყაწითელი
 ლოყებლაჟღაჲ
 ლუკმაპური
 მიწაყრილი
 ორლულიანი
 ორპირი
 ორლობე
 რადიოგადაცემა
 რადიომიმღები
 სამპირიანი
 ქალიშვილი

ქვედაფენა
 ძვირფასი
 წვრილფეხა
 წითელპერანგა
 წყალსადენი
 წყალქვეშა
 წყალწაღებული
 კიაყელა
 კეჟამახვილი
 ხაზაგამშრალი და სხვ.

უღეფისოდ იწერება აგრეთვე ის კომპოზიტები, რომელთა პირველი ნაწილი ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით არის წარმოდგენილი:

ბედისწერა
 გუთნისდედა
 გულისთქმა
 გულისნადები
 გულისტკივილი
 გულისყური
 გულისწყრომა
 გულისხმიერი
 დისწული
 თავისუფალი
 კარისკაცი
 ლალისფერი

კინძისთავი
 ლონისძიება
 ყავისფერი
 ცისკარი
 ცისფერი
 ძმისწული
 კირისუფალი
 ხელისგული
 ხელისუფალი
 ხორცისფერი
 ხორხისმიერი
 ჯარისკაცი და სხვ.

შენიშვნა: ამგვარად წარმოებული კომპოზიტების პირველ ნაწილს ზოგჯერ ეკვეცება ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნისუფალი ს და გვაქვს: დედინაცვალი, მანიდა, მამულიშვილი, ოჯახიშვილი, ტანისამოსი, შვილიშვილი, ცისარტყელა და სხვ. ზოგჯერ ბრუნვის ნიშანი მთლიანად მოკვეცილია: პირსახოცი, ცხვირსახოცი, ხელსაქმე და ა. შ.

არის ერთცნებიანი კომპოზიტები, რომელთა პირველი შემადგენელი სიტყვა ვითარებითი ბრუნვის ნიშნითაა წარმოდგენილი: ავადმყოფი, ყურადღება, ძმადნაფიცი და სხვ.

თუ პირველი კომპონენტი მიცემით ბრუნვაშია დასმული, ბრუნვის ნიშანი ს ჩვეულებრივ არ იწერება და არც გამოითქმის: თავმჯდომარე (თავს+მჯდომარე), თავგადასავალი (თავს+გადასავალი), თავქუდმოგლეჯილი (თავს+ქუდმოგლეჯილი) და სხვ.

ეს და მსგავსი ერთცნებიანი კომპოზიტები, როგორც საერთოდ ერთცნებიანი რთული სიტყვები, უღეფისოდ, ერთად იწერება.

თუ სხვადასხვა ფუძეები ორ ცნებას გამოხატავენ, მათ შორის შეიძლება „და“ კავშირი ჩაისვას ან, პირიქით, თუ კომპოზიტის შემადგენელ ფუძეებს შორის შეიძლება „და“ კავშირი ჩაისვას, ისინი ორცნებიანი კომპოზიტები უფილან. ორცნებიანი კომპოზიტები იწერება ღეფისით. ასეთი კომპოზიტებია:

გოქ-ინდაური

გულ-მკერდი

გულ-ღვიძლი

დანა-ჩანგალი

და-ძმა

დედალ-მამალი

დედ-მამა

დიდ-პატარა

ერბო-კარაქი

თვალ-მარგალიტი

თვალ-წარბი

კვლევა-ძიება

კლდე-ღრე

კუქ-ნაწლავი

მთა-ბარი

მინდორ-ველი

მისვლა-მოსვლა

მითქმა-მოთქმა

მიწერ-მოწერა

მშვილდ-ისარი

მხარ-ბეჭი

პურ-ღვინო

სამეცნიერო-კვლევითი

სასოფლო-სამეურნეო

სასწავლო-აღმზრდელობითი

საწარმო-საფინანსო

საქმელ-სასმელი

სახალხო-დემოკრატიული

სახლ-კარი

სიტყვა-პასუხი

სიცილ-ხარხარი

სწავლა-აღზრდა

სწავლა-განათლება

ფოსტა-ტელეგრაფი

ქალ-ვაჟი

ქართლ-კახეთი

შეება-ლხენა

ჩოხა-ახალუხი

ცოლ-შვილი

ცხვირ-პირი

წერა-კითხვა

წვერ-ულვაში

ხელ-ფეხი

ხვევნა-კოცნა

ხვნა-თესვა

ხოცვა-ჟლეტა

და სხვ.

დეფისით იწერება აგრეთვე სინონიმური ფუძეებისაგან შედგენილი კომპოზიტები, როგორიცაა:

ალალ-მართალი	სვე-ბედი
ბედ-ილბალი	სიგელ-გუჯარი
გზა-კვალი	ტოლ-ამხანაგი
ნაცარ-ტუტა	ლარიბ-ლარაკი
ოხერ-ტიალი	და სხვ.

თუ დეფისიანი კომპოზიტებისაგან სხვადასხვა აფიქსების (აბსტრაქტული, ქონების, უქონლობის, დანიშნულების სახელების მაწარმოებელი აფიქსების) დართვით ახალი სიტყვაა მიღებული, იგი უდეფისოდ, ერთად დაიწერება.

და-ძმა	ნაგრამ	დაძმობა, დაძმიანი, დაძმური
დედ-მამა	"	უდედმამო, დედმამიანი
დედა-შვილი		დედაშვილობა
კვლევა-ძიება		საკვლევაძიებო
მხარ-ბეჭი		მხარბეჭიანი
ქალ-ვათი		ქალვათიანი
ჩოხა-ახალუხი		საჩოხაახალუხე
ცოლ-შვილი		ცოლშვილიანი, უცოლშვილო
წვერ-ულვაში		წვერულვაშიანი, უწვერულვაშო
ტოლ-ამხანაგი		უტოლამხანაგო, ტოლამხანაგობა
		და სხვ.

ზოგჯერ ფუძის გაორკეცებას მიმართავენ, როცა სურთ გაა-ინტენსიურონ ზედსართავი სახელით გამოსატული თვისება. ამ შემთხვევაში გაორკეცებულ ფუძეებს შორის შეიძლება „და“ კავშირის ჩასმა, მაშასადამე, ასეთი კომპოზიტები დაიწერება დეფისით. აი რამდენიმე მაგალითი:

ახალ-ახალი	ჩქარ-ჩქარი
გრძელ-გრძელი	შავ-შავი
დაბალ-დაბალი	ცივ-ცივი
დიდ-დიდი	ცხელ-ცხელი
ლამაზ-ლამაზი	წვრილ-წვრილი
მაღალ-მაღალი	წითელ-წითელი

მსხვილ-მსხვილი
პატარ-პატარა
სველ-სველი
ფერად-ფერადი

ქრელ-ქრელი
ხმელ-ხმელი
ხორეშ-ხორეში
და სხვ.

დღეისით იწერება აგრეთვე ფუძეგაორკეცებული ზმნისართული კომპოზიტები:

ადგილ-ადგილ
ალაგ-ალაგ
გორ-გორ
ეზო-ეზო
მალლა-მალლა
მთა-მთა
ნაბიჯ-ნაბიჯ
ნაკუწ-ნაკუწ

ნაპირ-ნაპირ
ნაქერ-ნაქერ
სოფელ-სოფელ
ტყე-ტყე
უბან-უბან
ქუჩა-ქუჩა
ხევ-ხევ
და სხვ.

სავარჯიშო

მონახეთ კომპოზიტები და დააჯგუფეთ მათი წარმოების მიხედვით.

თვალუწედომელი სიშორიდან გველივით მოიკლაცნებოდა ჩუხ-ჩუხა არაგვი და ერთგან კლდოვან კიდეს გამეტებით ესლებოდა, რომ ახალი გზა გაეკვლია!.. თავს არ იზოგავდა, მაგრამ შეუპოვრობისაგან უკუქცეული, დარეტიანებული და თავბრუდასხმული, თითქოს სულის მოსაბრუნებლად იქვე მორევში რამდენჯერმე მოტრიალდებოდა ხოლმე და მერე კი დაკვირვებით გადადიოდა დაბლობზე, რომ უფრო მეტი სიფრთხილითა და კენესა-დუდუნით დაშვებულიყო ქვემოატებილი ქალებისაკენ. იმ კლდოვან კიდის თავზე ღრუბლიდან გამოსულიყო უზარმაზარი ციხე-დარბაზი, შეუპოვრად გადმოშდგარიყო და სანუგეშოდ გადაჰყურებდა არემარეს. ყოველი მხრით შეუვალ გალავნით შემოზღუდულ შენობას მხოლოდ ერთი მხრით, აღმოსავლეთისაკენ, გულს უხსნიდა სიგრძით ჩაყოლებული აივანი (აკაკი).

ბინდუნდი იყო; დღე წყნარად ქრებოდა. მზის უკანასკნელი შუქები სევდიანად ესალმებოდნენ მთის წვერებს. გაგულისებული წისლი უშიშრად ამოდიოდა დედამიწიდან და ოზმივარით ეფინებოდა მწვანე მიწდორს. სოფელ სიონის სამრეკლოდან ღამის გუშაგებს თავთავიანთ ადგილებზე გასვლა ანიშნეს. ზარის ხმა დანოტიებულს, გაელენთილს მძიმე ჰაერში როგორღაც მწუ-

ხარედ ჟრიალებდა. მოხვევითა გუშაგებს რაღაცა განსაკუთრებული მოუსვენრობა ეტყობოდათ. ყველას პირისახეზე წზრუნელობის ბეკედი დასტყობოდა (ა. ყაზბ.).

ეზოში სტუმრები მიდი-მოდიოდნენ. ისმოდა მხიარული სიცილი, ხიბხიბი. ღობის დაყოლება ცხენები იყვნენ მიბმულნი სარებზე, კირილემაც და პლატონმაც აქვე მიაბეს ცხენები. კირილე იმ წამსვე ნაცნობებში გაერია, აქეთ-იქით გაეარდ-გამოვარდა, ყველას დაენახვა, ყველა ნახა. მოძებნა ხანში შესული მასპინძელი, მიულოცა ქალიშვილის გაბედნიერება და იქვე მოუყვა პლატონის შესახებაც. მოხუცებული ძალიან კმაყოფილი დარჩა, მადლობაც უთხრა კირილეს, თან რომ აწვია ისეთი ოჯახიშვილი, როგორიც მისი ცოლისძმა იყო; პლატონს კი—კადრებისათვის, სთხოვა და იმედი გამოთქვა, რომ მოლხენით დაამშვენებდნენ მის ოჯახს ამ ბედნიერ დღეს. ამნაირმა მიღებამ დაავიწყებინა პლატონს თავისი უხერხული მდგომარეობა. ცოტა ხნის შემდეგ იგი შეუერთდა საზოგადო აფუცფუცებულობას, თავისუფლად გრძნობდა თავს და მზად იყო მოსალხენად (დ. კლდ.).

შუადღე შეიქნა, როცა ბახვას მამა ინეინრის ადგილსადგომთან მივიდა, საცა რამდენიმე ბანბის კარავი იყო გამართული. ინეინერი ერთ კაკლის ძირში სამგზავრო სუფრას მიჯდომოდა და სადილს შეექცეოდა. ბახვას მამამ წინ დაუწოქა და ქუდმოხრილი შეევედრა. ინეინერი განათლებული, გულჩვილი კაცი იყო, სკამი დაუდგა ხახულისა და თავის გვერდით მოისვა. გულდაჩაგრული მამა ანუგეშა, შეიღს ძალიან კარგად გაგიზრდიო, ახლავე ჯამაგირს დავუნიშნავ, ოთხ-ხუთ წელიწადს ფულიც ექნება და გაბედნიერებული შეიღი მოგივარო. მოსამსახურე ბიჭს უბრძანა, ხახულისა სადილი მოუტანეო; კახური ღვინით გამოაბრუშა, ერთი თუმანი უსაგზლა და უქან გამოუშვა.

ბახვას მამა სრულებით კმაყოფილი დარჩა თავისი შეიღის ბედისა. მხოლოდ ინეინერს თვალცრემლიანი შეევედრა, რომ შეიღის ამბავი ხშირად ეცნობებინა (გ. წერ.).

იმ საღამოს სპირიდონს ძლიერ მძლავრად გააცივა. შემდეგ სიცხე მისცა და მთელი ღამის განმავლობაში შფოთავდა. არც სპირიდონის ღედას და არც დესპინეს იმ ღამეს არ დაუძინიათ. საწყალი ღედა შიშით გულგახეთქილი დასტრიალებდა შეიღს თავზე და ჩიფჩიფებდა რაღაც ლოცვას. დესპინე კი, წინალამით უძინარი, მოქანცული იჯდა სასთუმალთან და ქმარს ხშირ-ხშირად ჰკითხავდა: „რა ქენი, სპირიდონ? აბა, შემომხედე შენს დესპინეს!“—მაგ-

რამ სპირიდონს ახლა ეგენი აღარ ეყურებოდა: სიცხისაგან აღმურ-
მოდებული ბოდავდა თავისთვის იმას, რაც წინაღამით და იმ დღეს
გადახდოდა, კიდევ ათას სხვას. განთიადისას დესპინემ სთხოვა
ერთ მეზობელს და მოაყვანილა ფერშალი. ფერშალმა რაღაც სიც-
ხის წამლები მისცა სპირიდონს. ვინ იცის, ამ წამლებმა უშველეს,
თუ თავისთავად მოიკეთა, შუადღის შემდეგ სპირიდონმა გამოა-
ხილა თვალები, მიაქცია ყურადღება, რომ დესპინე ორი ღამის
უძინარი იყო და ურჩია, „მოისვენეო“ (ე. ნინ.).

აღმოსავლეთ-დასავლეთის
გზა მიხვეულ-მოხვეული,
ხმა მეგრული, აფხაზური,
ლაზური და მოხვეური.
რამდენ ძარცვას, რამდენ რბევას,
გადაურჩა ქართლ-კახეთი!
რაქა-ლენხუშია შორით,
ახლო მესსეთ-ჯავახეთი.
მშობლიურო ჩემო მიწავ,
შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ,
რომ დავიცავ შენს ტკბილ ენას,
შენს მშვენიერ ჩანგს დავიცავ.
(გ. ტაბ.).

თემშარა ახალნაკეთები იყო, ხრეშმოყრილი და დატკეპნილი.
გვადის ტალახი ხელს არ უშლიდა და გზას თოხარიკით განაგრ-
ძობდა. თიკანი ხურჯინიდან უკვე ამოეყვანა. თოკი შეება და წინ
გაეგდო. თიკანსაც გახარებოდა ხურჯინიდან ამოსვლა და გზას
ფინთიხივით მიჰყვებოდა (ლ. ქიაჩ.).

3. სიტყვათა შემოკლების შესახებ

წერითი მეტყველება ბევრით მეტყველებაზე გვიან გაჩნდა.
მას შემდეგ, რაც ადამიანმა შეძლო თავისი აზრების გამოხატვა
არა მარტო სიტყვებით, არამედ წერითაც, კაცობრიობის კულ-
ტურა სწრაფი ნაბიჯით წავიდა წინ.

ენობრივი მასალას ბაზაზე გაჩენილი აზრები ადამიანს, თუკი
მან წერა-კითხვა იცის, შეუძლია ქალაღზედაც გადაიტანოს. ამას
ახლა ყოველი ადამიანი იმდენად შეჩვეულია, რომ ზოგმა შეიძლება
ძნელადაც წარმოიდგინოს ის ეპოქა, როდესაც წერა-კითხვა მხო-

ლოდ თითო-ორი პიროვნებამ თუ იცოდა და დღევანდელი ქალაქის მაგივრად ქვაზე, თიხაზე, ლითონზე, ცხვრის, თხისა და ხბოს ტყავისაგან დამზადებულ ეტრატებზე ან კიდევ ქილის გულიდან თხლად და სიგრძეზე ათლილი ზოლების ერთმანეთთან შეწყობების შედეგად მიღებულ მასალაზე წერდნენ.

საქართველოში ძველად, როცა ქალაქი არ არსებობდა, საწერ მასალად ყველაზე უფრო ხშირად ტყავი იხმარებოდა. მისი გამოყენება არც მას შემდეგ შეწყვეტილა, როცა ჩვენში XI საუკუნეში შემოვიდა ქალაქი, რომელმაც შემდეგ თანდათან შეცვალა ეტრატი.

მაგრამ ეტრატის დამზადება არცთუ ისე ადვილი იყო, რომ მას მასობრივი ხასიათი ჰქონოდა და ყველასათვის ხელმისაწვდომი ყოფილიყო. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ერთი წიგნისათვის ასი და ზოგჯერ მეტი ცხვრის ან ხბოს ტყავი იყო საჭირო, ადვილი წარმოსადგენია რა ძვირი ჯდებოდა საწერი მასალა.

საწერი მასალის სიძვირე და საბეჭდი მოწყობილობის უქონლობა თვით ამ მასალისა და დროის ეკონომიას მოითხოვდა. საწერი მასალა რომ ძნელი საშოვარი იყო და ძვირი ღირდა, ამას ადასტურებს ხანმეტი ტექსტებიც, რომელთა უმრავლესობა პალიმფსესტებიდანაა ამოკითხული (პალიმფსესტი იგივე ეტრატია, ოღონდ მასზე ერთხელ დაწერილი წაშლილი ან გადაფხეკილია და იგი ხელმეორედ არის გამოყენებული საწერ მასალად). ამიტომ მწიგნობართ ძველთაგანვე შემოუღიათ ზოგი სიტყვის შემოკლებით წერა. ასე დაწერილ სიტყვას ზევით განსაკუთრებულ ნიშანს უკეთებდნენ, რაც იმის მაჩვენებელი იყო, რომ ამ სიტყვაში გამოტოვებული ასო ან მარცვალი წამკითხველს უნდა აღედგინა. „ასოს, ან მარცვლის ნაკლებობის ნიშანს „პატივი“ და „ქარაგმა“ ეწოდებოდა“ (ივ. ჯავახიშვილი).

სიტყვათა დაქარაგმებით წერა ფართოდ იყო გავრცელებული როგორც ქართულ, ისე ბერძნულ, ლათინურ, სომხურ დამწერლობაში. შუა საუკუნეებში იგი დასავლეთ ევროპაში იმდენად გავრცელებულიც კი ყოფილა, რომ შემოკლებათა სისტემის უკოდინარს ხელნაწერის წაკითხვა უჭირდა.

ქართულში ქარაგმებით წერას ერთგვარი სისტემა ჰქონდა. დაქარაგმებულად იწერებოდა ქრისტიანულ სარწმუნოებასთან დაკავშირებული საყოველთაოდ ცნობილი საკუთარი სახელები, როგორიცაა: იესუ ქრისტე, იერუსალემი, ღმერთი... დაქარაგმებით იწერე-

ბოდა ნაცვალსახელები: თქვენ, ჩვენ, ყოველი... თანდებულები: გან, ზედა, წინაშე... კავშირები: არამედ, ვითარცა, ვითარმედ, ვიდრე და სხვ. დაქარაგმებით იწერებოდა თითო-ოროლა ზმნაც.

სწორედ იმის გამო, რომ დაქარაგმებას საყოველთაოდ ცნობილი სისტემა ჰქონდა, წამკითხველს აღარ უჭირდა გაეხსენა ქარაგმა და სიტყვაში აღედგინა გამოტოვებული ნაწილი (ასო, მარცვალი). ამიტომ ქარაგმებით წერას ძველად, როცა არც ქალაღდი იყო და არც სტამბური ბეჭდვა იცოდნენ, ერთგვარი გამართლება ჰქონდა.

მაგრამ ახლა, როცა მეცნიერებამ და ტექნიკამ განვითარების ისეთ მაღალ საფეხურს მიაღწია, რომ თვით საქართველოშიც კი, სადაც ამ რამდენიმე ასეული წლის წინათ პირუტყვის ტყავზე წერდნენ, ქალაღდის უზარმაზარი კომბინატი არსებობს, როცა ჩვენი ქვეყნის ყველაზე შორეულ რაიონებშიც კი სამბეჭდაო მოწყობილობაა გამართული და ათასობით გაზეთი გამოღდის, ზოლო ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვის მიხედვით მოწყობილ ჩვენს სტამბებში საროტაციო მანქანებზე სულ რამდენიმე საათში მრავალტირაჟიანი სქელტანიანი წიგნი ჩანოიბეჭდება, სიტყვათა წარამარა შემოკლება არაფრით არ არის გამართლებული. მიუხედავად ამისა, ხშირად შევხვდებით ხელნაწერებს, მანქანაზე გადაბეჭდილ მასალებს, სტამბური წესით დაბეჭდილ ტექსტებსაც კი, სადაც სიტყვები უწყალოდ არის დაჩეხილი, ნებისმიერადაა შემოკლებული.

სიტყვათა ნებისმიერად შემოკლების ნიმუშებია: ა/კ (ამიერკავკასია), დამს. (დამსახურებული), დაწყ. (დაწყებითი), დეკ. (დეკანი), ექ. (ექიმი), თავ-რე (თავმჯდომარე), კაპ. (კაპიტალისტური), კოლ-ბა (კოლმეურნეობა), ლაბ. (ლაბორანტი), ლიტ-რა (ლიტერატურა), მასწ. (მასწავლებელი), მეც. მუშაკი (მეცნიერი მუშაკი), მომხს. (მომხსენებელი), მოსწ. (მოსწავლე), მხატ. (მხატვარი), მდ. (მდივანი), პედ. (პედაგოგი), პ/მგ. (პასუხისმგებელი), პ/ხელ. (პიონერხელმძღვანელი), რკ. გზ. (რკინიგზა), საზ. (საზოგადოებრივი), სასწ. (სასწავლო), საქ. (საქართველო), საშ. (საშუალო), სახ. (სახელობის, სახელმწიფო, სახალხო), სოც. (სოციალური, სოციალისტური), უფ. (უფროსი), უნ-ტი (უნივერსიტეტი), ფაკ-ის (ფაკულტეტის), ხელ-ლი (ხელმძღვანელი) და სხვ.

ამგვარად შემოკლებული სიტყვები შეიძლება ყველასათვის გასაგები არ იყოს ან ორაზროვნებას ბადებდეს, ამიტომ ისინი ჯობია სრული სახით ეწეროს.

მაგრამ ქართულში მაინც არის რიგი სიტყვები, რომელთა შემოკლებით წერა გარკვეულ შემთხვევებში საყოველთაოდ მიღებულია ჩვენს პრესაში, საშუალო და უმაღლესი სკოლების სახელმძღვანელოებსა და სამეცნიერო ლიტერატურაში.

შემოკლებით შეიძლება დაიწეროს:

ა) წოდების აღმნიშვნელი სიტყვები, თუ ისინი საზღვრულის წინ დგანან:

აკად. —აკადემიკოსი

დოც. —დოცენტი

პროფ.—პროფესორი

ბ) წონა-ზომის, საფას-საზომისა და დროის ერთეულები:

გ —გრამი

დცმ —დეციმეტრი

კაპ. —კაპიკი

კმ —კილომეტრი

კვ. მ —კვადრატული მეტრი

მან. —მანეთი

მგ —მილიგრამი

მმ —მილიმეტრი

სმ —სანტიმეტრი

ტ —ტონა

ც —ცენტნერი

წ. —წელი

წწ. —წლები

ჰა —ჰექტარი

გ) მისათითებლად გამოყენებული ზოგი სიტყვა სქოლიოშიც და ტექსტშიც:

გვ. —გვერდი

თხზ. —თხზულებანი

იხ. —იხილე

ნაწ. —ნაწილი

ტ. —ტომი

შდრ. —შეადარე

დ) ზოგი მაიგივებელი კავშირი და ზმნისართი

ა. შ. —ასე შემდეგ

ე. ი. —ესე იგი

მისთ. —მისთანანი

შემოკლებით შეიძლება დაიწეროს სიტყვა „ამხანაგი“ (ამხ.) თუ იგი წინ უსწრებს საზღვრულს. მაგალითად: „სიტყვით გამოვიდა ამხ. მაგალობლიშვილი“, მაგრამ არ შეიძლება ასე დაიწეროს: „სიტყვით გამოვიდა ორი ამხ.“

აქვე მოგვყავს ორი ან მეტი შემოკლებული ფუძის შეერთების შედეგად მიღებული სიტყვები, რომლებიც წერასა და ზეპირ-

მეტყველებაში იხმარება. შემოკლებული სიტყვების მნიშვნელობა სრულად არის მოცემული.

აბჭესი	— აბაშის ჰიდროელექტროსადგური
ადგილკომი	— ადგილობრივი კომიტეტი
ალკა	— ახალგაზრდობის ლენინური კომუნისტური კავშირი
ალმასკომი	— ალმასრულებელი კომიტეტი
აწჭესი	— აქარისწყლის ჰიდროელექტროსადგური
გენშტაბი	— გენერალური შტაბი
გუმათჭესი	— გუმათის ჰიდროელექტროსადგური
დრამსექცია	— დრამატული სექცია
დრამწრე	— დრამატული წრე
ელმავალი	— ელექტრომავალი
ელნათურა	— ელექტრონათურა
ელსადგური	— ელექტროსადგური
ზაჭესი	— ზემო ავქალის ჰიდროელექტროსადგური
კოლმეურნეობა	— კოლექტიური მეურნეობა
კოლხელშეკრულება	— კოლექტიური ხელშეკრულება
კოლხიდმშენი	— კოლხიდის მშენებლობა
კომკავშირი	— ახალგაზრდობის კომუნისტური კავშირი
კომპარტია	— კომუნისტური პარტია
ლაჯანურჭესი	— ლაჯანურის ჰიდროელექტროსადგური
ლიტსექცია	— ლიტერატურული სექცია
ლიტფონდი	— ლიტერატურული ფონდი
მეთოდბიურო	— მეთოდური ბიურო
მეთოდკაბინეტი	— მეთოდური კაბინეტი
მეთოდკომისია	— მეთოდური კომისია
მთავლიტი	— ლიტერატურისა და გამომცემლობის საქმეთა მთავარი სამმართველო
ნაცუმციოქსობა	— ნაციონალური უმცირესობა
ოლქკომი	— საოლქო კომიტეტი
ორგბიურო	— საორგანიზაციო ბიურო
პარტაქტივი	— პარტიული აქტივი
პარტიილეთი	— პარტიული ბილეთი
პარტიურო	— პარტიული ბიურო
პარტგანათლება	— პარტიული განათლება
პარტისტორია	— პარტიის ისტორია

პარტკაბინეტი	— პარტიული კაბინეტი
პარტკომი	— პარტიული კომიტეტი
პარტორგანიზაცია	— პარტიული ორგანიზაცია
პარტორგი	— პარტიული ორგანიზატორი
პარტრაიკომი	— პარტიის რაიონული კომიტეტი
პარტსკოლა	— პარტიული სკოლა
პარტსტაჟი	— პარტიული სტაჟი
პარტყრილობა	— პარტიული ყრილობა
პედინსტიტუტი	— პედაგოგიური ინსტიტუტი
პედპერსონალი	— პედაგოგიური პერსონალი
პედსასწავლებელი	— პედაგოგიური სასწავლებელი
პოლიგრაფკომბინატი	— პოლიგრაფიული კომბინატი
პოლიგრაფსკოლა	— პოლიგრაფიული სკოლა
პოლიტიკონომია	— პოლიტიკური ეკონომია
პოლიტმეცადინეობა	— პოლიტიკური მეცადინეობა
პოლიტსაგანმანათ- ლებლო	— პოლიტიკურ-საგანმანათლებლო
პოლიტსწავლება	— პოლიტიკური სწავლება
პოლიტწრე	— პოლიტიკური წრე
პროფაქტივი	— პროფკავშირული აქტივი
პროფბიურო	— პროფკავშირული ბიურო
პროფგანათლება	— პროფკავშირული განათლება
პროფკომი	— პროფკავშირული კომიტეტი
პროფმოდრაობა	— პროფკავშირული მოძრაობა
პროფმუშაკი	— პროფკავშირული მუშაკი
პროფორგანიზაცია	— პროფკავშირული ორგანიზაცია
პროფორგი	— პროფკავშირული ორგანიზატორი
პროფრწმუნებული	— პროფკავშირის რწმუნებული
პროფსაბჭო	— პროფკავშირთა საბჭო
რაიალმასკომი	— რაიონული აღმასრულებელი კომიტეტი
რაიკომი	— რაიონული კომიტეტი
რაიუნივერსალი	— რაიონული უნივერსალური მაღაზია
რაიფინგანი	— რაიონის საფინანსო განყოფილება
რიონჰესი	— რიონის ჰიდროელექტროსადგური
რსფსრ	— რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სო- ციალისტური რესპუბლიკა
საბლიტგამი	— საბავშვო ლიტერატურის გამომცემლობა

სკკპ	— საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია
სსრ	— საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა
სსრკ	— საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკე- ბის კავშირი
სანმინიშუმი	— სანიტარული მინიმუმი
საქჩაი	— საქართველოს ჩაი
საქხილბოსტანი	— საქართველოს ხილ-ბოსტანი
საბბანკი	— სახელმწიფო ბანკი
სახვაქრობა	— სახელმწიფო ვაქრობა
სოცდაზღვევა	— სოციალური დაზღვევა ,
სოცუზრუნველყოფა	— სოციალური უზრუნველყოფა
სოცშეჯიბრება	— სოციალისტური შეჯიბრება
სპეცმომზადება	— სპეციალური მომზადება
სპეცტანსაცმელი	— სპეციალური ტანსაცმელი
ტექმინიმუმი	— ტექნიკური მინიმუმი
ტექმომზადება	— ტექნიკური მომზადება
უნივერმალ	— უნივერსალური მაღაზია
ფაბრქარხკომი	— საფაბრიკო საქარხნო კომიტეტი
ფინაგენტი	— საფინანსო აგენტი
ფინმუშაკი	— საფინანსო მუშაკი
ფოტოაპარატი	— ფოტოგრაფიული აპარატი
ცეკა	— ცენტრალური კომიტეტი
ქითახევჰესი	— ქითახევის ჰიდროელექტროსადგური
ხრამჰესი	— ხრამის ჰიდროელექტროსადგური და სხვ.

ჩვეულებრივ ეს სიტყვები ზეპირ ნეტყველებაშიც შემოკლებული სახით იხმარება.

უცხო სიტყვების მართლწერა

1. ჰ თუ გ

უცხო ენიდან მომდინარე სიტყვები, რომლებშიც დედა ენაზე ჰ იწერება, ქართულშიც ჰ ასოთი გადმოიცემა. მაშასადამე, სწორი ფორმებია:

აბსტრაჰირება	ჰიბრიდი
აბსტრაჰირებული	ჰიბრიდიზაცია
ალკოჰოლი	ჰიგიენა
ბეჰემოტი	ჰიგიენური
ნიჰილიზმი	ჰიგროსკოპული
ნიჰილისტი	ჰიდრაულიკა
ჰაბიტუსი	ჰიდროსადგური
ჰაინე	ჰილზი
ჰალსტუხი	ჰიპერბოლა
ჰალუცინაცია	ჰიპნოზი
ჰამაკი	ჰიპოთეზა
ჰამბურგი	ჰიპოტენუზა
ჰანიბალი	ჰიუგო
ჰარმონია	ჰონორარი
ჰეგემონია	ჰორიზონტი
ჰელიოტროპიზმი	ჰორიზონტალი
ჰელიოცენტრული	ჰორიზონტალური
ჰერბარიუმი	ჰორმონი
ჰერკულესი	ჰოსპიტალი
ჰერმესი	ჰუმანიზმი
ჰერმეტიული	ჰუმანური
ჰექტარი	და სხვ.

შეცდომაა: აბსტრაგირება, ალკოგოლი, ბეგემოტი, ნიგილიზმი (ან ნილილიზმი). გაბიტუსი, გეინე, გალსტუკი და ა. შ.

მაგრამ თუ უცხო ენიდან მომდინარე სიტყვებში დედა ენაზე გ იწერება, ეს სიტყვები ქართულშიც გ ასოთი გადმოიცემა:

განგსტერი	გერცენი
გარიბალდი	გიბრალტარი
გენიალური	გირლანდი
გენიოსი	გლობუსი და სხვ.
გენიოსური	

შეცდომაა: ჰანგსტერი, ჰარიბალდი, ჰენიოსი, ჰერცენი და ა. შ.

2. ტ თუ თ

ამ საკითხის გადაწყვეტის დროსაც ზელმძღვანელობენ იმით, თუ როგორ იწერება სიტყვა იმ ენაზე, საიდანაც იგი მოდის. თუ სიტყვაში დედა ენაზე თ იწერება, ქართულშიც თ დაიწერება. ამგვარად, სწორი ფორმები იქნება:

ანესტეზია	თერმომეტრი
ანთოლოგია	კათეტი
ანთროპოლოგია	კათოდი
ანთროპონეტრია	ლაბირინთი
ანტიპათია	მათემატიკა
აპათია	მონოლითური
ბიბლიოთეკა	ნეოლითი
ენტუზიასტი	ორთოდოქსი
ეპითეტი	ორთოპედია
ეთიკა	პათოლოგია
ეთნოგრაფია	პითეკანთროპი
ესთეტიკა	სიმპათია
თეზისი	სინთეზი
თეოლოგია	სინთეტიკური
თერაპევტი	ფილანთროპი
თერაპია	ფსიქოპათი
თერმოდინამიკა	ფსიქოპათოლოგია
თერმოსი	და სხვ.

შეცდომაა: ანესტეზია, ანტოლოგია, ანტროპოლოგია, ანტროპომეტრია, ანტიპათია, აპათია და ა. შ.

მაგრამ სხვა ენიდან მომდინარე იმ სიტყვებში, რომლებშიც დედა ენაზე ტ იწერება, ქართულშიც ტ რჩება:

ადაპტაცია	ოდონტოლოგია
ადეპტი	ონომატოლოგია
არმატურა	ონტოლოგია
ასტეროიდი	ტავტოლოგია
კაბინეტი	ტელეოლოგია
კატალოგი	ტელესკოპი
ლაბორანტი	ტერმინი
მეტასტაზი	და სხვ.

შეცდომაა: ადაფტაცია, ადეპთი, არმათურა, ასთეროიდი, კათალოგი, ლაბორანთი, ონთოლოგია, თერმინი და ა. შ.

3. ძ თუ ზ

ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე სიტყვები, რომლებშიც დედა ენაზე ზ იწერება, ქართულში ქ ასოთი გადმოიცემა:

ანარქია	პოლიტექნიზაცია
ანაქრონიზმი	პოლიტექნიკური
არქაიზმი	სტიქია
არქაული	სტიქიური
არქეოლოგია	სქოლასტიკა
არქივი	სქოლასტიკოსი
არქივარიუსი	სქოლიო
არქიპელაგი	ტექნიკა
არქიტექტონიკა	ტექნიკური
არქიტექტორი	ტექნოლოგია
აქილეესი	ფსიქიკა
ბრონქი	ქლორი
დიაქრონია	ქლოროფილი
ექინოკოკი	ქორდა
იერარქია	ქრესტომათია
მონარქია	ქრონიკა
მელანქოლია	ქრონოლოგია
მექანიზმი	და სხვ.
ოლიგარქია	

შეცდომაა: ანარხია, ანახრონიზმი, არხაიზმი, არხეოლოგია, არხივი, არხიპელაგო, არსიტექტორი, ბრონხი, ტეხნიკა და ა. შ.

4. აი თუ ეი

გერმანული ენიდან შემოსულ სიტყვებში, რომლებიც ei დიფთონგს შეიცავენ, იწერება არა ეი, არამედ აი, მაგალითად:

აინშტაინი	რაინი
ვაიმარი	რაისფედერი
ლაიბ-გვარდია	რაიხსტაგი
ლაიბ-მედიკი	ფორაიტორი
ლაიბნიცი	შტრაიკპარეხერი
ლაიფციგი	ცაიტნოტი
მაინის ფრანკფურტი	ცვაიგი
მაისტერი (კაპელმაისტერი)	ჰაინე
მარკშაიდერი	და სხვ.

შეცდომაა: ეინშტეინი, ვეიმარი, ლეიბ-გვარდია, ლეიბნიცი, ლეიფციგი, მარკშეიდერი, რეიხსტაგი და ა. შ.

მაგრამ რუსულიდან შემოსულ გვარებში რჩება ეი: ბრონ-შტეინი, ეიზენშტეინი, ეიხენვალდი და სხვ.

5. ლა თუ ლია

ქართულში რუსული ენის მეშვეობით შემოსულია რამდენიმე ათეული ისეთი უცხო სიტყვა, რომელთაც რუსულ დაწერილობაში я კომპლექსი მოუდით (изоляция, компания, кормилар და სხვ.). ასეთი სიტყვები ქართულში ლა ასოებით გადმოიცემა:

აკუმულატორი	ინფლაცია
აკუმულაცია	იუბილარი
არტიკულაცია	კალკულატორი
ასიმილატორი	კალკულაცია
ასიმილაცია	კანცელარია
ეგზემპლარი	კაპილარული
ვენტილატორი	კაპიტულაცია
ვენტილაცია	კოაგულაცია
იზოლატორი	კომპილატორი
იზოლაცია	კომპილაცია
ინსოლაცია	კორელაცია
ინტერპოლაცია	ლაპისი

ლაფსუსი	რელატივიზმი
მალარია	რელაცია
მოდულაცია	სიმულანტი
ოკულარი	სიმულაცია
პარტიკულარიზმი	სოლარიუმი
პასკვილანტი	სპეკულანტი
პლაჟი	სპეკულაცია
პოლარული	ტრანსლაცია
პოლარიზატორი	ტრიანგულაცია
პოპულარიზატორი	ფორმულარი
პოპულარიზაცია	ფუტლარი
პოპულარული	ცირკულარი
ჟესტიკულაცია	ცირკულაცია
რეგულარული	და სხვ.
რეგულატორი	

შეცდომაა: აკუმულიატორი, არტიკულიაცია, ასიმილიაცია, ეგზემპლარი, ვენტილიატორი, იზოლიატორი, იუბილარი, კანცელიარია, კაპიტულიაცია და ა. შ.

6. ლუ თე ლიუ

რუსული ენის მეშვეობითვე შემოსული უცხო სიტყვები, რომლებსაც რუსულ დაწერილობაში ლიუ კომპლექსი მოუდით (онсопло-тизм, люкс, революция და სხვ.), ქართულში ლუ ასოებით გადა-მოიცემა:

აბსოლუტიზმი	ილუსტრაცია
აბსოლუტური	ლუთერი
აგლუტინაცია	ლუმანიტე
ალუმინი	ლუმინესცენცია
ბალუსტრადა	ლუმპენპროლეტარიატი
ბლუმინგი	ლუსტრა
გლუკოზა	ლუციფერი
ევოლუცია	ლუქსემბურგი
ვალუტა	ლუქსი
ილუზია	მანიპულაცია
ილუმინაცია	მოლუსკი

პლურალიზაცია
 პლუს (პლუსი)
 პოლუსი
 პრელუდია
 რევოლუცია
 რევოლუციონერი
 რევოლუციური

რეზოლუცია
 სალუტი
 ფლუგერი
 ფლუსი
 ცელულოზა
 ჰალუცინაცია
 და სხვ.

შეცდომა: აბსოლიუტური, ალიუმინი, ბალიუსტრადა, ბლი-უმინგი, გლიუკოზა, ევოლიუცია, ვალიუტა, ილიუზია, ილიუსტრაცია და ა. შ.

7. გჳ თუ კჳ

რუსული ენის მეშვეობით უცხო ენებიდან მომდინარე სიტყვები, რომლებშიც რუსულში კჳ კომპლექსი გვხვდება, ქართულში გადმოიცემა გჳ კომპლექსით:

ეგზამენატორი
 ეგზარქოსი
 ეგზეკუტორი
 ეგზეკუცია
 ეგზემა
 ეგზემპლარი

ეგზოგამია
 ეგზოდერმა
 ეგზოტიკა
 ეგზოტიკური
 საეგზარქოსო
 და სხვ.

შეცდომა: ეკზამენატორი, ეკზარხოზი, ეკზეკუტორი, ეკზეკუცია, ეკზემა, ეკზემპლარი და ა. შ.

8. კჳ თუ ძჳ

ლათინურიდან მომდინარე იქა კომპლექსის შემცველი სიტყვები ქართულში გადმოიცემა კჳ კომპლექსით:

ადეკვატი
 ადეკვატური
 აკვარელი
 აკვარიუმი
 ანტიკვარი
 ანტიკვარული
 ეკვატორი
 ეკვივალენტი
 ეკვილიბრისტი

ეკვილიბრისტიკა
 კვადრატი
 კვალიტეტი
 კვალიფიკაცია
 კვალიფიციური
 კვანტიტეტი
 კვარტალი
 კვარტეტი
 კვესტორი

კვინტა
კვინტესენცია
კვინტეტი
ლიკვიდაცია

რეკვიზიტი
რეკვიზიცია
რელიკვია
და სხვ.

შეცდომაა: ადექვატური, აქვარელი, აქვარიუმი,
ექვატორი, ექვივალენტი, ექვილიბრისტი და ა. შ.

9. ძბ თუ კბ

კბ კომპლექსის შემცველი უცხო სიტყვები ქართ
ზოიცემა კბ კომპლექსით:

ანტრაქტი
არქიტექტორი
არქტიკა
არქტიკული
აფექტი
აფექტური
აქტი
აქტივი
აქტიორი
აქტიური
გალაქტიკა
გალაქტონეტრი
დეტექტორი
დიალექტი
დიალექტიკა
დიალექტიკური
დიდაქტიკა
დიდაქტიკური
დირექტორი
დიქტორი
დოქტორი
ეკლექტიზმი
ეკლექტიკური
ელექტრონი
ეფექტი
ეფექტური

ექტორი
ინდუქტორი
ინსპექტორი
ინსტრუქტორი
ინტელექტი
კოლექტივი
კოლექტორი
კომპაქტური
კონტაქტი
კონტრაქტაცია
კონდუქტორი
კორექტორი
ლექტორი
ობიექტივიზმი
ოქტავა
პრაქტიკა
პრაქტიკული
პროექტორი
პრორექტორი
პროტექტორი
პროფილაქტიკა
პროფილაქტიკური
პუნქტი
პუნქტუალური
პუნქტუაცია

რეაქტივი
რეაქტიული
რედაქტორი
რეპროდუქტორი
რეფლექტორი
რექტორი
სექტორი
ტაქტი

ტაქტიკა
ტრაქტორი
ფაქტი
ფაქტობრივი
ფაქტორი
ფაქტორია
ფაქტურა
ფიქტიური
და სხვ.

შეცდომაა: ანტრაქტი, არქიტექტორი, არკტიკა, აფე.
აკტი, აქტიორი, გალაქტიკა, დირექტორი და ა. შ.

10. ძც თუ კც

კც კომპლექსის შემცველი უცხო სიტყვები ქართულში
მოიცემა კც კომპლექსით:

ატრაქციონი
აკცენტი
აქცია
დირექცია
დიქცია
ვაქცინა
ინდუქცია
ინსპექცია
ინსტრუქცია
ინფექცია
კოლექცია

კონვექცია
კონსტრუქცია
პროტექცია
რეაქცია
რედაქცია
რეპროდუქცია
სექცია
ფიქცია
ფრაქცია
ფუნქცია
და სხვ.

შეცდომაა: ატრაქციონი, აკცენტი, დირექცია, დიქცია,
ცინა, ინსპექცია, ინფექცია და ა. შ.

11. ფს თუ პს

პს კომპლექსის შემცველი უცხო სიტყვები ქართულში
მოიცემა ფპ კომპლექსით:

ელიფსი
ელიფსოიდი
ელიფსური

ეპილეფსია
კაფსული
ფსევდოკლასიციზმი

ფსევდონიმი
ფსიქიატრი
ფსიქიატრია
ფსიქიატრიული
ფსიქიკა
ფსიქიკური

ფსიქოლოგია
ფსიქოლოგიური
ფსიქოპათი
შტეტფსელი
და სხვ.

შეცდომაა: ელიპსი, ეპილეპსია, კაპსული, პსევდოკლასი-
ციზმი, პსიქიკა და ა. შ.

12. ძს თუ კს

კს კომპლექსის შემცველი უცხო სიტყვები ქართულში გად-
მოიცემა კს კომპლექსით:

ანექსია
აქსესუარი
აქსონომეტრია
ექსპერტი
ექსპორტი
ექსპლოატაცია
ექსპოზიცია
ექსპონატი
ექსპორტი
ექსპრესი
ექსტაზი
ექსტერნატი
ექსტრა
ექსტრაქტი

ექსჩემპიონი
ექსცესი
ვექსილი
მიქსტურა
ოქსფორდი
პარადოქსი
პარალაქსი
ტაქსი
ტაქსომეტრი
ტექსტი
ტოქსინი
ფაქსიმილე
ფიქსაცია
და სხვ.

შეცდომაა: ანექსია, აქსესუარი, აქსონომეტრია, ექსპერტი,
ექსპორტი, მიქსტურა, ოქსფორდი და ა. შ.

ზოგი რუსული სიტყვის ქართულად გადმოცემისათვის

1. რუსული უმახვილო ი-ს გადმოცემა ქართულად

რუსული უმახვილო ი ქართულად გადმოიცემა ო ასოთი:

ბოგდანოვი
ბორის გოდუნოვი

გოლოვანოვი
გორბატოვი

გრიბოდოვი
დოსტოევსკი
ნოვოჟილოვი

ობლოძოვი
ტოლსტოი
და სხვ.

შეცდომაა: ბაგდანოვი, ბარის გადუნოვი, გალავანოვი, გარ-
ბატოვი და ა. შ.

2. რუსული ზ-ს გადმოცემა ქართულად

რუსულიდან და რუსული ენის მეშვეობით სხვა ენებიდან შე-
მოსულ სიტყვებში, რომლებშიც რუსულში ზ იწერება, ქართულში
იო უნდა დაიწეროს გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ზ მოსდევს
ჟ, შ და ყ-ს.

მაგალითები:

ანტრეპრენიორი

მაროდოორი

აქტიორი

მოგილიოვი

ბუდიონი

ოგარიოვი

გრინიოვი

პარტნიორი

გუვერნიორი

პოზიორი

დიომინი

ჯონგლიორი

დუბლიორი

სნეგირიოვი

ზოლოტარიოვი

ფანტაზიორი

კოვალიოვი

შიმბირიოვი

კოსტილიოვი

და სხვ.

შეცდომაა: ანტრეპრენერი, აქტორი, გრინევი, გუვერნორი,
დემინი, დუბლორი, ზოლოტაროვი და ა. შ.

ჟ, შ, ყ-ს შემდეგ ქართულში ზ-ს ადგილას იწერება ი: ეოლ-
ტაია (მდინარის სახელია), ჩორნი (გვარია), ჩორნი რინოკი (ად-
გილის სახელია) და სხვ.

ზმნების მართლწერასთან დაკავშირებული საკითხები

1. პირის ნიშნების მართლწერა

ა) პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი

პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ვინი ხმოვნების წინაც იწერება და თანხმოვნების წინაც. ზმნებში, რომელთა ფუძე ვინით იწყება, უნდა დაიწეროს ორი ვ, რომელთაგან ერთი პირის ნიშანია, მეორე—ფუძისეული. მაგალითები: ვვარცხნი, ვვარჯიშობ, ვვარდები, ვვარკობ, ვვარაუდობ, ვვითარდები... ზმნისწინიან ფორმებში: დავვარცხნე, გავვარჯიშდი, გადავვარდი, დავვალიანიდი, განვევითარდი და სხვ. მაგრამ არის ერთი ზმნა, რომლის ფუძე ვინით იწყება და პირველი სუბიექტური პირის ნიშანს არ დაირთავს, ესაა ზმნა „მოვალ“ (წყვეტილში—„მოვედი“).

პირველი სუბიექტური პირის ნიშანს ვ-ს ზოგჯერ არ წერენ, თუ მას უ მოსდევს, მაგრამ ეს შეცდომაა. ამ შემთხვევაში ზმნაში ვინი აუცილებლად უნდა დაიწეროს: ვუბრუნებ, ვუწევ, ვუკეთებ, ვუპირებ, ვუკავშირებ, ვუთხარი, ვურჩიე, ვუამბე, ვუტრიალე... ზმნისწინიან ფორმებში: დავუბრუნე, გავუწიე, გავუკეთე, დავუპირე, დავუკავშირე, შევუტრიალე და სხვ. ამ ზმნებში რომ ვინი არ დაგვეწერა, მეორე პირის ფორმებს მივიღებდით: უწევ, უკეთებ, უპირებ... შენ (და არა მე).

სავარჯიშო

ამ ტექსტიდან ამოწერეთ ზმნები და სუბიექტი გადაიყვანეთ პირველ პირში.

შემოდგომაზე ეს გადაწყვეტილება მართლა სისრულეში მოიყვანა ჩვენმა უიმისოდაც დამაბუნებულმა ოჯახმა. ზაქარია დია-

კვანმა სწორედ ნახევარ ფასად დასტყუა დათუას ნათუძარი. ამ ფულით დათუამ ორი კამეჩი იყიდა; მიუერთა მათ ორი შინაური ხარიცი, შეაბა ურემში, ჩასხა შიგ ცოლი და შვილი თავიანთ რამდენსამე თვის საგძლით და შემოდგომის ერთ გრილ დღეს დაადგა ქალაქის გზას... აზნაურა დიაკვანი ბევრი ეცადა, რომ ჩვენც მათთან გავეყოლებინეთ: ხან დაუყვავება, ხანაც ჯავრობა, ერთ დღეს მეზობლური, „ნათელ-მირონული“ დარიგება, მეორე დღეს მტრული მუქარა, — ყველა ესენი თვითთულად ისმარა აზნაურმა ჯერ თვითონ და მერე თავისი კუდების მოგზავნით, მაგრამ დედაჩემი მაინც ერთსა და იმავეს ადგა და გაიძახოდა: მე ჩემის ცოცხალის თავით ამ არემარეს არ მოვშორდებიო! მართლაც არ მოშორდა. დათუა წაჰიდა; დავრჩით ჩვენ, დედა-შვილნი. დედაჩემმა ხელნაწერის წერა-კითხვა კარგად იცოდა; ამასთანავე საკერავითაც განთქმული იყო ჩვენს სოფელში. შეაგროვა სოფლელი გოგო-ბიჭები და წელიწადში თითო-ორჯო ჩანახ პურად დაუწყო მათ თავისი მცირეოდენი ცოდნის გადაცემა... მეც მენახირობას ვაპირებდი. ვცხოვრობდით ტკბილად, ჩუმად და მოსვენებით. მაგრამ დიდხანს არ გაგრძელდა ჩვენი ესეთი ყოფა! (ნ. ლომ.).

ბ) პირველი ობიექტური პირის ნიშანი

პირველი ობიექტური პირის ნიშნად მხოლოდობით რიცხვში გამოყენებულია მ, მრავლობითში — გვ. ზმნებში, რომელთა ფუძე მ ბევრით იწყება, ორი მ უნდა დაიწეროს: მმართვეს, მმატებს, მმალავს, მმარავს. ზმნისწინიან ფორმებში: მომმართა, დამმართა, გამმართა, შემმატა, დამმალა, დამმარხა და სხვ.

თუ ზმნის ფუძის თავში გვ თანხმოვნებია, მრავლობით რიცხვში გვექნება ზედიზედ განმეორებული ორი გვ: გვგვერის, მოგვევარა, დაგვევიანებია...

ზმნებში, რომელთა ფუძე ვინით იწყება, მესამე სერიის ფორმებში გვ პრეფიქსის დართვისას თავს იყრის ორი ვ: (ჩვენ) შეგვედრებია, შეგვეაქრებია, დაგვეალებია, დაგვეარდნია და სხვ.

სავარჯიშო

ამოიწერეთ ზმნები და ობიექტი გადაიყვანეთ პირველ პირში მხოლოდობითსა და მრავლობით რიცხვში.

დათიკოს მოეშველა ორი ამხანაგი, რომლებიც გარეთ უცდიდნენ. ცუდად იქნებოდა სპირიდონის საქმე, რომ შემდეგ ორ

გარემოებას არ დაეხსნა ის სიკვდილისაგან: ერთი, რომ ოთახში საშინლად ბნელოდა. ამხანაგები ერთმანეთს ველარ არჩევდნენ და ამიტომ ამოღებული ხანჯლები ვერ მოეყვანათ მოქმედებაში იმის შიშით, ვაი თუ შეგვეცდეს და ერთმანეთი დაეჭრათო; მეორე: არ გასულა ერთი წამი, რომ მედუქნე და მისი ბიჭები შემოვარდნენ შუა კარიდან სპირიდონთან ანთებული სანთლით. მოჰკრეს თუ არა სინათლეს თვალი, უცხო კაცები დაუსხლტნენ სპირიდონს ხელიდან, გავარდნენ გარეთ და გაქრნენ აჩრდილებივით. როცა სანთელმა ოთახში გააშუქა, დაინახეს, რომ იატაკზე გდია გულწასული დესპინე. სპირიდონი ელვასებრ მივარდა და დაუწყაო წყლის პკურება. მედუქნეც მიეშველა და დესპინეს, როგორც იყო, გაახელინეს თვალი. სპირიდონმა აგრეთვე იპოვა იატაკზე ის ხანჯალიც, რომელიც მან იმ ვილაც კაცს შეაგლიჯა ქამრიდან. მედუქნემ იცნო ვისიც იყო ეს ხანჯალი, მაგრამ სპირიდონს კი არ გაუშხილა, რადგანაც ხანჯლის პატრონისა ეშინოდა... (ე. ნინ.).

გ) მეორე ობიექტური პირის ნიშანი

მეორე ობიექტური პირის ნიშანი გ თუ გ ბგერით დაწყებულ ფუტეს დაერთო, ორი გ უნდა დაიწეროს: გგზავნი, გგზავნის, გგავარ, გგავს, გგონია, გგლეჯს... ზმნისწინიან ფორმებში: გაგგზავნი, გაგგზავნის, დაგგლეჯს, დაგგლეჯ, დაგგრეხ, დაგგრეხს, მოგგუდავ, მოგგუდავს და სხვ.

სავარჯიშო

ამოიწერეთ ზმნები და ობიექტი გადაიყვანეთ მეორე პირში. ტარიელ გოლუას სახლს რომ დაუახლოვდნენ, მაზრის უფროსმა ორი ბოქაული და მამასახლისი ოცი პლასტუნის თანხლებით ტარიელისას შეგზავნა მამა-შვილის შესაპყრობად, თავად კი დანარჩენი ჯარით სამმართველოსაკენ გზა განაგრძო.

პლასტუნებმა გაჩხრიკეს ტარიელის სახლი, მაგრამ ვისაც ეძებდნენ, ვერ აღმოაჩინეს. ჩხრეკის დროს გაიტაცეს, რაც მოეწონათ და წასაღები ნახეს, შემდეგ წასვლისას ცეცხლი წაუქიდეს ჯერ სამზადისს, მერე ოდას ცალ-ცალკე და ისევ არხეინად განაგრძეს გზა მთავარი ჯარის დასაწევად.

მალე გამოჩნდა მაზრის უფროსი თავისი რაზმით.

ხალხმა, როგორც კი მოჰკრა მომავალთ თვალი, თავი მოიშეშლა. ყრუ ჩოჩქოლი გაისმა. ვინც თამბაქოს ეწეოდა, სწრაფად გამოფერტხეს ყალიონები და ჯიბეებში შეინახეს (ლ. ქიაჩ.).

დ) ჰ და ს პრეფიქსები ზმნებში

ჰ და ს პრეფიქსები გამოყენებულია მეორე სუბიექტური და მესამე ობიექტური პირების აღსანიშნავად.

თანამედროვე ქართულ სალიტერატურო ენაში ყველაზე მეტ არევე-დარევეს სწორედ ამ პრეფიქსების ხმარებაში ვხვდებით.

ჰ და ს პრეფიქსების ხმარებისას საჭიროა დავიცვათ შემდეგი წესები:

1. ერთპირიან ზმნებში, როგორიცაა: ჩანს, დგას, შედგა, ცხოვრობს, ცურავს, დუმს, წვიმს, თოვს, ქუხს, ქრის, ყვირის, გივის, წივის და ა. შ., არც ს იწერება და არც ჰ. მაშასადამე, უმართებულო ფორმებია: სჩანს, სდგას, შესდგა, სცხოვრობს, სცურავს, სდუმს, სწვიმს, სთოვს, სქუხს, სქრის, სყვირის, სკივის და ა. შ. მესამე ობიექტური პირის პრეფიქსი ჰ ან ს ამ ზმნებში საჭირო არ არის იმიტომ, რომ ისინი ერთპირიანებია, ე. ი. არ შეიწყობენ ობიექტს.

2. ორპირიან ზმნებში ჰ და ს მესამე ობიექტური პირის ნიშნად ხან იწერება და ხან—არა. იწერება მაშინ, თუ ზმნა გარდაუვალია, ე. ი. შეეწყობა ირიბი (მიცემითში დასმული) ობიექტი, და არ იწერება, თუ ზმნა გარდამავალია, ე. ი. როცა მას შეეწყობა პირდაპირი (სახელობით-მიცემითში დასმული) ობიექტი. მაშასადამე, ამ წესის თანახმად უნდა ვწეროთ: ჰყავს. წაჰყვება, წაჰყვა, წაჰყოლია, ჰგავს, მოსწყუდება, მოსწყდა, სტკივა, სტკიოდა, მოსტყდება, მოსტყდა, სძინავს და ა. შ. (ესენი ორპირიანი გარდაუვალი ზმნებია), მაგრამ: ბარავს, დაბარა, ზომავს, გაზომა, კრავს, შეკრა, ხნავს, მოხნა, თესავს, დათესა, ღობავს, შეღობა, ნამავს, დანამა და ა. შ. (ესენი ორპირიანი გარდამავალი ზმნებია).

3. სამპირიან ზმნებში, იმის გამო, რომ მათ ირიბი ობიექტი მუდამ შეეწყობა, ჰ ან ს მესამე ობიექტური პირის ნიშნად ყოველთვის უნდა დაიწეროს: მოჰგვრის, მოჰგვარა, ჰკითხავს, ჰკითხა, ჰპირდება, დაჰპირდა, მოსწყვეტს, მოსწყვეტა, მისცემს, მისცა, მისწერს, მისწერა, სთხოვს, სთხოვა, დასძენს, დასძინა, მოსპრის, მოსპრა და ა. შ. ს. იწერება ცხრა თანხმოვნის წინ; ესენია: დტთ ძწც ჯჟჩ. ჰ იწერება მხოლოდ გ, ქ, კ, ზ, ფ, პ, ყ თანხმოვნების წინ. დანარჩენი თანხმოვნებისა და აგრეთვე ხმოვნების წინ ჰ არ იწერება.

ამგვარად, წინასწარ საჭიროა გაირკვეს გარდამავალია ზმნა თუ გარდაუვალი, ე. ი. შეეწყობა თუ არა მას ირიბი ობიექტი.

ამასთან დაკავშირებით უნდა გავითვალისწინოთ ორი გარემოება.

ა) ერთი და იგივე ზმნა შეიძლება ორპირიანადაც იქნეს გავებული და სამპირიანადაც. ორპირიან ზმნად გავების შემთხვევაში იგი ისევე გარდამავალია, როგორც სამპირიანობის დროს. მაგალითად: „ვანომ ამხანაგს წერილი მისწერა“, ვანომ წერილი დაწერა“. პირველ წინადადებებში „მისწერა“ სამპირიანი ზმნაა, შეეწყობა ირიბი ობიექტი (ამხანაგს), ამიტომ მესამე ობიექტური პირის (ირიბი ობიექტის) ნიშანი საკიროა და იგი წარმოდგენილიც არის. „დაწერა“ ზმნა კი ორპირიანია, ირიბი ობიექტი არ ახლავს და, ცხადია, ნიშანიც არ არის საკირო, რაც შეეხება მესამე პირის პირდაპირ ობიექტს (წერილი), იგი ზმნაში ნიშანს ისტორიულადაც არ აჩენდა.

ბ) ორპირიანი ზმნის გარდამავლობის გამოსაცნობად ჩვეულებრივ ზმნა წყვეტილში გადაჰყავთ. ამ წესის გამოყენებას ზოგჯერ შეცდომები მოსდევს, რადგან ძნელდება ზმნის საკუთარი და ნასესხები ფორმების ერთმანეთისაგან გარჩევა. მაგალითად, იმისათვის, რომ გაიგონ, როგორი ზმნაა „მიჰყავს“, გარდამავალია თუ გარდაუვალი, წყვეტილში არცთუ იშვიათად ასე გადაჰყავთ: მიჰყავს მას იგი... წაიყვანა მან იგი... რადგანაც „წაიყვანა“ ზმნასთან ობიექტი სახელობითშია, ამიტომ „მიჰყავს“ ზმნაც გარდამავალი ჰგონიათ და უმართებულოდ ასკვნიან, რომ ობიექტის ნიშანი ჰ „მიჰყავს“ ზმნაში საკირო არ არისო. მაგრამ ასეთი მსჯელობა მცდარია, რადგან აქ გათვალისწინებული არ არის ერთი გარემოება: „წაიყვანა“ არის წყვეტილი არა „მიჰყავს“ ზმნისა, არამედ „წაიყვანს“ ზმნისა. „მიჰყავს“ ზმნას საკუთარი ფუძისაგან ნაწარმოები წყვეტილი არ მოეპოვება, იგი ამ ნაკლს იესებს „წაიყვანს“ ზმნის წყვეტილით. „მიჰყავს“ ზმნა გარდამავალი არ არის. იგი ორპირიანი ირიბობიექტიანი გარდაუვალი ზმნაა, ამიტომ მასში ირიბობიექტური პირის ნიშანი ჰ წარმოდგენილი უნდა იყოს.

4. მესამე სერიის ფორმებში ჰ ყოველთვის უნდა დაიწეროს. როცა ზმნის ფუძე იწყება გ, ქ, ჯ, ფ, ჰ, ყ თანხმოვნებით: დაჰგებია (დაჰგებოდა, დაჰგებოდეს), ჰქონია, დაჰქარგვია, დაჰბარვია, მოჰფენია, მიჰპარვია, წაჰყოლია... დ, თ, ტ, ძ, ც, წ, ჯ, ჩ, ჰ ბგერების წინ ჰაე სანად არის ქცეული და იწერება: დასდებია (დასდებოდა, დასდებოდეს), გასთხოვებია, გასტეხია, გასჩერებია, გასცილებია, დასძინებია, გასწყვეტია, გასქრია, მისჯდომია... და-

ნარჩენ თანხმონებთან ჰ იმდენად დასუსტებულია, რომ გამოთქ-
მაში არ ისმის და არც უნდა ვწეროთ. ეს თანხმონებია: ლ, ხ,
ვ, მ, ნ, რ, ლ, ს, ზ, შ, ჟ. მათზე დაწყებული ფუძეები მესამე
სერიაში ასეთ ფორმებს მოგვცემს: დაღლია (დაღლოდა, დაღლო-
დეს), დახვია, დავარდნია, მართებია, შენახვია, დარჩენია, დალ-
ბობია, დასხლტომია, დაზარბია, გაშავებია, დაქევებია და სხვ.

5. პრეფიქსი ჰ ან ს უნდა დაიწეროს ქვემოჩამოთვლილ სტა-
ტიკურ ორპირიან ვნებით ზმნებშიც, რომელთა ფუძე თანხმოვ-
ნით იწყება: ჰგონია, ჰკიღია, ჰქვია, სჩვევია, სჩრია... ერთპირიან
ზმნებში ჰ ან ს არ იწერება: ყრია, წერია, ფანტია...

6. როცა ზმნაში თავს იყრის პირველი პირის სუბიექტური
ნიშანი ვ და მესამე პირის ობიექტური ნიშანი ჰ/ს, ეს უკანასკ-
ნელი უნდა დაიწეროს; ასე რომ, ამ შემთხვევაში მართებული
ფორმებია: დაეჰპირდი, ეჰკითხე, შეეჰყვირე, მოეჰგვარე, მოესთხოვე,
მოესწყვიტე, ჩამოესკერი... დასაშვებია ფორმებია: დაეპირდი, ვკი-
თხე, შეეყვირე, მოგვგარე, მოეთხოვე, მოეწყვიტე, ჩამოვკერი
და ა. შ.

7. მეორე სუბიექტური პირის ნიშანი არსად არ იწერება.

შენიშვნა: ს პრეფიქსი ზოგ ზმნაში ფუძესთან შეხორცე-
ბულია და უნდა დაიწეროს: გასწია (შინისაკენ), გამოსცა
(წიგნი), გასტანა (ერთ თვეს)...

ხაფარჯიშო

1. ამოიწერეთ ზმნები და სუბიექტი გადაიყვანეთ მეორე
პირში (მხოლოდობითა და მრავლობით რიცხვში):!

ლუარსაბმა საკუთარი მონაწილეობა მიიღო ჩემში. როგორც
მამამ შეიღსა და უფროსმა უმცროსს ძმასა, გამოემკითხა თვითეუ-
ლად ჩემი ყოფა-ცხოვრება. მე, რასაკვირველია, როგორ რასმე
დაეუმაღავდი ამისთანა კეთილისმყოფელს კაცსა. ყველა ჩემს მოქ-
მედებას დაწვრილებით ვუამბობდი, მაგრამ ამჟამად დაგვესწრო
შინაური მოსამსახურე, ჩემი ხნის ბიჭი, ჩემთან ერთად შეზრდილი
სოსია გამწყვებავიშვილი, სწორედ მოგახსენოთ, ამ ბიჭისა ძალიან
შემრცხვა და ამიტომ წარსული ჩემი ცხოვრება და მოქმედება...
ვერ გამოვაცხადე; ისე მივკიბ-მოვკიბე ტყუილები და ასეთი სი-
ცრუე ავაშენე, რომ არ შეიძლებოდა ლუარსაბს არ ერწმუნა. მე
მოვახსენე, რომ თხუთხმეტი თვე დავყავ ერთ ვაჟართან, რომელ-
მაც კარგად შემინახა, მასწავლა ვაჭრობა და უკანასკნელი ერთ-

გულებისათვის მაჩუქა მერვედი ნაწილი თვისის მოგებისა — ზეცდა-
თხუთმეტი თუმანი, დასამტკიცებლად ჩემი სიტყვისა აშოვილე
პარკი და მივართვი ლუარსაბს. ლუარსაბს იამა ჩემი ბედნიერება,
მაგრამ ზედაც არ დახედა პარკსა. მაშინ ვთხოვე, რომ ეს ფული
შენახა დაკეტილ ზანდუქში, ამასთან გამოვუცხადე ჩემი აზრიცა,
რაზედაც უნდა მომესმარებინა ფული... (ლ. არდ.).

2. ამოიწერეთ ზმნები, სუბიექტი და ირიბი ობიექტი გადაი-
ყვანეთ მესამე პირში.

გამოვწიე და კახეთს შემოვეყედლე. ალაზანზე რომ მოვედი,
შიგ შუა წყალში ცხენიდან გადმოვხტი, დავეც დათიკოს ცხენს
დამბაჩა თავში და წყალს გავატანე. ჩემი იარაღიც სულ ჩავეყარე
წყალში, რომ არც ცხენით და არც იარაღით არავის ვეცანი. აქ,
კახეთში, მოჯამაგირეობა დავიწყე. მეხუთე წელიწადია, როგორც
მოგახსენე, ჩემი აქ ყოფნა. პირველი წელიწადი მშვიდობით დავ-
ყავ, მეორე წელიწადს კი კახეთმა დამცადა და ციებ-ციხელება შე-
ნეყარა. ორ-სამ თვეს თავს დამანებებდა და პატარა რომ მოეჯო-
ბინდებოდი, ისევ მომიბრუნდებოდა ხოლმე. მე თავს არ ვუღებდი და,
რაც შემეძლო, ვმუშაობდი, სამი წელიწადი ამ ყოფაში ვიყავ,
ამ ბოლო წელიწადს წყალმანკი გამიჩნდა და ფეხები დამისივდა.
სიარული გამიძნელდა, მუშაობისათვის ვეღარ გამოვდექ. ქვეშა-
გებად დამიგდო ავადმყოფობამ. ერთმა გლეხკაცმა შემიკელლა. სა-
ნამ ერთი-ორიოდ გროში მქონდა და ვხარჯავდი, მინამ მინახა,
როცა კი გამომელია ფული, იმ დალოცვილმა მკრა ჭიტლაყი და
გამომავდო გარეთ (ილია).

3. ამოიწერეთ ზმნები და გადაიყვანეთ მესამე სერიაში (თურ-
მეობით პირველში, თურმეობით მეორესა და კავშირებით მესა-
მეში — მხოლოდობით რიცხვში).

...შეუყვარდათ ერთმანეთი ისე, როგორც აღმოსავლეთში
მცხოვრებთ შეუძლიათ სიყვარული... საწყალი გულისვარდი სუ-
ლით და გულით მიეცა თავის სიყვარულსა. იმისთვის, გარეშე
თვისის სიყვარულისა, აღარ იყო ცხოვრება. რამდენჯერ ეს
მტკვარი ამ ადგილს, სადაც ეხლა ჩვენ ვლხინობთ, იყო მოწამე
იმათი სიყვარულისა. საწყალი ქალი რას მოიგონებდა, რომ იმის
დურმიშხანს იმ დროს, როდესაც ის ელაპარაკებოდა თავის სიყ-
ვარულს, გულში სულ არა ჰქონდა სიყვარული და ეძებდა შემთხ-
ვევას, მოხერხებით ეთქვა იმისთვის თავისი გულის პასუხი
(დ. ქონქ.).

პლატონი კი დაკვირვებაში იყო გართული. ეს დედაკაცი
სწორედ ურიგო არ იყო. თავისი ხნოვანების მიხედვით შეხედუ-

ლობაც სასიამოვნო ჰქონდა. ზართალია, ეტყობოდა, გამოსვლის წინ უმარული მოესვა პირზე, თვალების უპეები სულ ამოთეთრებული ჰქონდა ამ საცხებლით, მაგრამ მაინც მისი კაი ფერი და წითური ლოყები თვალში ეცა პლატონს და თქმა არ უნდოდა, რომ ბეკინა ვერ დაიწუნებდა ამ ქალს. რაც მეტს უქვირდებოდა პლატონი, თანდათან რწმუნდებოდა, რომ გულკეთილი, კარგი ადამიანი უნდა ყოფილიყო. ამას იგი მის სახეზე კითხულობდა ნათლად და ამასთან სალომესაგან ამისი ქება რომ აგონდებოდა, რომ აგონდებოდა ამისი უშვილოსნობა, რომ ორი ქმრის ნაყოლი იყო, რომ მას 'მეექვსე' მისი ლუკმის დაცვა განუზიარებლად, პლატონის გული სიხარულით ივსებოდა, მეტის სიამოვნებისაგან აჩქარებით ტოკავდა და სიყვარულიც ელვიძებოდა ამ ადამიანისადმი (დ. კლდ.).

2. ზმნისწინების მართლწერა

ზმნების მართლწერის საკითხებთან უშუალოდ დაკავშირებულია ზმნისწინების გამოყენება.

ზმნისწინებს პულამ ერთნაირი სახე როდი ჰქონდათ. თანამედროვე ქართულში რომ ა-, ამო-, გა-, ჩა-, გადა-, წა-, წამო-, ზმნისწინები იხმარება, ძველად მათ მაგივრად იყო აღ-, აღმო-, გან-, შთა-, გარდა-, წარ-, წარმო- ზმნისწინები. როგორც ვხედავთ, დროთა ვითარებაში ზმნისწინები გამარტივებულა. მაგრამ ზმნისწინები ძველი სახითაც შემორჩენილია და რიგ შემთხვევებში ერთადერთ სწორ ფორმადაა მიჩნეული. მაგალითად, სიტყვებში: აღბეჭდვა, აღდგენა, აღდგომა, აღზრდა, აღმავლობა, აღმართი, აღმატებულება, აღმაშფოთებელი, აღმოსავლეთი, აღმოჩენა, აღმოცენება, აღტაცება, აღტყინება, აღქურვილობა... განდევილი, განდიდება, განზოგადება, განთქმული, განკარგულება, განლაგება, განმარტება, განსაზღვრა, განყენებული, განცხრომა, განხილვა... გარდაცვალება, გარდამავალი, გარდაქმნა... წარმოდგენა, წარმომადგენელი, წარმოშობა და სხვ.— ზმნისწინები მხოლოდ ძველი სახით უნდა ეწერათ. ეს სიტყვები მაშინაა შექმნილი, როცა ზმნისწინების ძველი სახეები ცოცხალი იყო. შეცდომა იქნებოდა ზემოხსენებული სიტყვების მაგივრად რომ გვეთქვა ან დაგვეწერა: აბეჭდვა, ადგენა, ადგომა, აზრდა, ამავლობა, ამართი, ამატებულება, ამაშფოთებელი, ამოსავლეთი, ამოჩენა, ამოცენება, ატაცება, ატყინება, აქურვილობა... გადევილი, გადიდება, გაზოგადება, გათქმული,

გაკარგულება, გალაგება, გამარტება, გასაზღვრა, გაყენებული, გაცხრომა, გახილვა, გადაცვალება, გადამავალი, გადაქმნა, წამოდგენა, წამომადგენელი, წამოშობა და ა. შ.

ზმნისწინიან ფორმებში შეიძლება უმარტებულო ადგილას იყოს ნახმარი პირველი პირის სუბიექტური ნიშანი ვ. ამას ყველაზე ხშირად ვხვდებით ალ- ზმნისწინიან ზმნაში. მაგალითად, ზეპირ-მეტყველებაში ხმარობენ და ზოგჯერ ნაწერებშიც ვხვდებით ფორმებს: ავლნიშნე, ავლწერე, ავლნუსხე, ავლზარდე, ავლგავეთ, ელნიშნავ, ელწერ, ელნუსხავ და ა. შ. ეს იმიტომ ხდება, რომ ზემოდასახელებულ მაგალითებში ზმნისწინად გაგებულია არა ალ-, არამედ მისი გამარტივებული სახე ა-, ხოლო ღ ფუძისეულ ელემენტად არის მიჩნეული. სინაჲდვილეში აქ ალ- მთლიანად არის ზმნისწინი. პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ზმნისწინის შემდეგ უნდა დაიწეროს. მაშასადამე, საჭიროა დავიმახსოვროთ წესი: ზმნისწინის გათიშვა შემადგენელ ელემენტებად და მათ შორის პირის ნიშნის ჩართვა არ შეიძლება. ალ- ზმნისწინია და ამიტომ პირველი პირის სუბიექტური ნიშანი ვ მის შემდეგ უნდა ვიხმაროთ. ავლნიშნე, ავლზარდე, ავლწერე და მსგავსი ფორმები უმარტებულოა. უნდა იყოს: ალვნიშნე, ალვწერე, ალვზარდე და ა. შ.

მაგრამ ქართულში გვაქვს ორიოდ შემთხვევა, როცა ალ- ზმნისწინი ან მისი ელემენტი ღ ფუძისაა შეხორცებული. ასეთებია ზმნები: ვალიარებ, ალიარებ, ალიარებს... აქ ალ- შეხორცებულია. ავლორძინდი, ალორძინდი, ალორძინდა... აქ კი ღ კარგა ხანია ფუძისეულადაა მიჩნეული. ამიტომ უნდა ეწეროთ ვალიარებ, ავლორძინდი...

არის აგრეთვე შემთხვევები, როცა პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ვ-, ასევე—ენებითი გვარის მაწარმოებლები ე, ე ან ქცევის ნიშნები ი, ა, უ გადასმულია გან- და წარ- ზმნისწინებიან ფორმებში ნ და რ ელემენტების წინ. მაგალითად, გვაქვს გან- ზმნისწინიანი სიტყვები: განთავისუფლება, განვითარება, განხორციელება, განსახიერება და სხვ. ამათგან მიღებულ პირიან ფორმებში გან- ზმნისწინის ელემენტი ნ ფუძისეულად იქნა გაგებული და გვხვდება უმარტებულო ფორმები: ვანვითარებ, ანვითარებ, ანვითარებს, გაანვითარა, ვანთავისუფლებ, ანთავისუფლებ, ანთავისუფლებს, გაანთავისუფლა, ვანხორციელებ, ანხორციელებ, ანხორციელებს, გაანხორციელა, ანსახიერებს და ა. შ. უნდა ვიხმაროთ სწორი ფორმები: ვავითარებ, ავითარებ, ავითარებს, გაავითარა (განავითარა), ვათავისუფლებ, ათავისუფლებ, ათავისუფლებს,

გაათავისუფლა, ვახორციელებ, ახორციელებს, გაახორციელა (განახორციელა) ასახიერებს, გაასახიერა (განასახიერა) და ა. შ.

შეცდომას აქვს ადგილი წარდგენა-საგან მიღებულ პირიან ფორმებშიც: ვარდგენ, არდგენს, ვურდგენ, ურდგენს, გირდგენთ, წავარდგინე, წაარდგინე, წაარდგინა და ა. შ. შეცდომის მიზეზი ამ შემთხვევაშიც ისაა, რომ წარ- ზმნისწინის რ გაგებულია ფუძისეულ თანხმონად. უნდა ვიხმაროთ მართებული ფორმები: ვადგენ, ადგენს, ვუდგენ, უდგენს, გიდგენთ, წავადგინე (წარვადგინე), წაადგინე (წარადგინე), წაადგინა (წარადგინა) და ა. შ.

ანალოგიურ შეცდომებს ვხვდებით მაშინაც, როცა ზმნა ქცევია ან ენებითი გვარისაა. გვაქვს ასეთი უმართებულო მაგალითები: გაინკურნა, გაინვითარა, გაუნვითარა, გავინთავისუფლე, გავუნთავისუფლე, გაუნთავისუფლა და სხვ. ენებითი: გაენვითარებინა, გაენთავისუფლებინა, გაენხორციელებინა... სწორი ფორმებია და ასეც უნდა ვიხმაროთ: განიკურნა, განივითარა (გაივითარა), განუვითარა (გაუვითარა), გავითავისუფლე, გაუთავისუფლა... განევითარებინა (გაევითარებინა), გაეთავისუფლებინა, განეხორციელებინა (გაეხორციელებინა) და ა. შ.

ზემოთქმულის საფუძველზე ზმნისწინიანი ფორმების მართლწერის შესახებ შეიძლება ვიხელმძღვანელოთ ასეთი წესით: თუ ზმნისწინს სრული სახით ვხმარობთ, მაშინ პირის, ქცევის, გვარის ნიშნები მის შემდეგ უნდა მოექცეს. ზმნის პირიანი ფორმის შემადგენელ ნაწილებს შორის დაცული უნდა იყოს შემდეგი თანამიმდევრობა: ზმნისწინი, შემდეგ პირის ნიშანი (პრეფიქსი) და ზმნა. თუ ზმნაში ზმნისწინი არაა წარმოდგენილი, მაშინ არც მისი ელემენტი უნდა დარჩეს. უნდა იყოს: განათავისუფლებს ან ათავისუფლებს, განავითარებს ან ავითარებს, წარადგენს ან ადგენს.

დიალექტებში ზოგი ზმნისწინი სალიტერატურო ქართული-საგან განსხვავებული სახით არის წარმოდგენილი; მაგალითად:

ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ო
ქ ა რ თ უ ლ შ ი გ ვ ა ქ ვ ს :

დ ი ა ლ ე ქ ტ ე ბ შ ი შ ე ი ძ ლ ე ბ ა
შ ე გ ვ ხ ვ დ ე ს :

ა-: ავიდა, აიღო
და-: დაეცა, დაიწყო

ე-: ევიდა, ეიღო
დე-, დო-: დეცა, დეიწყო, დო-
უნგრია

გა-: გავიდა, გაიღო
შე-: შევიდა, შეიძლო

გე-: გევიდა, გეიღო
შა-, ში-: შავიდა, შიეძლო

ჩა-: ჩავიდა, ჩაიტანა	ჩე-: ჩევიდა, ჩეიტანა
გადა-: გადავიდა, გადაეკიდა	გადე-, გედე-: გადევინა, გადე- ეკიდა, გედევინა
წა-: წავიდა, წაიღო	წე-: წევიდა, წეიღო
მო-: მოიყვანა, მოიცადა	მა-, მე-: მაიყვანა, მაიცა, მეიყვანა, მეიცა
ამო-: ამოვიდა, ამოიტანა, ამოიღო	ამე-, ამა-: ამევიდა, ამეიტანა, ამაიტანა, ამაიღო
გამო-: გამოვიდა, გამოეკიდა.	გამო-, გამე-: გამააღო, გამევი- და, გამეეკიდა
შემო-: შემოვიდა, შემოახია	შემე-, შამო-, შამა-: შემევიდა, შამოახია, შამაახია
გადმო-: გადმოეყარა, გადმოა- ყარა	გადმე-, გადმა-: გადმეეყარა, გადმაეყარა
წამო-: წამოვიდა, წამოიღო	წამე-, წამა-: წამევიდა, წამეიღო, წამაიღო

ზემოხსენებული დიალექტური ფორმების გამოყენება სალიტერატურო ენაში დაუშვებელია.

სავარჯიშო

გაასწორეთ დიალექტური ფორმები სალიტერატურო ენის ნორმების მიხედვით.

— რა შეშვლებია ახლა?— შეწუხებით თქვა პლატონმა,— ახალი ჭირი არ ევითნებ?! (დ. კლდ.).

— პლატონ, თუ ჩემი სიყვარული გაქვს... თუ ჩემი ძმობის რამე გწამს, ახლა გევიგებ ამას... (დ. კლდ.).

— ძალიან არ დოუშინებინარ დარიკოს, კირილე? (დ. კლდ.).

— კაი, კაცო! გეიგონებენ!— აჩუმებდა პლატონი (დ. კლდ.).

— მეიცა, მეიცა, პლატონ, საყვარელო ძმავო! (დ. კლდ.).

— უი მართლა, თქვენ ხუმრობას გული გადავყოლე და ქე დამავიწყტა!.. წუხელის ერთი ამბავი მოხთა ჩენს სოფელში: დავითის თავლა გასტეხეს და მისი ლურჯა ბედაური ზეიპარეს. ქურდებს დავითის მოჯამაგირისათვის გარედან კარები დეეჯორგათ, დავითის დიდი მურა დეერჩოთ. მთელი სოფელი შეძრულია ამ ამბით. დავით ამ დილასვე კანცელარიაზე გეიქცა თურნე (ე. ნინ.).

— სხვაგან დაჯექი, შვილო, სხვაგან! ნედლი შეშაა და ფუტს არ გამეიწყვეტს. ხმელის მომტანი ვინ ნოგვცა! აი, ლმერთო, სას-

ტორ-სამართალო, ღმერთო, შენ ატირე და აწამე, ვინც მე ჩემი სიმონაი ამდონი ხანია სანახავად დამიკარქა! უსამართლოდ თუკი დეეტანჯოს, ტანჯვას ნუ გამუჟუნყვეტ მის ოჯახს! გამოვზარდე, გავკეთთი, მოწიფული შეილი მომესწრო-მეთქინ და... — ქეთე-ვანმა მეტის თქმა ველარ შეიძლო; სისხლგამოლეული, თეთრად მომანქული ლოყების დასერილს კანზე ცრემლები ჩამოსცვივდა (ე. ნინ.).

— კმაყოფილება კაცის მამაკედინებელი სენია (ილია).

— კაცი მე არ მანიკლავს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს (ილია).

— უნდა თან ჩამამყოლოდი (ილია).

გ. ხმოვანმონაცვლე ზმნების გართლუწარა

ზოგი ზმნა პირველი და მეორე სერიის თემებს ფუძისეული ხმოვნის შენაცვლებით განასხვავებს. თუ პირველ სერიაში ე გვაქვს, მეორე სერიაში გვხვდება ი. მაგალითად: აწმყა — ვკრეკ და წყვეტილი — გავკრიკე. ასევე: ეფხრეწ და გავფხრიწე, ეწყვეტ და გავწყვეტე, ეკვნეტ და გავკენიტე, ეზელ და მოვზილე, ესლეჩ და გავსლეჩე და ა. შ. ამგვარი ზმნების მეორე სერიის ფორმებში მოსალოდნელი შეცდომები რომ თავიდან ავიცილოთ, უნდა გვახსოვდეს შემდეგი:

თუ აწმყომი (და შე- წყვეტილში (და შესაბამისად მეორე სერიის
საბამისად პირველი ფორმებში) გვექნება:
სერიის ფორმებში)
გვაქვს:

(ი) ბზეკს	აიბზიკა (და არა აიბზეკა)
(უ)ბლვერს	შეუბლვირა (და არა შეუბლვერა)
გლესს	გაგლისა (და არა გაგლესა)
გრეხს	დაგრიხა (და არა დაგრეხა)
გლეჯს	გაგლიჯა (და არა გაგლეჯა)
დრეკს	მოდრიკა (და არა მოდრეკა)
დღვებს	შედღვიბა (და არა შედღვება)
(უ)ზელს	დაუზილა (და არა დაუზელა)
ზნექს	ჩაზნექა (და არა ჩაზნეკა)
თქვეფს	გათქვეფა (და არა გათქვეფა)
კრეფს	მოკრიფა (და არა მოკრეფა)

ელეტს	გაელიტა (და არა გაელეტა)
ჟლენტს	გაჟლინთა (და არა გაჟლენტა)
სრესს	გასრისა (და არა გასრესა)
(გა)ტყეპს	გატყიპა (და არა გატყეპა)
ფლეთს	გაფლითა (და არა გაფლეთა)
(ი)ფრენს	იფრინა (და არა იფრენი)
ფხეკს	გაფხიკა (და არა გაფხეკა)
ლრეცს	მორლიცა (და არა მორლაცა)
ყვლეფს	გაყვლიფა (და არა გაყვლეფა)
ჩხრეკს	გაჩხირიკა (და არა გაჩხრეკა)
ცკეთს	გაცვითა (და არა გაცვეთა)
წმენდს	გაწმინდა (და არა გაწმენდა)
წნებს	დაწნიბა (და არა დაწნესა)
წყვეტს	გაწყვეტა (და არა გაწყვეტა)
ქყლეტს	გაქყლიტა (და არა გაქყლეტა)
ხერეტს	გახერიტა (და არა გახერეტა)

და ა. შ.

ხმოვანმონაცვლეა აგრეთვე ენ და ევ- სუფიქსიანი ზმნები, ოღონდ მათ შორის ერთგვარი განსხვავებაა: ენ- სუფიქსიან ზმნებში ე ხმოვანს მეორე სერიაში ი ენაცვლება (არჩენს—არჩინა, აცდენს—გააცდინა...), ევ- სუფიქსიან ზმნებში კი ე-ს ი ენაცვლება და თანხმოვანი ვ-ც იკარგება. ასე რომ, ევ-ის ნაცვლად მეორე სერიაში გვაქვს ი: აბნევს—დააბნია, ამსხვრევს—დაამსხვრია, ანგრევს—დაანგრია, არკვევს—გაარკვია, არჩევს—აარჩია, აჩევს—მიაჩია, ახვევს—დაახვია და სხვ. ენ და ევ- სუფიქსიანი ზმნების მეორე სერიის ფორმებში შეცდომები ნაკლებ მოსალოდნელია, თუმცა აღმოსავლური კილოების გავლენით შეიძლება ვინი არ დაიკარგოს და შეგვხვდეს დიალექტური ივ: დააბნივა, დაამსხვრივა, დაანგრივა, აარჩივა, შეამჩნივა, ჩააქნივა და სხვ. ეს ფორმები, მართალია, XIX საუკუნის ზოგი მწერლის ენაშიც დასტურდება, მაგრამ არალიტერატურულია და არც უნდა ვიხმაროთ.

სავარჯიშო

მონახეთ ხმოვანმონაცვლე ზმნები. რა შემთხვევებში ენაცვლება ე ხმოვანს ი ხმოვანი?

თბილისს გადაღმა გაშენებული ჩაი, სადაც ამ დღეს კრეფდა ასინეთი, წარსულ წელს სუბტროპიკულ ინსტიტუტს ჰქონდა საცდელ ნაკვეთად (ა. ქეიშე.).

ქალაზე გავლისას მწყემსმა ბიჭებმა უკიეინეს:

— ხრიკ, გაიკრიკე... გირვანქა მატყლი ჩამოვა, ბებიაჩენი წინდებს მოგიქსოვს!

მეკიმ, როგორც ყოველთვის, აბეზარ ბიჭებს მშვიდად გაუღიმა და ისინიც ჩქარა ჩამოეცალნენ (კ. ლორთქ.).

ჩაფიქრებულა თანდილა,
დაუკრეფთა გულს ხელი,
ჩასცქერის დედამიწასა,
ჩუმად ბუტბუტებს გულხელი.

— მომიკედა ხარი გიშერა,
მოკედა, გამიწყრა ღმერთთა,
საღლა ეუშოვო მეუღლე,)
ცალადლა დამრჩა ერთთა.

რილათი მოვხნა ნაწრეტი,
რით ავიცილო შინშილი,
რითლა გავუძლე ქვეყანას,
რითლა ვარჩინო ცოლ-შვილი?
(რ. ერისთ.).

ერეკლემაც მოსწყვიტა ადგილიდან თავისი ბედაური. ორი მოწინააღმდეგე ისე სწრაფად დაუახლოვდა და გვერდით ჩაუქროლა ერთმანეთს, რომ ვერც ერთმა ვერ შეამჩნია, როდის მოიქნია ხმალი ან ერეკლე, ან მალაჩინმა. მხოლოდ როდესაც ამაღლის მიმართულებით გამოქანებული მალაჩინი გადაიზნიქა, უნაგირიდან ჩამოცურდა და უზანგში ფეხგაჩხირული ცხენმა რამდენიმე მანძილზე ათრია, მაშინ ყველასათვის უკვე ცხადი გახდა ბრძოლის შედეგი.

ერეკლემ თავის გაქანებულ ბედაურს თავი დაუჭირა, მიბრუნდა და მალაჩინს დაუახლოვდა (ა. ბელ.).

4. ფუძემდებნა ცვლელ ჯგუფის მართლწმინდა

ზოგ ზნნასარ მოეპოვება საკუთარი ფორმები სუბიექტისა და ობიექტის რიცხვის გამოსახატავად. ამიტომ მხოლოდობითში ერთი ფუძეა გამოყენებული, მრავლობითში კი—მეორე, სხვანაირად რომ

ვთქვათ, ერთმანეთს ენაცვლება ფუძეგანსხვავებული ზმნები, რომლებსაც მნიშვნელობა ერთი აქვთ, მაგრამ გამოყენების სფერო—სხვადასხვა.

შენაცვლება ხდება როგორც სუბიექტური, ისე ობიექტური პირის მხოლოდობითა და მრავლობით რიცხვში. განვიხილოთ შემთხვევები, როცა მხოლოდობითი რიცხვისათვის ერთი ფუძე გამოყენებული, მრავლობითისათვის — მეორე.

მაგალითები:

1. ჯდომა—სხდომა

მ.ხ. რიცხვი

მ.რ. რიცხვი

ვზივართ	ესხედვართ (და არა ვზივართ)
ზიხართ	სხედხართ (და არა ზიხართ)
ზის	სხედან (და არა ზიან)
ვიჯექით	ვისხედით (და არა ვიჯექით)
იჯექით	ისხედით (და არა იჯექით)
იჯდა	ისხდნენ (და არა იჯდნენ)

2. ვარდნა—ცვივნა

მ.ხ. რიცხვი

მ.რ. რიცხვი

ჩავვარდები	ჩავცვივით (და არა ჩავვარდებით)
ჩავარდები	ჩაცვივით (და არა ჩავარდებით)
ჩავარდება	ჩაცვივიან (და არა ჩავარდებიან)

თუ სუბიექტი კრებითი სახელია (ვთქვათ, ხალხი) ან ისეთ საგანს აღნიშნავს, რომელიც მთლიანი არ არის და ნაწილებად იშლება (მაგალითად, ფქვილი, ფეტვი, ნაცარი და სხვ.), მაშინ მხოლოდობით რიცხვში ითქმის „ჩაცვივა“: ხალხი მდინარეში ჩაცვივდა, ფქვილი ჩაცვივდა და ა. შ.

3. კვდომა—ხოცვა

მ.ხ. რიცხვი

მ.რ. რიცხვი

ვკვდები	ვიხოცებით (და არა ვკვდებით)
კვდები	იხოცებით (და არა კვდებით)
კვდება	იხოცებიან (და არა კვდებიან)

ახლა განვიხილოთ შენაცვლების შემთხვევები, როცა ობიექტური პირის რიცხვი იცვლება. თუ ობიექტი მხოლოდობითშია, ერთი ფუძეა გამოყენებული, ხოლო თუ მრავლობითში — სხვა ფუძე.

მაგალითები:

1. გდება—ყრა

სუბ. და ობ. მხ.
რიცხვშია

სუბ. მხ. რიცხვშია,
ობ.—მრავლობითში

მე წყალში ქვას ჩავაგდებ	მაგრამ ქვებს ჩაყრი (და არა ჩავაგდებ)
შენ „ „ ჩააგდებ „	„ ჩაყრი (და არა ჩააგდებ)
ის „ „ ჩააგდებს „	„ ჩაყრის (და არა ჩააგდებს)

სუბ. მრ. რიცხვშია,
ობ.—მხოლოდობითში

სუბ. და ობ. მრავლ.
რიცხვშია

ჩვენ წყალში ქვას ჩავაგდებთ	მაგრამ ქვებს ჩაყრით (და არა ჩავაგდებთ)
თქვენ ჩააგდებთ	ჩაყრით (და არა ჩააგდებთ)
ისინი ჩააგდებენ	ჩაყრიან (და არა ჩააგდებენ)

„ყრა“ ფუძეა გამოყენებული მაშინაც, როცა ობიექტად გვევლინება კრებითი სახელი ან ისეთი საგნის აღმნიშვნელი სიტყვა, რომელიც მთლიანი არ არის და ნაწილებად იშლება. მაგალითად: „მეფის ხელისუფლება ხალხს საპყრობილეში ყრიდა“, „ტომარაში ხორბალი ჩაყარა“, „ჩაიში შაქარი ჩაყარა“, „ქოთანში მიწა ჩაყარა“, „ნაგავი გადაყარა“ და ა. შ.

2. სმა—სხმა

სუბ. და ობ. მხ.
რიცხვშია

სუბ. მხ. რიცხვშია,
ობ.—მრავლობითში

მე ბავშვი ავტომანქანაში ჩავსვი	მაგრამ ბავშვები ჩავსხი (და არა ჩავსვი)
შენ ჩავსვი	ჩასხი (და არა ჩავსვი)
მან ჩავსვა	ჩასხა (და არა ჩავსვა)

სუბ. მრ. რიცხვშია,
ობ.—მხოლოდობითში

სუბ. დაობ. მრავლ.
რიცხვშია

ჩვენ ბავშვი ავტომანქანაში ჩავსვით	მაგრამ ბავშვები ჩავსხით (და არა ჩავსვით)
თქვენ „	ჩასვით ჩასხით (და არა ჩასვით)
მათ	ჩასვეს ჩასხეს (და არა ჩასვეს)

„სხმა“ ენაცვლება სხვა ზმნებსაც. მაგალითად: ბმა—სხმა: „ამ გუხის ხეს არც ერთი რკო არ აბია, იმას კი ბევრი ასხია“. ასევე: მოიბა (ერთი) და მოიხსა (მრავალი). თავს დაეცა (ერთი) და თავს დაესხა (მრავალი).

3. მოკვლა—დახოცვა

სუბ. დაობ. მხ. რიცხვშია	სუბ. მხ. რიცხვშია, ობ.—მრავლობითში
-------------------------	---------------------------------------

მე მგელი მოვკალი მაგრამ	მგლები დავხოცე (და არა მოვკალი)
შენ მოკალი	დახოცე (და არა მოვკალი)
მან მოკლა	დახოცა (და არა მოვკლა)

სუბ. მრ. რიცხვშია, ობ.—მხოლოდობითში	სუბ. დაობ. მრ. რიცხვშია.
--	--------------------------

ჩვენ მგელი მოვკალით მაგრამ	მგლები დავხოცეთ (და არა მოვკალით)
თქვენ მოკალით	დახოცეთ (და არა მოვკალით)
მათ მოკლეს	„ დახოცეს (და არა მოვკლეს)

ასევე ენაცვლება ერთმანეთს:

ტეხა და მტვრევა: „ჭიქა გატეხა“, მაგრამ „ჭიქები დაამტვრია“, „კაკალი გატეხა“, მაგრამ „კაკლები დაამტვრია“. ზოგჯერ „მტვრევის“ მაგივრად შეიძლება „მსხვრევა“ ვიხმაროთ: „ჭიქები დაამსხვრია“, „თეფშები დაიმსხვრა“...

აღება და აკრეფა: „მიწაზე დავარდნილი მარცვლი აილო“, მაგრამ „მიწაზე დაცვენილი მარცვლები აკრიფა“.

სუბიექტისა და ობიექტის რიცხვის მიხედვით ზმნების ფუძეთა მონაცვლეობას ხელს არ უშლის მათზე ზმნისწინების დართვა.

სავარჯიშო

მონახეთ ფუძემონაცვლე ზმნები და ჩამოწერეთ მხოლოობითი და მრავლობითი რიცხვის ფორმები სამივე სერიაში.

წამოცვიედა ნუგზარის ჯარი, მაგრამ მოულოდნელობის გამო მთლად აირია და გონებადაკარგული მებრძოლნი უაზროდ დარბოდნენ. შესეული მოხევენი დროს არ აძლევდნენ, რომ გონს მოსულიყვნენ და უწყალოდ ხოცავდნენ. ამ საერთო არეულობაში მხოლოდ ერთს ადგილას მოჩანდა თეთრი ცხენი და მასზე ამხედრებული ნუგზარ, რომელსაც ხელში ხმალი ეკირა და მარჯვნივ თუ მარცხნივ სხეავდა. მას გვერდს მისდგომოდა რამდენიმე გამოჩენილი ლეკთა ვაჟკაცი და ღირსეულს მხარს უმშვენებდნენ: აშკარად ჩანდა, რომ მათ გულში ვაჟკაცობის ცეცხლი უმეტესად ინთებოდა, ვიდრე იმ თრუსოელებისაში, რომელთაც შებმას გაქცევა ერჩიათ (ა. ყაზბ.).

ეს რომ თქვა, წამოვარდა ზეზე, გავარდა აივანზე და დაიწყო გიგივით სიარული... ჯანდიერმა გადააქნია თავი, — „ვაიმე, ჩემო დისწულო, რა კაცი ილუპებო?!“ — თქვა მწუხარებით, გაძოვიდა კარში, შეჯდა ცხენზე და გაუდგა გზას (აკაკი).

სოფლის კლუბში ხალხი ბლომად შეგროვილიყო. მოსულთა შორის დედაკაცები სკარბობდნენ. უბნებად ჩამოძსხდარი კოლმეურნენი აღარ აცლიდნენ ერთმანეთს ლაპარაკს და კრების დაწყებამდე დროს ბემრობა-ლაზლანდარობაში კლავდნენ.

ნატოს გამოჩენამ დარბაზში ერთ ხანს შეანელა ყაყანი და წუთით ჩამოვარდნილ სიჩუმეში გაკვირვებულთა ჩურჩული მოისმა. ნატომ იგრძნო ეს და წამოწითლებულმა სწრაფად მოძებნა თავისუფალი ადგილი. ჩამოჯდა სკამზე და გაინაბა.

მოხუცმა დედაკაცებმა ვიშვივით გადააქნიეს თავი და ნიშნის მოგებით გადახედეს ერთმანეთს. ახალგაზრდა ქალები მოკრძალებით მიუახლოვდნენ ხარატაანთ რძალს და მიუსამძიმრეს (მიხ. მრეველ.).

5. შუალობითი კონტაქტის ფორმების მართლწერა

შუალობითი კონტაქტი გვიჩვენებს, რომ ზმნით გამოხატულ მოქმედებას მოქმედი პირი (სუბიექტი) კი არ ასრულებს, არამედ ვი-
ლაც სხვა. მაგალითად, წინადადებაში — „პეტრე წერს წერილს“ —
„წერს“ ზმნა გვიჩვენებს, რომ პეტრე თვითონ წერს წერილს. მაგრამ
წინადადებაში — „პეტრე შვილს წერილს აწერინებს“ — „აწერინებს“
ზმნა გვიჩვენებს, რომ წერილს წერს შვილი და არა პეტრე. „წერს“
ზმნა უშუალო კონტაქტს გადმოგვცემს, „აწერინებს“ ზმნა — შუა-
ლობითს.

„წერს“ და „აწერინებს“ ზმნებივით ერთმანეთს უპირის-
პირდებიან ზმნები: ხატავს და ახატვინებს, ჰყვება და აჰყვე-
ტინებს, ხაზავს და ახაზვინებს, აშენებს და აშენებინებს, აკე-
თებს და აკეთებინებს, ტეხს და ატეხინებს, გრძნობს და აგრძნობი-
ნებს... ბნავს და აბნევინებს, კლავს და აკვლევინებს, წვავს და აწვე-
ვინებს, ღვამს და აღგმევინებს, ჰკრის და აჰკრევინებს, შლის და
აშლევინებს, ყრის და აყრევინებს, ღვრის და აღვრევინებს და ა. შ.
ამათგან პირველები უშუალო კონტაქტს გამოხატავენ, მეორენი —
შუალობითს.

თუ ზემომოყვანილ მაგალითებს დავაკვირდებით, ადვილად
შევეამჩნევთ, რომ შუალობითი კონტაქტი უშუალო კონტაქტისაგან
განსხვავდება იმ და ეფინ მაწარმოებლებით, რომლებიც ზმნას ყვე-
ლა პირსა და დროში გადაჰყვება: აშენებინებს, აშენებინებდა,
აშენებინებდეს, ააშენებინებს, ააშენებინებდა, ააშენებინებდეს,
აშენებინა, ააშენებინოს, აუშენებინებია, აეშენებინებინა, აეშენე-
ბინებინოს... ახვნევიანებს, ახვნევიანებდა, ახვნევიანებდეს, დაახვნე-
ვინებს, დაახვნევიანებდა, დაახვნევიანებდეს, დაახვნევიანა, დაახვნევი-
ნოს, დაუხვნევიანებია, დაეხვნევიანებინა, დაეხვნევიანებინოს და ა. შ.

შუალობითი კონტაქტის ფორმებში იმ ან ეფინ მაწარმოებ-
ლები აუცილებლად სრულად უნდა დაიწეროს. ამიტომ მართებუ-
ლია ზემოხსენებული ფორმები და არა: აწერაიებს, ახატავაებს, ახაზ-
ავაებს... ახვნევიანებს, აკვლევავაებს, აკვლევინებს, აწვევავაებს, აწვე-
ვინებს, აჰკრავინებს, აშლევინებს და მისთ. ეს წესი ვრცელდება არა-
მარტო მესამე, არამედ პირველი და მეორე პირის ფორმებზედაც.
უნდა ვწეროთ: ვაწერინებ, აწერინებ, ვახატვინებ, ახატვინებ...
ვახვნევიანებ, ახვნევიანებ, ვაშლევინებ, აშლევინებ... და არა: ვაწე-
რავებ, აწერავებ, ვახატავებ, ახატავებ... ვახვნევიანებ, ვახნევიანებ,
ახვნევიანებ, ახვნევიანებ, ვაშლევინებ, ვაშლევინებ, აშლევინებ, აშლევინებ...

სადარჯიშო

ამოიწერეთ ზმნები და გადააკეთეთ შუალობითკონტაქტიან ფორმებად.

გაიარა ბნელმა და გულჩათხრობილმა ზამთარმა და მასთან ერთად გაქრა სეველის ამშლელი ტყვიისფერი ღრუბელი, რომელიც მწუხრის ზეწარივით აბნელებდა მთის წვერებს და ხევებს. მასთან ერთად გაქრნენ ჩრდილოეთის ცივი ქარებიც, რომელნიც ბაიყუ-შური ზუზუნით გაყინულ თოვლს აყრიდნენ დედამიწის გაცოცხლებულ სურნელოვან ფარდავს და სულშეხუთულს ახმობდნენ, ფშვნეტდნენ და მტვრად აქა-იქ აბნევდნენ. ბუნება შეიცვალა: მოუსვენარი ზუზუნა ქარების ადგილი წყნარად მრხეველმა ნიავემა დაიჭირა, მიწა შეთბა და მოაცოცხლა მცენარენი, ბალახმა იგრძნო თავისი ძალა, წამოიწია და თეთრად გადაფარებული თოვლის სუდარი ჯერ დედამიწას ააშორა და მალე, მზის დახმარებასთან ერთად, წყლად აქცია და ქვევით ხევებში ბრიალით და უგზო-უკვლოდ გააქანა (ა. ყაზბ.).

გათაეებისას დათუამ ღონივრად დაქრა ბარს ფეხი და ასე მიწაში ჩარქობილს გაანება თავი, თვითონ კი გამოხსნა კრელი ხელსახოციდან გამხმარი ქერის პური და ვაზის ძირში მიმჯდარმა ლოღნა დაიწყო. იმას ძალიან უჭირდა ჩაულაპვა, რადგანაც ქერის პური პირში ნამცეცებად იშლებოდა და, რომ ნამცეცებისათვის თავი ერთად მოეყარა, წყალს ხშირად მიმართავდა ხოლმე და ლიტრას მაღიმალ იყუდებდა (შ. არაგვ.).

6. დროთა მესამე სერიის წარმომავლთან დაკავშირებული მართლწმარის საკითხები

დროთა მესამე სერიაში შედის თურმეობითი პირველი (რა მიქნია?), თურმეობითი მეორე (რა მექნა?) და კავშირებითი მესამე (რა მექნას?).

1. **თურმეობითი პირველი.** თურმეობითი პირველის წარმოებას ახასიათებს ზოგი თავისებურება: ერთპირიანი ზმნები მეშველ-ზმნიანი ფორმებითაა წარმოდგენილი. დანარჩენ ზმნათგან თურმეობით პირველს ზოგი აწმყოს ფუძისაგან აწარმოებს, ზოგიც— წყვეტილის ფუძისაგან.

ერთპირიანი ზმნების თურმეობითი პირველი ნაწარმოებია ნამყო დროის მიმღეობითა და ვარ მეშველი ზმნის აწმყოს ფორმით: მოვსულვარ, ვშობილვარ, გავზრდილვარ (სადაც ვშობილვარ,

გავზრდილვარ და მისროლია ისარი...), ეყოფილვარ, დამჯდარ-
ვარ, ამდგარვარ და სხვ. თუ ამ ზმნებს მეორე და მესამე პირში
გადავიყვანო, გვექნება:

II პირი

მოსულხარ
შობილხარ
გავზრდილხარ
ყოფილხარ
დამჯდარხარ
ამდგარხარ

III პირი

მოსულა
შობილა
გავზრდილა
ყოფილა
დამჯდარა
ამდგარა

მრავლობით რიცხვში პირველსა და მეორე პირში მათ თ
სუფიქსი დაერთვით: ეშობილვართ, შობილხართ, გავზრდილვართ,
გავზრდილხართ და ა. შ. ხოლო მესამე პირში—ან დაბოლოება: შო-
ბილან, გავზრდილან, ყოფილან... მაშასადამე, მესამე პირში, არც
მხოლოდობითში და არც მრავლობითში, მეშველი ზმნა არსად ჩანს,
მხოლოდობითის -ა და მრავლობითის -ან დაბოლოებანი ანკამად
უკვე ფორმანტებია და არა მეშველი ზმნები. ჩანს, მეშველი ზმნა
მესამე პირში ფორმანტადაა ქცეული, ე. ი. აღწერითი წარმოება
ორგანული წარმოებითაა შეცვლილი. მესამე პირში ამ შეცვლის
პროცესი დამთავრებულია, პირველ პირში კი აღწერითი წარმო-
ება (შობილვარ), რაც ძველ ქართულში გვხვდება, იმდენად და-
სუსტებულია, რომ საჭირო ხდება ვ პრეფიქსის გაჩენა (ვ-შობილ-
ვარ), სხვანაირად რომ ეთქვათ, „ვარ“ მეშველი ზმნა თითქოს არ
კმარა პირველი პირის გადმოსაცემად.

ქართულში სხვა შემთხვევებიცაა, როცა ზმნებში ვ პრეფიქ-
სიც გვხვდება და „ვარ“ მეშველი ზმნაც. მაგალითად: შევკითხები-
ვარ, შევსიტყვებივარ, დავწევივარ, გავგკლავებივარ, დავსწრები-
ვარ, დავთანხმებივარ, დავნახევივარ, გავხსენებივარ და ა. შ. ან
კიდევ: ვდგავარ, ვზივარ და სხვ., რომლებშიც ძველად მეშველი
ზმნა არ იყო და მხოლოდ ვ პრეფიქსი გამოხატავდა პირველ პირს.

ამგვარად, სალიტერატურო ქართულში ამჟამად სავესებით
კანონიერია ისეთი ფორმები, რომლებშიც „ვარ“ მეშველი ზმნაც
არის და ვ პრეფიქსიც. ამიტომ თურმეობით პირველში სწორ
ფორმებად მიჩნეულია:

ვშობილვარ	და არა	შობილვარ
გავზრდილვარ	„	გაზრდილვარ
ვყოფილვარ		ყოფილვარ
დავმდგარვარ		დამდგარვარ
დავწოლილვარ		დაწოლილვარ
დავმჯდარვარ		დამჯდარვარ
გამოვცვლილვარ		გამოცვლილვარ
გავმხდარვარ		გამხდარვარ
გავბრაზებულვარ		გაბრაზებულვარ
გავვარჯიშებულვარ		გავარჯიშებულვარ
შევეპქრებივარ		შეეპქრებივარ
დავბერებულვარ		დაბერებულვარ
დავცემულვარ		დაცემულვარ
წავექცეულვარ		წაქცეულვარ
წოვსულვარ		მოსულვარ

ორპირიანი (და სამპირიანი) გარდამავალი ზმნების თურმეობითი პირველის ფორმებში ზოგჯერ უმართებულოდ ხმარობენ ის დაბოლოებას. ეს შეცდომა რომ თავიდან ავიცილოთ, საჭიროა დავიმახსოვროთ ასეთი წესი: -აჲ და -ამ სუფიქსიანი ზმნები თურმეობით პირველს აწარმოებენ აწმყოს ფუძისაგან:

აწმყო

თურმეობითი I

ხატავს	დაუხატავს (და არა დაუხატია)
კლავს	მოუკლავს (და არა მოჲკლია)
ხნავს	მოუხნავს (და არა მოუხენია)
კერავს	შეუკერავს (და არა შეუკერია)
ბედავს	გაუბედავს (და არა გაუბედია)
აბამს	დაუბამს (და არა დაუბია)
სვამს	უსვამს (და არა უსვია)
არტყამს	გაურტყამს (და არა გაურტყია)
იცვამს	ჩაუცვამს (და არა ჩაუცვია) და ა. შ.

მაშასადამე, თუ ზმნას აწმყოში -აჲ ან -ამ სუფიქსი ახლავს, ეს სუფიქსი თურმეობით პირველში არ უნდა მოგვეცეთ.

-ებ სუფიქსიან ზმნათაგან თურმეობითი პირველი ზოგჯერ აწმყოს ფუძისაგან იწარმოება, ზოგჯერ—წყვეტილის ფუძისაგან.

პირველ შემთხვევაში -ებ სუფიქსი თურმეობითში შემონახულია: აკეთებს—გაუკეთებია, ატარებს—უტარებია, აშენებს—უშენებია, აწითლებს—გაუწითლებია, ატყავებს—გაუტყავებია, აწითლებინებს—გაუწითლებინებია, ატყავებინებს—გაუტყავებინებია და ა. შ. მეორე შემთხვევაში -ებ სუფიქსი თურმეობითში მოკვეცილია: აქებს—უქია, ალებს—გაულია, იწყებს—დაუწყია და ა. შ.

ყველა სხვა ზმნა, რომელსაც აწმყოში -ავ, -ამ, -ენ, -ებ სუფიქსი არ დაერთვის, თურმეობით პირველში ი-ა დაბოლოებას იჩენს: გრებს—დაუგრებია, თქვლევს—შეუთქვლევია, ყრის—დაუყრია, ცრის—გაუცრია, თხრის—გაუთხრია, ამრობს—გაუწრია, ახმობს—გაუხმია, აღგენს—დაუდგენია, აწვენს—დაუწვენია, ყოფს—გაუყვია, ამტვრევს—დაუმტვრევია და სხვ.

ი-ა ფორმანტის წინ ზოგჯერ უმართებულად ხმარობენ ნ-ს: გაუტეხნია, დაუთესნია, დაუნახნია და ა. შ. გარდა იმისა, რომ ამ ფორმებში ი-ა დაბოლოება უმართებულად არის ნახმარი (სწორი ფორმებია: გაუტეხავს, გაუხედავს, დაუთესავს, დაუნახავს...), გაუმართლებელია აგრეთვე ნ-ს ხმარებაც. ი-ა ფორმანტს ნ წინ უძღვის მხოლოდ მაშინ, როცა ნ აწმყოს ფუძეშიც მოიპოვება; მაგალითები:

აწმყო

თურმეობითი I

გზავნის	უგზავნია
წვრთნის	უწვრთნია
ქმნის	შეუქმნია
აწვენს	დაუწვენია
აფენს	გაუფენია
ახდენს	მოუახდენია
აღენს	უღენია
კბენს	უკბენია
ითმენს	მოუითმენია
იტანს	აუტანია და ა. შ.

2. თურმეობითი მეორე. ერთპირიანი ზმნების თურმეობითი მეორე, ისე როგორც თურმეობითი პირველი, მეშველი ზმნით არის ნაწარმოები, ოღონდ მეშველი ზმნა ნამყო წყვეტილის ფორმითაა წარმოდგენილი (ვიყავ, იყავ, იყო; ვიყავით, იყავით, იყვნენ): შობილ ვიყავ, შობილ იყავ, შობილ იყო; გაზრდილ ვიყავ, გაზრდილ იყავ, გაზრდილ იყო და ა. შ. მაგრამ ასე აღწერილად იწარმოე-

ბოდა თურმეობითი ზეორე ძველად, თანამედროვე ქართულში კი აღწერითი ფორმები ორგანულ ფორმებადაა ქცეული, რადგან თავში მიმღეობური ნაწილის წინ გაჩენილია ვ პრეფიქსი; ეშო-ბილიყავ, გავზრდილიყავ... ამ ფორმებში მეშველი ზმნის ვ პრეფიქსი სრულიად ზედმეტია და არც იხიარება. მაშასადამე, სწორი ფორმებია:

მხოლოდობით რიცხვში:

ეშობილიყავ და არა	ეშობილიყავ	ან შობილიყავ
გავზრდილიყავ	გავზრდილიყავ	„ გაზრდილიყავ
ეყოფილიყავ	ეყოფილიყავ	„ ყოფილიყავ
დავმდგარიყავ „	დავმდგარიყავ	„ დამდგარიყავ
დავწოლილიყავ „	დავწოლილიყავ	„ დაწოლილიყავ
დავმჯდარიყავ „	დავმჯდარიყავ	„ დამჯდარიყავ
გავმსდარიყავ „	გავმსდარიყავ	„ გამსდარიყავ და ა. შ.

მრავლობით რიცხვში:

ეშობილიყავით და არა	ეშობილიყავით	ან შობილიყვენით
გავზრდილიყავით „ „	გავზრდილიყავით	„ გაზრდილიყვენით
ეყოფილიყავით „	ეყოფილიყავით	„ ყოფილიყვენით
დავმდგარიყავით	დავმდგარიყავით	„ დამდგარიყვენით
დავწოლილიყავით „ „	დავწოლილიყავით	„ დაწოლილიყვენით
დავმსხდარიყავით „ „	დავმსხდარიყავით	„ დამსხდარიყვენით
გავმსდარიყავით „	გავმსდარიყავით	„ გამსდარიყვენით და ა. შ.

ორპირიანი გარდამავალი ზმნების თურმეობითი მეორის წარმოებისას სალიტერატურო ქართულში გვხვდება როგორც ოდ სუფიქსით, ისე იყავ, იყო მეშველი ზმნებით ნაწარმოები ფორმები:

შეებმოდ	შეებმიყავ	მივსჩერებოდ	მივსჩერებიყავ
შებმოდ	შებმიყავ	მისჩერებოდ	მისჩერებიყავ
შებმოდ	შებმიყო	მისჩერებოდა	მისჩერებიყო

ამათგან ისტორიულადაც და ამჟამადაც გაბატონებულია -ოდ სუფიქსით წარმოება: მაშასადამე, სწორი ფორმებია: შე-ებმოდ, შეებმოდ, შეებმოდ, მივსჩერებოდ, მისჩერებოდ, მისჩერებ-ოდ, დავსდგომოდ, დასდგომოდ, დასდგომოდა, მოვსწრებოდ, მოსწრებოდ, მოსწრებოდა და ა. შ. მეშველზმნიანი ფორმები

თურმეობით მეორეში დიალექტიზმებია და უკუსაგდებია, როგორც არალიტერატურული.

სავარჯიშო

1. მონახეთ ზმნები და მათგან აწარმოვეთ თურმეობითი პირველის ფორმები სამივე პირში მხოლოდობითსა და მრავლობით რიცხვებში.

2. ამავე ზმნებისაგან აწარმოვეთ თურმეობითი მეორის ფორმები სამივე პირსა და ორივე რიცხვში.

ჩავიბარე ყველაფერი, ყველაფერი ხელში დავიკირე და ღვთის შეწვევით საქმე ისე მოვიყვანე, რომ სახლიდან ბეწვის ოდენაც არა ვიკარგებოდა რა. მართალია, ჩემი ერთგულების გამო ბევრს შევწულდი, ბევრი მოვიმდღურე, ყბა თუ მოჯამაგირე, მაგრამ ღმერთია მოწამე, უსამართლობა არავისთვის გამიწევია. ორ წელიწადში საქმე ისე მოეწყო, რომ დათიკო კაი ოჯახიშვილად ჩაითვლებოდა იმ ახლობაძეო თავადიშვილებში. ღვთის წინაშე უნდა თქვას კაცმა, რომ დათიკოც პირშავად არ იყო ჩემთან, ტოლ-ამხანაგად მინახავდა და ძალიან მადლობელი იყო ჩემი.

ყველაფერში კაი ყმაწვილი კაცი იყო: მშვენიერი სანახაობის, გულუხვი, გულმარდი, გიჟმაყი და ვაჟკაცი, თოფისა და იარაღის ხმარებაში იმ ძირობაზე იმას ორიც არა სჯობდა. ის რომ ყარაბაღულ ცხენზე შეჯდებოდა ყელმოღერებული, ალვის ხესავით, ადამიანს თვალი ზედ დარჩებოდა. ყველაფრით ძალიან ლამაზი და მოხდენილი იყო, მაგრამ ერთი ავი სენი სჭირდა,—და იმ სენმა ისე იმას არ აენო, როგორც მე (ილია).

ღერეფანში უეცრად კარი გაიღო და ოთახში თამაზი შემოიჭრა. სწრაფად მოიშორა პალტო, ქუდი, კაშნე, მიაგდო სადღაც სკამზე და, თითქოს დრო აღარ რჩებოდაო, მაშინვე სათამაშოებს მიეკარდა.

ხმაურზე პიჯაკის ქვემოდან რაფიელმა თავი გამოყო.

— ჰე, მოვიდა ჩემი ყაჩაღი ბიჭი, მოვიდა ჩემი აბრაგი!—მიეხალისა შვილიშვილს და ფეხზე წამოდგა. ის თითქოც კმაყოფილი იყო, რომ მყუდროება დაურღვიეს (ს. კლდ.).

კვირა არ გავიდოდა, რომ ოთარაანთ ქვრივს არ ჩამოეღო ეს იარაღი და გულდადებით არ გაეწმინდა. როცა ამას შეუდგებოდა, გეგონებოდათ ლოცულობსო, ისე გულდასმით, კრძაღვით და სასოებით დაუწყებდა ხოლმე წმენდასა. რაც ქმარი მოჰყვდოდა, მას აქეთ სულ ასე ექცეოდა ამ იარაღსა. სულთმოზრდავი

რომ ყოფილიყო, მაინც ერთს კვირას ისე არ გაატარებდა, რომ არ დაეწმინდა, არ დაეკრიალებინა, ცხვრის ღუმით არ გაეპოხა და ისე არ დაეკიდა თავის ადგილას. ხოლო ერთხელაც ისე არ გაუწმენდია, რომ თვალში ცრემლი არ მოჩეოდეს, გული არ ამო-სჯდომოდეს და არ ატირებულის (ილია).

3. გაასწორეთ დიალექტური ფორმები.

იმ საათს მესი რომ დასცემიყო, ისე არ შეკრთებოდა ვარდო, როგორც შეკრთა ამ წიგნის წაკითხვის შემდეგ. კითხვის დროს იქამდინ რო მივიდა, სადაც ღურმიშხანი სწერდა თავის ჯვარის წერასა, თვალეები დაუბნელდა, ველარა დაინახა რა და მიეშო ტახტ-ზე. მარჯვენა ხელზე დანდობილი, თავჩამოკიდებული, საშინელი ყვითელი ვარდო გვანდა წუხილის სტატუას და იყო კეშმარიტად მშვენიერი, ისე მშვენიერი, თვით ქალბატონმა რო დაინახა, გულმა არ გაუძლო და აკოცა შუბლზე (დ. კონქ.).

7. აღწერილობითი ვნებითისა და შედგენილი შემასმენლის პართლწერა

ზოგიერთი შემასმენელი წარმოდგენილია აღწერილობითი ვნებითის ფორმებით. შემასმენელს კმნის ვნებითი გვარის მიმ-ღეობა და მეშველი ზმნა „იქნა“ (იქნეს, იქნება). რიგის მიხედვით მიმღეობა შეიძლება წინ უსწრებდეს მეშველ ზმნას ან მას მოსდევ-დეს. მაგალითად, წინადადებაში — „პეტრეს მოსაზრება უარყოფილ იქნა“ — ჯერ მიმღეობაა და შემდეგ მეშველი ზმნა, მაგრამ წინა-დადებაში — „პეტრეს მოსაზრება ყველას მიერ იქნა უარყოფილი“ — პირიქით, მეშველ ზმნას მოსდევს მიმღეობა.

აღწერილობით ვნებითში მიმღეობის ადგილს არსებითი მნიშე-ნელობა აქვს მართლწერისათვის. თუ მიმღეობა მეშველ ზმნას წინ უსწრებს, იგი ფუძის სახით უნდა დაიწეროს; განდევნილ იქნა, წაღებულ იქნა, გადმოცემულ იქნა, უკუგდებულ იქნა, დამტკიცე-ბულ იქნა, განადგურებულ იქნა და ა. შ. მაგრამ, თუ მიმღეობა მეშველ ზმნას მოსდევს, მაშინ იგი სახელობითი ბრუნვის ფორმით უნდა იქნეს წარმოდგენილი: იქნა განდევნილი, იქნა წაღებული, იქნა გადმოცემული, იქნა უკუგდებული, იქნა დამტკიცებული, იქნა განადგურებული...

ეს წესი უცვლელი რჩება მაშინაც, როცა გამოყენებულია „იქნა“ მეშველი ზმნის კავშირებითისა და ბყოფადის ფორმები: განდევ-ნილ იქნეს, უზრუნველყოფილ იქნეს, განადგურებულ იქნეს, და-

მტკიცებულ იქნეს... განდევნილ იქნება, უზრუნველყოფილ იქნება, განადგურებულ იქნება, დამტკიცებულ იქნება და ა. შ.

აღწერილობით ვნებითებს უფრო ხშირად ოფიციალურ დოკუმენტებში შევხვდებით. მათ მაგივრად, სადაც ეს მოსახერხებელია, სჯობს ჩვეულებრივი ვნებითის ფორმების ხმარება: განიდევნა (განდევნილ იქნა), განიდევნოს (განდევნილ იქნეს), განიდევნება (განდევნილ იქნება), დამტკიცდა (დამტკიცებულ იქნა), დამტკიცდეს (დამტკიცებულ იქნეს), დამტკიცდება (დამტკიცებულ იქნება), განადგურდა (განადგურებულ იქნა), განადგურდეს (განადგურებულ იქნეს), განადგურდება (განადგურებულ იქნება), გადმოიცა (გადმოცემულ იქნა), გადმოიცეს (გადმოცემულ იქნეს), გადმოიცემა (გადმოცემულ იქნება) და სხვ.

მაგრამ ყველა ზმნას არ უხერხდება ვნებითის ასე წარმოება და ამიტომ უნდა ვწეროთ: უზრუნველყოფილ იქნა, უზრუნველყოფილ იქნეს, უზრუნველყოფილ იქნება, წაღებულ იქნა, წაღებულ იქნეს, წაღებულ იქნება, წარმოდგენილ იქნა, წარმოდგენილ იქნეს, წარმოდგენილ იქნება და მისთ.

აღწერილობითი ვნებითის ფორმები უნდა განვასხვაოთ შედგენილი შემასმენლისაგან. შედგენილი შემასმენელი, ისე როგორც აღწერილობითი ვნებითი, სახელადი ნაწილისა და მეშველი ზმნისაგან შედგება, მაგრამ აღწერილობით ვნებითებში სახელად ნაწილად მუდამ ვნებითი გვარის ნამყო დროის მიმღეობაა გამოყენებული, ხოლო შედგენილ შემასმენელში სახელად ნაწილად სხვა მეტყველების ნაწილებიც შეიძლება შეგვხვდეს, მეშველ ზმნად კი, გარდა „იქნა“, „იქნება“, „იქნეს“ ზმნებისა, — სხვა ზმნებიც: „არის“, „იყო“, „გახლავს“, „გახდა“, „დარჩა“ და სხვ. შედგენილი შემასმენლებია, მაგალითად, ქვემოთმოყვანილ წინადადებებში:

„მე უვახშმოდ დამეძინა, სხვები კი ვაბჟამნაქამი იყვნენ“ (აკაკი); „ძალიან მოწადინებული ვიყავით“ („ახ. კომ.“); „ბიუროს წევრებად არჩეული არიან“ („ახ. კომ.“); „ყველანი ლამაზები იყვნენ“ (ვაჟა); „ქართველები ერთ დროს ცეცხლმსახურნი ყოფილიყვნენ“ (ილია); „ასეთი მშობლები ცოტანი გვხვდებიან“ („კომ.“); „მსმენელები გამშრალნი დარჩნენ“ (ს. მგალ.); „ჩვენ ორნი ძმანი პატარები დავრჩით“ (ილია); „ბირთვებს დამახასიათებელი მოხაზულობა ეძლევა — ისინი „თირკმლისებრი“ ხდებიან“ (მეცნ. აკად. ნოამბე); „სტუდენტები უზრუნველყოფილი არიან ყველაფრით, რაც საჭიროა ნორმალური მეცადინეობისათვის“ („ახ. კომ.“); „გიტო გახლდათ დათიკოს უნაშუსობის ავანჩავენი“ (ილია).

თუ შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილად ვნებითი გვარის მიმღეობაა გამოყენებული, სახელადი ნაწილი მუდამ სახელობითი ბრუნვის ნიშნით უნდა დაიწეროს მიუხედავად იმისა, წინ უსწრებს იგი მეშველ ზმნას თუ მოსდევს. ამგვარად, სწორი ფორმებია: უზრუნველყოფილი ვიყავი, იყავი, იყო; ვიყავით, იყავით, იყვნენ; ვარ, ხარ, არის; ვართ, ხართ, არიან; ვიქნები, იქნები, იქნება; ვიქნებით, იქნებით, იქნებიან და ა. შ., არჩეული ვიყავი, წასული ვიყავი, დარჩენილი ვიყავი (ან ვიყავი უზრუნველყოფილი, ვიყავი არჩეული, ვიყავი წასული, ვიყავი დარჩენილი და ა. შ.) და არა: უზრუნველყოფილ ვიყავი, არჩეულ ვიყავი, წასულ ვიყავი, დარჩენილ ვიყავი...

სავარჯიშო

1. ჩამოწერეთ შემასმენლის ფორმები სამივე სერიაში. დააკვირდით, რით განსხვავდება მესამე სერიის ფორმები ორი დანარჩენი სერიის ფორმებისაგან.

2. გადაადგილეთ შემასმენლის სახელადი და ზმნური ნაწილები.

3. აღწერილობითი ვნებითის ფორმები შეცვალეთ ჩვეულებრივი ვნებითის ფორმებით სამივე სერიაში.

ელექტრომაგალი... ძირითადად დამონტაჟებულ და აგებულ იქნა ნოვოჩერკასკის ელექტრომაგალმშენებელი ქარხნიდან მიღებული ელექტროაპარატურითა და მანქანებით („კომ.“).

1957 წელს შემუშავებულ და დამზადებულ იქნა მაკეტები ორი ზონალური მმართველი გამომთვლელი მანქანისა... („კომ.“).

კოლმეურნეობებში ტრაქტორების ექსპლოატაციის პირველ ეტაპზე, სანამ ამ ახალი პირობებისათვის შესაბამისი ტექნიკური მომსახურების უფრო რაციონალური და სრულყოფილი ზეთოდები არ იქნება შეშუშავებული, მტკიცედ უნდა იქნეს დაცული ტექნიკური მოვლის ის წესები, რომლებიც მიღებული იყო მტს-ში და რომლებიც კარგად აქვთ ათვისებული მტს-ებიდან კოლმეურნეობებში გადასულ მექანიზატორებს („კომ.“).

აწმყოს კავშირებითი—აქვევებდეს, აქირავებდეს, აჩიავებდეს, აძიძავებდეს, ახურდავებდეს

ბ) მყოფადის წრე

მყოფადი—გააქვევებს, გააქირავებს, დააჩიავებს, გააძიძავებს, დაახურდავებს

ხოლმეობითი—გააქვევებდა, გააქირავებდა, დააჩიავებდა, დაახურდავებდა

მყოფადის კავშირებითი—გააქვევებდეს, გააქირავებდეს, დააჩიავებდეს, გააძიძავებდეს, დაახურდავებდეს

II სერია

წუვეტილი—გააქვევა, გააქირავა, დააჩიავა, გააძიძავა, დაახურდავა

II კავშირებითი—გააქვევას, გააქირავოს, დააჩიავოს, გააძიძავოს, დაახურდავოს

III სერია

I თურმეობითი—გაუქვევებია, გაუქირავებია, დაუჩიავებია, გაუძიძავებია, დაუხურდავებია

II თურმეობითი—გაექვევებინა, გაექირავებინა, დაეჩიავებინა, გაეძიძავებინა, დაეხურდავებინა

III კავშირებითი—გაექვევებინოს, გაექირავებინოს, დაეჩიავებინოს, გაეძიძავებინოს, დაეხურდავებინოს

ვ რჩება: ა) ამ ზმნების მასდარებში: გაქვევება, გაქირავება, დაჩიავება, გაძიძავება, დახურდავება; ბ) ნამყო დროის ვნებითი გვარის ზიშლოებებში: გაქვევებული, გაქირავებული, დაჩიავებული, გაძიძავებული, დახურდავებული; გ) მყოფადის ვნებითი გვარის მიმლოებებში: გასაქვევებელი, გასაქირავებელი, დასაჩიავებელი, გასაძიძავებელი, დასახურდავებელი; დ) ნოქმედებითი გვარის მიმლოებებში: გამქვევებელი, გამქირავებელი, დამჩიავებელი, გამძიძავებელი, დამხურდავებელი.

2. -ი გოლოსმოჟნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა

I სერია

ა) აწმყოს წრე

აწმყო—ამხნეებს, ატყვევებს, ახეებს

უწუვეტილი—ამხნეებდა, ატყვევებდა, ახეებდა

აწმყოს კავშ.—ამხნეებდეს, ატყვევებდეს, ახეებდეს

ბ) მყოფადის წრე

მყოფადი—გამხნეებს, დაატყვევებს, გაახეებს

ხოლ მეობითი—გამხნეებდა, დაატყვევებდა, გაახეებდა

მყოფადის კავშ.—გამხნეებდეს, დაატყვევებდეს, გაახეებდეს

II სერია

წყვეტილი—გამხნევა, დაატყვევა, გაახევა

II კავშირებითი—გამხნეოს, დაატყვეოს, გაახეოს.

III სერია

I თურმეობითი—გაუმხნეებია, დაუტყვევებია, გაუხევებია

II თურმეობითი—გაუმხნეებინა, დაიტყვევებინა, გაეხეებინა

III კავშირებითი—გაუმხნეებინოს, დაეტყვევებინოს, გაეხეებინოს

ვ რჩება: ა) ამ ზმნების მასდარებში: გამხნეება, დატყვევება, გახეება; ბ) ნამყო დროის ვნებითი გვარის მიმღეობებში: გამხნე-
ვებული, დატყვევებული, გახეებული; გ) მყოფადის ვნებითი გვარის
მიმღეობებში: გასამხნეებელი, დასატყვევებელი, გასახეებელი; დ) მოქმედებითი
გვარის მიმღეობებში: გამამხნეებელი, და-
მატყვევებელი, გამეხეებელი.

3. -ო ბოლოხმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა

-ო ბოლოხმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოებ ზმნებს ვ არსად
არ ჩაერთვის, გარდა ნამყო წყვეტილისა. მოგვყავს ნიმუშები:

I სერია

ა) აწმყოს წრე

აწმყო—აახლოებს, აუთოებს, აფართოებს, აჯადოებს, აჯილ-
დოებს

უწყვეტელი—აახლოებდა, აუთოებდა, აფართოებდა, აჯა-
დოებდა, აჯილდოებდა

აწმყოს კავშ.—აახლოებდეს, აუთოებდეს, აფართოებდეს, აჯა-
დოებდეს, აჯილდოებდეს

ბ) მყოფადის წრე

მყოფადი—დაახლოებს, დააუთოებს, გააფართოებს, მოაჯა-
დოებს, დააჯილდოებს

ხოლმეობითი—დაახლოება, დაუთოება, გაათართოება, მოაჯადოება, დააჯილდოება

მყოფადის კავშ.—დაახლოებდეს, დაუთოებდეს, გაათართობდეს, მოაჯადოებდეს, დააჯილდოებდეს

II სერია

წვეტილი — დაახლოვა, დაუთოვა, გაათართოვა, მოაჯადოვა, დააჯილდოვა

II კავშირებითი—დაახლოოს, დაუთოოს, გაათართოს, მოაჯადოოს, დააჯილდოოს

III სერია

I თურმეობითი—დაუახლოებია, დაუუთოებია, გაუუთართოებია, მოუჯადოებია, დაუჯილდოებია

II თურმეობითი—დაეახლოებინა, დაეუთოებინა, გაეფართოებინა, მოეჯადოებინა, დაეჯილდოებინა

III კავშირებითი—დაეახლოებინოს, დაეუთოებინოს, გაეფართოებინოს, მოეჯადოებინოს, დაეჯილდოებინოს.

გ-ს პოზიციაზე გავლენას არ ახდენს ზმნის პირის ან რიცხვის შეცვლა.

ვ არ ჩნდება ამ ზმნების მასდარებსა და მიმღეობებში. მაშასადამე, გვექნება: დაახლოება (აქედან ზმნისართი დაახლოებით), დაახლოებული, დასაახლოებელი, დამაახლოებელი; დაჯილდოება, დაჯილდოებული, დასაჯილდოებელი, დამჯილდოებელი და ა. შ.

4. -უ ბოლოხმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა

-უ ბოლოხმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოებ ზმნებში ვ არსად არ ჩნდება: ვაყრუებ, აყრუებ, აყრუებს; ვაყრუებდი, აყრუებდი, აყრუებდა; ვაყრუებდე, აყრუებდე, აყრუებდეს; ვავაყრუებ, ვაყრუებ, ვაყრუებს; ვავაყრუებდი, ვაყრუებდი, ვაყრუებდა; ვავაყრუებდე, ვაყრუებდე, ვაყრუებდეს; ვავაყრუე, ვაყრუე, ვაყრუა; ვავაყრუო, ვაყრუო, ვაყრუოს; ვამიყრუებია, ვაგიყრუებია, ვაუყრუებია; ვამეყრუებინა, ვაგეყრუებინა, ვაეყრუებინა; ვამეყრუებინოს, ვაგეყრუებინოს, ვაეყრუებინოს. ასევე: ვაბრუებ, აბრუებ, აბრუებს; ვაბრუებდი, აბრუებდი, აბრუებდა და ა. შ.

ვ არ ჩნდება არც მასდარებსა და მიმღეობებში: ვაყრუება, ვაბრუება; ვაყრუებული, ვაბრუებული; ვასაყრუებელი, ვასაბრუებელი; ვამყრუებელი, ვამბრუებელი.

5. ფუძისეული ვ-ს საკითხი

ვ ზმნის ყველა ფორმაში დარჩება, თუ ის ფუძისეულია. მაგალითად: ვაგროვებ, აგროვებ, აგროვებს; ვაგროვებდი, აგროვებდი, აგროვებდა; ვაგროვებდე, აგროვებდე, აგროვებდეს; დავაგროვებ, დააგროვებ, დააგროვებს; დავაგროვებდი, დააგროვებდი, დააგროვებდა; დავაგროვებდე, დააგროვებდე, დააგროვებდეს; დავაგროვე, დააგროვე, დააგროვა; დავაგროვო, დააგროვო, დააგროვოს; დამიგროვებია, დაგიგროვებია, დაუგროვებია; დამეგროვებინა, დაგეგროვებინა, დაეგროვებინა; დამეგროვებინოს, დაგეგროვებინოს, დაეგროვებინოს.

ასევე: დავტოვებ, ვიპოვი, ვიშოვი; დავტოვე, ვიპოვე, ვიშოვე; დავტოვო, ვიპოვო, ვიშოვო; გავატყავო; გავათავო; გაატყავოს, გაათავოს და ა. შ.

გამონაკლისია ზმნა „იმოძრაებს“, რომელიც II კავშირებითში კარგავს ფუძისეულ ვ-ს: ვიმოძრაო, იმოძრაო, იმოძრაოს.

მაგრამ იმ ზმნებს, რომელთა ფუძეში ვ-ს წინ უძღვის ა, ბ ან ე ხმოვანი (ბლავის, კივის, კნავის, ყივის, ჩხავის, ებნევა, ემჩნევა, ერევა, ეფრქვევა, ეხვევა...), ვ ეკარგებათ უწყვეტელსა და I კავშირებითში, სადაც გვექნება ასეთი ფორმები:

უწყვეტელი: ბლაოდა, კიოდა, კნაოდა, ყიოდა, ჩხაოდა, ებნეოდა, ემჩნეოდა, ეფრქვეოდა, ეხვეოდა...

I კავშირებითი: ბლაოდეს, კიოდეს, კნაოდეს, ყიოდეს. ჩხაოდეს, ებნეოდეს, ემჩნეოდეს, ერეოდეს, ეფრქვეოდეს, ეხვეოდეს...

-ეგ-იან ზმნებს ვ ეკარგებათ აგრეთვე მყოფადის ხოლმეობითში, მყოფადის კავშირებითში, II თურმეობითსა და III კავშირებითში.

მყოფადის ფორმებია: დაებნევა, დაემჩნევა, აერევა, დაეფრქვევა, მოეხვევა, მაგრამ ხოლმეობითში იქნება: დაებნეოდა, დაემჩნეოდა, აერეოდა, დაეფრქვეოდა, მოეხვეოდა; მყოფადის კავშირებითში—დაებნეოდეს, დაემჩნეოდეს, აერეოდეს, დაეფრქვეოდეს, მოეხვეოდეს.

I თურმეობითის ფორმებია: დაბნევია, დამჩნევია, არევია, დაფრქვევია, მოხვევია, მაგრამ II თურმეობითში იქნება: დაბნეოდა, დამჩნეოდა, არეოდა, დაფრქვეოდა, მოხვეოდა; III კავშირებითში—დაბნეოდეს, დამჩნეოდეს, არეოდეს, დაფრქვეოდეს, მოხვეოდეს...

ძირეული სიტყვის ფუძისეული ვ იკარგება -ობა სუფიქსით ნაწარმოებ სახელებში:

გამბედავი — გამბედაობა

ვიწრო — ვიწროობა

თავი — თაობა

კაცობრივი — კაცობრიობა

მოქალაქეობრივი — მოქალაქეობრიობა

მოძრავი — მოძრაობა

ნათესავი — ნათესაობა

საზოგადოებრივი — საზოგადოებრიობა

სანახავი — სანახაობა

საცოდავი — საცოდაობა

მაგრამ ნასესხები სიტყვებისაგან ამავე სუფაქსით ნაწარმოებ სახელებში ფუძისეული ვ არ იკარგება და სწორი ფორმებია: აქტივობა, ინტენსივობა, პასივობა და ა. შ.

ფუძისეული ვ არ იკარგება:

ა) -ავ თემის ნიშნიანი ზმნებისაგან წარმოებულ შუალობითი გზის ფორმებში: ხატავს — ახატვინებს, დაახატვინა, დაუხატვინებია; კერავს — აკერვინებს, შეაკერვინა, შეუკერვინებია; ბედავს — აბედვინებს, გააბედვინა, გაუბედვინებია; წურავს — აწურვინებს, გააწურვინა, გაუწურვინებია; ხნავს — ახვნევიანებს, მოახვნევიანა, მოუხვნევიანებია; კარგავს — აკარგვინებს, დააკარგვინა, დაუკარგვინებია და ა. შ.

შეცდომაა: ახატინებს, დაახატინა, დაუხატინებია; აკერიანებს... აბედინებს... აწურიანებს... ახნევიანებს და სხვ.

ბ) სხვათა სიტყვის -ო ნაწილაკის წინ: შევინახავო, მოვინახავო, დავხატავო, შევკერავო, მივიწვევო და ა. შ.

ვ არ ჩნდება სხვათა სიტყვის -ო ნაწილაკის წინ: შევინახოო, დავხატოო, შევკეროო, გავაკეთოო, დაიპყროო, მოსპოო, წაიღოო და სხვ.

გ ჩნდება:

ა) -ო და -ე ბოლოხმოვნისაგან სახელთაგან სო — ე აფიქსებით ნაწარმოებ სიტყვებში: სიახლოვე, სივიწროვე, სიმარტოვე, სიფართოვე, სინოტივე (შეცდომაა როგორც „სინოტიე“, ისე „სინოტიოე“) ... სიმხნევე და სხვ.

ბ) -ე ბოლოხმოვნისაგან მე — ე აფიქსებით ნაწარმოებ სიტყვებში: მეტყვევე, მერძევე, მეზზევე (შდრ: გვარი მეზზევიშვილი).

შენიშვნა: წოდებითის ფორმაში ე-ს საკითხის შესახებ იხ. გვ. 18.

საფარჯიშო

1. მონახეთ ნასახელარი ზმნები, რომლებშიც ვ ბგერაა ჩართული, და აუღლეთ სამივე სერიაში.

ოთარაანთ ქვრივსაც ასე მოუვიდა. დაუგუნდავდა ფიქრი, შვილის სიყვარულმა ხელი ჰკრა და დააგორა იმ მაღალ მთიდან, საცა მარტო ჰეშმარიტი დედაშვილური სიყვარული სადგურობს (ილია).

— თქვენ და თქვენს მუხას მოგინდებათ ჩემი ძალ-ღონე, ჩემი ამბავი,—ბევრჯერ უთქვამს ჩვენთვის დედამიწას; მაგრამ ჩვენ მაინც ყელის წვეით მუხლმოდრეკილნი გამოვსთხოვდით ხოლმე საზრდოს ჩვენი საყვარელი შვილისათვის. მისი გულისათვის დღე და ღამე გასწორებული გვქონდა. საზრდო არ დავაკლოთ, ვეცადოთო,—ერთმანეთს ამ სიტყვებით ვამხნევებდით. დაისვენე, დედამიწავ, დაისვენე. ჩვენ ახლა შენ აღარ შეგაწუხებთ! (ვაჟა).

2. ზმნები გადაიყვანეთ უწყვეტელსა და პირველ კავშირებითში.

კიდევაც ვნახავ გაზაფხულს,
ყელმოღერებულს იასა,
სიკვდილის სიცოცხლედ მქცე-
ველს,

იმის სიტურფეს ღვთიანსა,
ამწვანებულსა მთა-ბარსა,
დამწყაზრულს ყვავილიანსა.
კიდევაც ვნახავ. ცა სჰექდეს,
თოვლის წილ წვიმა ცვიოდეს,
ანოყივრებდეს მიწასა,
მდინარეები ხვიოდეს,
აღარვინ იტანჯებოდეს
და აღარც ვისა შიოდეს;

სიმართლის გამარჯვებასა
მთაზე არწივი ყიოდეს,
მეც მას ბანს ვეუბნებოდე,
გული აღარა მტკიოდეს!

კიდევაც ვნახავ—უხვადა
ვარდნი, იანი ყვადნენ,
ნაცარ-მტვრად იყვნენ ქცეულნი.
ვინაც გუშინაც ზეაობდნენ;
შხამის და გესლის მთესველნი
მოისპნენ, არარაობდნენ,
ჩვენი სიკვდილის მსურველნი
ყორნები ვედარ ჩხაოდნენ!
(ვაჟა).

რამდენიმე ერთნაირი გზის თავმოყრა ზმნობსა და ნაზმნარ სახელთაში

ა) ერთნაირი ხმოვნები

ზმნისწინისეული და ძირისეული ხმოვნებისა და გვარისა და ქცევის ნიშნების თავმოყრის გამო შეიძლება ერთ სიტყვაში რამდენიმე (ორი ან სამი) ერთნაირი ხმოვანი ზედიზედ შეგვეხედეს. ასეთ შემთხვევაში მათი დაწერა აუცილებელია. განვიხილოთ სათანადო მაგალითები:

ორი ა. მასდარებსა და მიმღეობებში, რომლებშიც ზმნისწინები მონაწილეობენ, ზოგჯერ თავს იყრის ორი ა: დაავადება, დაავანება, დაამება, დაარტახება, დაახლოება, გაადამიანება, გაადვილება, გაავაზაკება, გააზნაურება, გააზრიანება, გაათქეცება, გაამაყება, გაანალიზება, გაათურება, გააქტიურება, გაახლება და სხვ. შესაბამისად იქნება: დაავადებული, დაავანებული, დაამებული, დაარტახებული, დაახლოებული, გაადამიანებული, გაადვილებული, გაავაზაკებული, გააზნაურებული, გააზრიანებული, გაათქეცებული, გაამაყებული, გაანალიზებული, გაათურებული, გააქტიურებული, გაახლებული და სხვ.

ორი ა თავს იყრის მაშინაც, როცა ა-, და-, გა-, ჩა-, გადა-, წა- ზმნისწინების შემდეგ ზმნას საარვისო ქცევის ა ნიშანი აქვს: აადენს, დაადგენს, გააგდებს, ჩაასხამს, გადაანგრევს, წაახდენს...

სამი ა. იმ ზმნებში, რომლებსაც მასდარში ორი ა მოუდით, თუ საარვისო ქცევის ნიშანი ა ვიხმარეთ, მეორე და მესამე პირში თავს მოიყრის სამი ა: დაავადებ, დაავადებს, დაავანსე, დაავანსებს, დაამე, დაამებს, დაარტახე, დაარტახებს, დაახლოე, დაახლოებს, გაადამიანე, გაადამიანებს, გაადვილე, გაადვი-

ლებს, გაანალიზე, გაანალიზებს, გაათვთრე, გაათვთრებს, გაახლე, გაახლებს და სხვ.

ორი ი. ორი ი გვხვდება სათავისო ქცევის მი- ზმნისწინიან ზმნებში: მიითვალა, მიიკრა, მიინდო, მიიპყრო, მიიტანა, მიიფარა, მიიქცია, მიიღო, მიიყვანა, მიიჩვია, მიიპრა და სხვ. უფრო იშვიათად გვხვდება მი- ზმნისწინიან ინიან ვნებებით: მიიზღაზნება, მიიკლაკნება, მიიპარება, მიიძურწება...

ორი ე. ორი ე თავს იყრის ვნებითი გვარის ზმნებში, რომლებსაც ე აწარმოებს და შე- ზმნისწინი დაერთვის: შეევედრა, შეეზიზღა, შეეთავსა, შეეკედლა, შეეზაზდა, შეეპარა, შეესწრო, შეეტყო, შეეფარდა, შეეშინდა (მას, ზაგრამ იგი შეშინდა), შეეწია, შეეხო და სხვ.

სამი ე იშვიათად გვხვდება: შეეერთებინა...

ორი ო მო. ზმნისწინიან მასდარებსა და მიმღეობებში იყრის თავს: მოოქვრა, მოოქვა, მოოხება (მოოქროვილი, მოოქვილი, მოოხებული)...

ორი უ. იმ ნასახელარი ზმნების სასხვისო ქცევის ფორმებში, რომლებიც უ- ზე დაწყებული სახელებისაგანა წარმოებული, თავს იყრის ორი უ: უთო—დაუუთოვა, უმჯობესი—გაუუმჯობესა, უკეთესი—გაუუკეთესა, უარესი—გაუუარესა.

ბ) ერთნაირი თანხმოვნები

ორი დ. თუ ზმნის ძირი დ ბგერით ბოლოვდება, დონიან ვნებებით თავს იყრის ორი დ: ბინდი—ბინდდება, დედა—დედდება, დიდი—დიდდება, მრუდი—მრუდდება, მშვიდი—მშვიდდება, ფოლადი—ფოლადდება, ცხადი—ცხადდება, მზადდება და სხვ. ერთი დ ძირისეულია, მეორე—ვნებითი გვარის ნიშანია.

ორი მ თავს იყრის ნაზვნარ სახელებში—მოქმედებითი გვარის მიმღეობებში, როცა ეს უკანასკნელნი ნაწარმოებია ნ- — ელ აფიქსებით. მაგალითად, არის ზმნა „ამტერევს“, აქედან მოქმედებითი გვარის მიმღეობა იქნება „მმტერეველი“ (ის, ვინც ამტერევს). ასევე: მუსრავს—მმუსერელი, მალავს—დამმალავი, მართავს—მმართველი (აქედან—მმართველობა, სამმართველო), მარხავს—დამმარხველი (ან დამმარხავი), მატებს—შემმატებელი, ამრუდებს—გამმრუდებელი, ამალებს—ამმალებელი, ამწვანებს—გამმწვანებელი, ამშვენებს—დამმშვენებელი, ამარცხებს—დამმარცხებელი, ამარაგებს—დამმარაგებელი და სხვ.

თუ ძირისეულ მ-ს თანხმოვანი მოსდევს, მაშინ მ თავსართს შეიძლება გაუჩნდეს ა ხმოვანი რამდენიმე თანხმოვნის წარმოთქმის გასაადვილებლად და პარალელურად გვქონდეს: გამმრუდებელი და გამმრუდებელი, გამმწვანებელი და გამმწვანებელი, დამმშვენებელი და დამმშვენებელი და ა. შ.

ზმნისართების მართლწერა

ზმნისართები ქართულში სხვადასხვანაირადაა წარმოებული. ზმნისართთა წარმოების ერთ-ერთი საშუალებაა მათი გაფორმება მოქმედებითი და ვითარებითი ბრუნვის ნიშნებით. მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნით უმთავრესად პირველადი, ეგრეთ წოდებული ოდინდელი ზმნისართებია გაფორმებული (წინათ, ზემოთ, ქვემოთ და სხვ.), ვითარებითი ბრუნვის ნიშნით—ვითარებითი ზმნისართები (კარგად, ცუდად, სწრაფად და სხვ.). ამის მიხედვით ზოგი ზმნისართი თანით ბოლოვდება, ზოგი—დონით.

იმის გამო, რომ სიტყვის ბოლოში დ რამდენადმე ყრუვდება, იგი თ-ს ემსგავსება. ამითაა გამოწვეული, რომ ნაწერებში ხშირად დ-ს ადგილას თ-ს ვხვდებით. ადგილი აქვს მეორე უკიდურესობასაც: ზოგჯერ თ-ს ადგილას დ არის გამოყენებული. თ-ს ნაცვლად დ შეიძლება შეგვხვდეს არა მარტო ზმნისართებში, არამედ ზმნების ბოლოშიც პირველი და მეორე სუბიექტური პირის მრავლობითი რიცხვის აღსანიშნავად. ჩანს, დამწერი ამ შემთხვევაში ზმნასა და ზმნისართს კარგად ვერ არჩევს ერთმანეთისაგან, არ ერკვევა თ-ს და დ-ს გრამატიკულ ფუნქციებში. ყოველივე ამის შედეგია ისეთი შეცდომები, რომლებიც დაშვებულია სიტყვებში: ეგრედ, წინად, ზემოდ, ქვემოდ, უნებლიედ, ალბად, უკეთესათ, პირველათ, კარგათ, შეიძინედ, გავაკეთოდ და ა. შ.

ზმნისართთა მართლწერისათვის საჭიროა გვახსოვდეს შემდეგი: ეგრეთ, წინათ, ზემოთ, ქვემოთ, უნებლიეთ ზმნისართების ბოლოს იწერება თ და არა დ, რადგან ეს ზმნისართები მოქმედებით ბრუნვაშია დასმული და ბრუნვის ნიშანია თ.

ზმნისართი „ალბათ“ შემოკლებული სახეა არაბული სიტყვისა „ალბათათა“ (ნიშნავს „რასაკვირველია“, „უსათუოდ“), რომელშიც თ ფუძისეულია და ასევე უნდა დაიწეროს.

თ იწერება უკეთ ზმნისართის ბოლოსაც, რადგან „უკეთ“ შემოკლებული სახეა „უკეთესად“ სიტყვისა. მისი ძირია კეთ (მდრ. კარგი—უ-კეთ-ეს-ი; კარგად—უ-კეთ-ეს-ად). უკეთ ზმნისართი ისე-ვეა ნაწარმოები, როგორც უმალ (მალი→უ-მალ-ეს-ი→უ-მალ-ეს-ად→უმალ).

მაგრამ გვაქვს დონით დაბოლოებული ზმნისართებიც, რომ-ლებიც ვითარებითი ბრუნვის ფორმანტითაა წარმოდგენილი. ასე-თებია: ანაზღად, აღმაცერად, ბევრად, ბლომად, გაისად, მთლად, მთლიანად, უბრად, უზმად, უცბად, ყოვლად, ფრიად, ძველად, ცე-რად, ხელად და სხვ. ამგვარადვეა მიღებული ზმნისართები: კარ-გად, სწრაფად, ცუდად, მარჯვედ, ადვილად, აშკარად, აუცილებ-ლად, მტკიცედ და ბევრი სხვა, რომელთა ბოლოს უნდა დაიწე-როს ვითარებითი ბრუნვის ნიშანი ად ან დ და არა ათ ან თ.

საზოგადოდ, სახელების, ზმნების, ზმნისართების ბოლოს ერთმანეთში რომ არ აგვერიოს თ და დ, უნდა გვახსოვდეს ასეთი წესები:

1. ზმნაში პირველი და მეორე სუბიექტური პირის მრავლო-ბით რიცხვში ყოველთვის თ უნდა დაიწეროს (გავაკეთოთ, გააქე-თოთ, მოვიყვანოთ, მოიყვანოთ, შევასრულოთ, შეასრულეთ, და-ვამთავროთ, დამთავრეთ...).

2. მოქმედებით ბრუნვაში დასმული ზმნისართი თანით უნდა დაიწეროს; ასეთი ზმნისართებია: ეგრეთ, წინათ, ზემოთ, ქვემოთ, აქეთ, იქით, მარცხნივ (ან მარცხნივ), მარჯვნივ (ან მარჯვნივ), მხრით (ან მხრივ) და ა. შ.

3. ვითარებით ბრუნვაში დასმული არსებითი სახელები, რომ-ლებიც მიუგებენ კითხვას რად?, დონით უნდა დაიწეროს: ქვად, წყლად, კაცად და სხვ.

4. ვითარებით ბრუნვაში დასმული ზმნისართები, რომლებიც მიუგებენ კითხვას როგორ?, დონით უნდა დაიწეროს: კარგად, ცუ-დად, უცბად, უეცრად, სასწრაფოდ, მალულად და ა. შ.

ზმნისართების მართლწერის განხილვისას ყურადღებას იქცევს კიდევ ერთი საკითხი: როგორ ვწეროთ დროის ზმნისართი: სახე-ლობითი თუ მიცემითი ბრუნვის ფორმით?

დროის ზმნისართი სახელობითი ბრუნვის ფორმით ძველ ქართულში იშვიათად გვხვდებოდა. ახალ ქართულში არის ტენ-დენცია, რომ სახელობითი ბრუნვის მოქმედების არე ამ მხრით გაფართოვდეს, მაგრამ მაინც უმრავლეს შემთხვევაში დროის ზმნი-სართი მიცემითი ბრუნვის ფორმითაა გადმოცემული. ამიტომ უნდა

ვეროს: „თვითმფრინავმა დიდხანს იფრინა“ (და არა „დიდი ხანი იფრინა“), „იმ ღამეს იქ დარჩა“ (და არა „ის ღამე იქ დარჩა“), „ორ დღეს იარა“ (და არა „ორი დღე იარა“) და ა. შ.

სავარჯიშო

გაასწოროთ შეცდომები ვითარებით ბრუნვაში დასმული სახელების დაბოლოებებში.

თვითონაც ბახვამ ისე მორთო საქმე, რომ ორშაბათიდან შაბათამდის ვაქრობდა, ან თუ სხვაგან იყო, შაბათ-კვირას შინ რომ არ დაბრუნებულიყო, არ მოხერხდებოდა. სალომეს ბახულია მიაჩნდა თავის ქვეყნის შვილათ და თითქმის თავის გაზრდილათაც. ერთ მის შეხედვაზე მთელი თავისი უმანკო წარსული დრო:—სამშობლო მხარე, დედ-მამა, ნათესაები, თავისი ქვეყნის ქალი და კაცი, ხატობაზე სათემოთ შეკრებილნი, მომღერალნი, დაირისა და მუსიკის ხმაზე მოცეკვარნი თვალწინ გაუცოცხლდებოდა. ის წარმოიდგენდა თეკლათის გორაკებიან ველებს, უზარმაზარი ხეებით სქლათ დაჩრდილულებს, სერებზე ლურჯი კლდის ბაქნებს, ქვევით ცივის მდინარის ყვითელ წყალს, საცა არა ერთხელ თავის ამხანაგ გოგო-ბიჭებთან პაწია ღორჯოები და კიბორჩხალები უქერია; წარმოიდგენდა ამათ და თვალცრემლიანი წამოიძახებდა: „ნეტა იმ დღეს!..“ მას აქეთ ბევრი რამ ცუდი და ზნეობის შემწიკვლევი გამოუცდია, ბევრს მწუხარებას, გაქირვებას, ვაისა და ვარამს გადაუღვლია სალომეს თავზე, ბევრი ზნეობითი ჩირქი და კაცის შეუფერებელი უსიამოვნება მისდგომია მას და უდროოთ დაუქცნია მისი ფუნთუშა გულ-მკერდი. აწი მას ბევრი აღარა დარჩენია რა ცხოვრებაში სამხიარულო; დღეს ის შესტრფოდა თავის ესმას. ბახულია მას მიაჩნდა წარსულის გაუჩირქიანებელი სიყმაწვილის სარკეთ; ის ხშირად იხედებოდა გონების თვალთ ამ სარკეში და სწორობით ღვთისაგან მოვლენილ ნუგეშისმცემელ ანგელოზათ მიაჩნდა იგი (გ. წერ.).

დედაჩემს გული აუღულდა, ენა დაება და გადმოცვივდა თვალთაგან მსხვილი ცრემლები.

— რათ ტირი, შვილო?—ჰკითხა კნენიან.

— კარგა მეყურება თქვენი საკვირველი ყურადღება, რომელიც ჩემზედ უსასყიდლოთ მოიღეთ. ავწონე თქვენი გული, მივხვდი თქვენს კეთილს განზრახვას, ვგრძნობ ამას ყოველსა, მაგრამ სიტყვა არა მაქვს გამოვთქვა მადლობა, ქალბატონო! მე ღირსი არა ვარ თქვენთან ახლო ჯდომისა: მიმიღეთ მოსამსახურეთ...—ეს რა თქვა, ადგა დედაჩემი, მაგრამ კნენიან ისევ დასვა... (ლ. არდ.).

თანდებულებისა და თანდებულებიანი სიტყვების მართლწერა

ზოგი თანდებული ცოცხალ მეტყველებაში (და ლიტერატურაშიც) რამდენიმე სახით გვხვდება: -მდე, -მდის, -მდინ, -მდისინ; -თვის, -თვის; -ზე, -ზედ, -ზედა.

მდე, მდის ფორმები მხატვრულ ლიტერატურასა და 'პრესაში თანაბრად გავრცელებულია. მდინ, მდისინ დიალექტური ფორმებია და არ უნდა ვიხმაროთ.

თვის, თვინ ფორმებიდან ლიტერატურულია თვის, დიალექტურია თვინ. ამიტომ უნდა ვწეროთ თვის.

-ზე თანდებულის პირვანდელი სახეა ზედა (მდრ. ქვედა, შიდა..), რომელიც შემდეგ გამარტივდა. მისი გარდამავალი საფეხური იყო -ზედ, რომელსაც XIX საუკუნის მწერლები ხშირად ხმარობდნენ: ამაზედ, საქმეზედ (გვხვდება ი. ჯავახიშვილთან, ნ. ლომოურთან...). ამჟამად სალიტერატურო ენაში -ზე თანდებულია გაბატონებული და ასეც უნდა ვიხმაროთ: ამაზე, საქმეზე... ზედ დარჩა როგორც ზნისართი. მაგალითად, წინადადებაში—ვანომ კონვერტში წერილი ჩადო და ზედ მისამართი დააწერა—ზედ ზნისართია. -ზე თანდებულს ზოგჯერ დაერთვის -ც(ა) ნაწილაკი: საქმეზეც, სახლზეც... ასეთ შემთხვევაში სჯობს ტრადიცია დავიცვათ და ვიხმაროთ სრული სახით—ზედაც: ჩემზედაც, სახლზედაც, რომელზედაც, რაზედაც... ამგვარად, -ზე თანდებული დ-ს გარეშე უნდა ვწეროთ, ხოლო -ცა ნაწილაკის დართვისას უპირატესობა სრულ (ზედა) სახეს უნდა მივცეთ.

-ზე, -ში, -თან თანდებულების დართვისას ზოგ სიტყვაში თავს იყრის ორი ერთნაირი თანხმოვანი, ზ-ზე გათავებულ ფუძეებთან—ორი ზ: ასპარეზზე, აქანდაზზე, ვაზზე, კოვზზე, ხაზზე...

შ-ზე გათავებულ ფუძეებთან—ორი შ: ბალიშში, დგუშში, თეფშში, კალოშში, კომში, თამაშში, კულაშში, ცაიშში, ჯიხაიშში... თ-ზე გათავებულ ფუძეებთან—ორი თ: ამათთან, ამანათთან, ბართთან, იმერეთთან, კალათთან, კახეთთან, ყუთთან, ფოთთან, წყნეთთან, ხალათთან... ორი თ იწერება სიტყვაში „მათთვის“.

-ში თანდებული მიცემითში დასმულ სახელს დაერთვის (მაგალითად, სახლში მიღებულია ფორმისაგან სახლსში), ოღონდ შ-სთან მეზობლობაში მაცემითი ბრუნვის ნიშანი ს დაკარგულია. ასეა მიღებული „წიგნში“, „რვეულში“, „მელანში“, „სკოლაში“ და სხვ. მაგრამ თუ -ში თანდებულის წინ უშუალო მეზობლობაში აღმოჩნდება ფუძისეული ს, იგი არ იკარგვის. ამიტომ უნდა ვწეროთ: ქუთაისში, თბილისში, მანგლისში, ორასში, ათასში... და არა: ქუთაიში, თბილიში, მანგლიში, ორაში, ათაში... არც: ქუთაიშში, თბილიშში, მანგლიშში, ორაშში, ათაშში...

იწერება „მასზე“ და „მასში“ (მაგრამ „ამაზე“ და „ამაში“). ეს ერთადერთი სიტყვაა, რომელშიც ზე, ში თანდებულების წინ არ იკარგვის ბრუნვის ნიშანი ს.

თანდებულებს გარკვეულ ბრუნვებში უნდა შეეწყოს სახელები, მაგრამ ზოგ ნაცვალსახელთან ხშირად ერთმანეთში ურევნენ ნათესაობითსა და მიცემით ბრუნვებს. თანდებულის ფუნქციით გამოყენებული ზმნისართები მიერ, წინ, გარდა, მიმართ, როგორც წესი, ნათესაობით ბრუნვასთან იხმარება. პირის ნაცვალსახელები ნათესაობით ბრუნვაში არის: ჩემ, შენ, ჩვენ, თქვენ, მის, მათ; თუ მათ ზემოჩამოთვლილი ფორმაუცვლელი სიტყვები დაერთო, გვექნება და უნდა ვიხმაროთ კიდეც: ჩემ მიერ, შენ მიერ, მის მიერ, ჩვენ მიერ, თქვენ მიერ, მათ მიერ (და არა: ჩემს მიერ, შენს მიერ, თქვენს მიერ, მათს მიერ...). ასევე სხვა შემთხვევებშიც: ჩემ წინ, შენ წინ, მის წინ, ჩვენ წინ, თქვენ წინ, მათ წინ; ჩემ მიმართ, შენ მიმართ, მის მიმართ, ჩვენ მიმართ, თქვენ მიმართ, მათ მიმართ (და არა: ჩემს წინ, ჩვენს წინ, თქვენს წინ, მათს წინ; ჩემს მიმართ, შენს მიმართ, ჩვენს მიმართ, თქვენს მიმართ, მათს მიმართ) და ა. შ.

წინადადებაში ერთი და იგივე თანდებული შეიძლება დაერთოს რამდენიმე სიტყვას (ერთგვარ წვერებს). თუ თანდებული დაერთვის „და“ კავშირით შეერთებულ ორ სიტყვას, საკმარისია იგი ბოლო სიტყვას დაერთოს: „ექსკურსანტები იყვნენ გორსა და თბილისში“; „მაგიდასა და თაროზე ლამაზად ეწყო წიგნები“. ასეთ შემთხვევაში უთანდებულო სიტყვა ა ხმოვნით უნდა იყოს გავრცობილი.

თუ ერთი და იგივე თანდებული უკავშირდება ორზე მეტ სიტყვას, რომელთაგან უკანასკნელი წინამავალთან „და“ კავშირითაა შეერთებული, თანდებული უნდა დავეუროთ ყველა სიტყვას, გარდა იმისა, რომელსაც მოსდევს კავშირი „და“: „ექსკურსანტები იყვნენ გორში, თბილისსა და რუსთავეში“; „რკინა სპილენძზე, ალუმინსა და კალაზე მაგარია“.

ზოგჯერ შეცდომას უშვებენ -გან თანდებულის გამოყენების დროს. -გან თანდებული დაერთვის ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნებაში დასმულ სახელებს, ოღონდ პირველ შემთხვევაში -გან თანდებულისა სახელი მიუგებს კითხვაზე ვისგან ან რისგან, მეორე შემთხვევაში კი—კითხვაზე საიდან. მართებული ფორმებია: „წერილი მივიღე ძმისგან“, „მშისგან გამთბარი ღვინო“, მაგრამ „მანძილი მზიდან ღვინო“.

შეცდომაა, როცა წერენ ან ამბობენ: „ივანე გამოირჩეოდა თავისი და-ძმებიდან“ (უნდა იყოს და-ძმებისაგან); „წერილები მივიღე ამხანაგებიდან“ (უნდა იყოს ამხანაგებისგან); „ქრილობისგან სისხლი სდიოდა“ (უნდა იყოს ქრილობიდან) და ა. შ.

დანიშნულების აღმნიშვნელი თანდებული -თვის თანამედროვე ქართულში ზოგჯერ გვხვდება ნაშრომის, ეურნალის, გაზეთის სახელწოდებებში. მაგალითად, „ზოგი ზმნისწინისა და თანდებულის ურთიერთობისათვის“, „ნ. გ. გოგოლის შეხედულებათა საკითხისათვის ხელოვნებაზე“, „კომუნისტური აღზრდისათვის“ (ეურნალი), „სოციალისტური მეცხოველეობისათვის“ (რაიონული გაზეთი) და სხვ. ასეთი სახელწოდებები ხშირად გამოყენებულია წინადადების წევრად და იქმნება რომელიმე ბრუნებაში დასმის საჭიროება. მაგალითად, „ივანემ შეკითხვა გაუგზავნა ეურნალ „კომუნისტური აღზრდისათვის“ რედაქციას“ (შდრ. „ივანემ შეკითხვა გაუგზავნა გაზეთ „სახალხო განათლების“ რედაქციას“); „გაზეთ „სოციალისტური მეცხოველეობისათვისში“ დაიბეჭდა კორესპონდენცია საკვების დამზადების შესახებ“ და სხვ. ფორმები „აღზრდისათვისის, მეცხოველეობისათვისში“ ქართულისათვის არაბუნებრივია. ამიტომ მათ თავი უნდა აუარიდოთ.

არ ივარგებს ასეთი გამოთქმაც: „ივანემ შეკითხვა გაუგზავნა ეურნალ „კომუნისტური აღზრდისათვის“ რედაქციას“ (ეს ისევე მცდარი იქნებოდა, როგორც, ვთქვათ, „ივანემ შეკითხვა გაუგზავნა გაზეთ „სახალხო განათლება“ რედაქციას“). სავსებით გაუგებარი იქნება წინადადება: „გაზეთ „სოციალისტური მეცხოველეობისათვის“

დაიბეჭდა კორესპონდენცია საკვების დამზადების შესახებ“, რადგანაც აქ დარღვეულია სიტყვათა შეკავშირების წესი.

რით შეიძლება შევცვალოთ ზემოხსენებული ფორმები? ქართულს მოეპოვება საშუალება შეცვალოს მსაზღვრელ-საზღვრულის რიგი და იხმაროს ასე: სახელობითში—რედაქცია ჟურნალისა „კომუნისტური აღზრდისათვის“, მოთხრობითში—რედაქციამ ჟურნალისა „კომუნისტური აღზრდისათვის“, მიცემითში—რედაქციას ჟურნალისა „კომუნისტური აღზრდისათვის“ და ა. შ.; ან დაიცვას მსაზღვრელ-საზღვრულის ჩვეულებრივი წყობა, ოღონდ თვით სახელწოდება გამოიყოს ტირეებით: სახელობითში—ჟურნალის—„კომუნისტური აღზრდისათვის“—რედაქცია, მოთხრობითში—ჟურნალის—„კომუნისტური აღზრდისათვის“—რედაქციამ, მიცემითში—ჟურნალის—„კომუნისტური აღზრდისათვის“—რედაქციას და ა. შ., ან კიდევ სახელწოდება წინ მოაქციოს: სახელობითში—„კომუნისტური აღზრდისათვის“ ჟურნალის რედაქცია, მოთხრობითში—„კომუნისტური აღზრდისათვის“ ჟურნალის რედაქციამ, მიცემითში—„კომუნისტური აღზრდისათვის“ ჟურნალის რედაქციას და ა. შ., ოღონდ ეს უკანასკნელი წყობა ნაკლებ მოქნილია და აბიტომ თითქმის არ იხმარება.

თუ სიტყვებს გადავაჯგუფებთ, მაშინ ზემოდასახელებული წინადადებები ასეთ სახეს მიიღებს: ივანემ შეკითხვა გაუგზავნა რედაქციას ჟურნალისა—„კომუნისტური აღზრდისათვის“ (ან... გაუგზავნა ჟურნალის—„კომუნისტური აღზრდისათვის“—რედაქციას). „კორესპონდენცია საკვების დამზადების შესახებ დაიბეჭდა გაზეთში—„სოციალისტური მეცხოველეობისათვის“ ან „გაზეთში—„სოციალისტური მეცხოველეობისათვის“—დაიბეჭდა კორესპონდენცია საკვების დამზადების შესახებ“ და ა. შ.

იგივე ითქმის—ზე, -ში, -თან თანდებულებიან საკუთარ სახელზედაც; უნდა ვიხმაროთ: „ი. კავკავაძემ მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ აგვიწერა“... „ს. ჩიქოვანის პოემაში „სიმღერა დავით გურამიშვილზე“ გაშუქებულია“ (და არა: „ს. ჩიქოვანის პოემაში „სიმღერა დავით გურამიშვილზეში“ გაშუქებულია“...); „ნ. ბარათაშვილის ლექსში—„შემოღამება მთაწმინდაზე“—დახატულია...“ (და არა: „ნ. ბარათაშვილის ლექს „შემოღამება მთაწმინდაზეში“ დახატულია“...); „ალ. აბაშელის ლექსში—„აბრეშუმის ფაბრიკაში“—ასახავს“... „ი. აბაშიძის ლექსში—„კომბაინი ბახტრიონთან“—აღწერილია...“ და ა. შ.

მდგომარეობა არ იცვლება, როცა სათაურად მთელი წინადადებაა გამოყენებული. მაგალითად, წინადადებები—„შ. არაგვის-

პირელის მოთხრობა „რა ზიზლით მიცქერისში“ ავტორმა დაგვიხატა...“, ან კიდევ „შ. არაგვისპირელის მოთხრობა „რა ზიზლით მიცქერისში“ მთავარი მოქმედი გმირებია“—არ იქნება სწორად აგებული. უნდა იყოს: „შ. არაგვისპირელმა მოთხრობაში—„რა ზიზლით მიცქერის“—დაგვიხატა...“ „მთავარი მოქმედი გმირები შ. არაგვისპირელის მოთხრობისა—„რა ზიზლით მიცქერის“—არის... და ა. შ. ასევე, უნდა ვწეროთ „კ. ლორთქიფანიძის მოთხრობაში—„როგორ მოკვდა მოხუცი მებაღური“—გაშუქებულია სამამულო ომის თემა“ (და არა: „კ. ლორთქიფანიძის მოთხრობა „როგორ მოკვდა მოხუცი მებაღურიში“ გაშუქებულია სამამულო ომის თემა“).

ამისგან არ განსხვავდება შემთხვევები, როცა სათაურებად გამოყენებულია რომელიმე ბრუნვაში დასმული სახელები. მაგალითად, უნდა ვწეროთ: „ს. ჩიქოვანის ლექსში—„საბჭოთა კავშირის გმირს კანკავეს“—ასახულია...“ (და არა: „ს. ჩიქოვანის ლექს „საბჭოთა კავშირის გმირ კანკავესში“ ასახულია...“ „ა. წერეთლის ლექსში—„ხანჯალს“—აღწერილია...“ (და არა: „ა. წერეთლის ლექს „ხანჯალსში“ აღწერილია...“); „გ. ორბელიანის ლექსში—„იარალის“... (და არა: „გ. ორბელიანის ლექს „იარალისში“...).

ზოგჯერ ნაწარმოების სათაურად გამოყენებულია მსაზღვრელ-საზღვრული სახელები: „ჩემი თავგადასავალი“, „პირველი ნაბიჯი“, „ხმელი წიფელი“, „ერთი წვეთი თაფლი“, „რუხი მგელი“, „ხევისბერი გოჩა“ და სხვ. თუ საჭიროა, რომ წინადადებაში ამ ტიპის სათაური რომელიმე ბრუნვის ფორმით იქნეს გამოყენებული, მაშინ სათაურში შემავალი სიტყვები ჩვეულებრივად წესით უნდა ვაბრუნოთ: „ა. წერეთლის „ჩემმა თავგადასავალმა“ ძალიან გამიტაცა“; „ახლა ვკითხულობ გ. წერეთლის „პირველ ნაბიჯს“; „ხმელი წიფელის“ წაკითხვით დავტკბი“; „ა. ყაზბეგმა „ხევისბერი გოჩათი“ სახელი გაითქვა“ და ა. შ.

თუ სათაურად „და“ კავშირით შეერთებული სიტყვებია გამოყენებული, მაშინ უმჯობესია სათაურს წავეშინდვართ მსაზღვრელი სიტყვა: პოემა, მოთხრობა, ზღაპარი და ა. შ. ხოლო თვითონ სათაური არ ვაბრუნოთ: „მოწაფე კითხულობს იგავ-არაკს „რწყილი და კიანკველა“; ი. გოგებაშვილის მოთხრობამ „აქლემი და ალექსი“ ჩემზე კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა“ და სხვ.

ნაწილაკიან სახელთა მართლწერა

-მე, -გე, -ლა, -ლაც(ა) ნაწილაკები სიტყვასთან ერთად იწერება (ვინმე, ვინლა, ვილაც(ა), რამე, რალა, რალაც(ა) და სხვ.). ნაწილაკებდართული სახელები ბრუნების დროს სამგვარი სახით წარმოგვიდგება: შეუხორცებელი, შეხორცებული და ნარევი სახით.

შეუხორცებელი ბრუნების დროს იცვლება სახელი, ხოლო ნაწილაკი დაერთვის ბრუნვისნიშნთან ფორმას.

შეხორცებული ბრუნებისას ნაწილაკი უშუალოდ სახელის ფუძეს დაერთვის და შემდეგ იბრუნვის ისე, როგორც ბოლოზმოვნიათ სახელი.

როცა შეხორცებული და შეუხორცებელი ბრუნება ერთმანეთშია არეული, ე. ი. ბრუნვის ნიშანი სახელს დაერთვის ნაწილაკის წინაც და მის შემდეგაც, გვექნება ნარევი ბრუნება, მაგალითები:

შეხორცებული შეუხორცებელი ნარევი

სახელ.	ვინმე	ვინმე	—
მოთხრ.	ვინმეშ	—	—
მიცემ.	ვინმეს	ვისმე	ვისმეს
ნათ.	ვინმეს	ვის(...)მე	ვისმეს
ზოქმ.	ვინმეთი	—	—
ვით.	ვინმედ	—	—
წოდ.	—	—	—

ასევე იბრუნვის: რამე, რამდენიმე, რომელიმე...

შეხორცებული შეუხორცებელი

სახელ.	იგივე	იგივე
მოთხრ.	იმავემ	იმანვე
მიცემ.	იმავეს	იმასვე
ნათ.	იმავეს	იმისვე
მოქმ.	იმავეთი	იმითვე
ვითარ.	იმავედ	იმადვე
წოდ.	—	—

ასევე იბრუნვის: ორივე, სამივე, ათივე...

სახელ.	რალა	რალა
მოთხრ.	რალამ	რალა
მიც.	რალას	რალა
ნათ.	რალას	რის...ლა
მოქმ.	რალათი	რითლა
ვით.	რალად	რალა
წოდ.	—	—

ასევე იბრუნვის: ვილა (ვინლა)...

სახელ.	ვილაც(ა)	ვილაც(ა)
მოთხრ.	ვილამაც	ვილაცამ
მიცემ.	ვილასაც	ვილაცას
ნათ.	ვილას...აც	ვილაცას (...ის)
მოქმ.	ვილათი	ვილაცით
ვითარ.	ვილადაც	ვილაცად
წოდ.	—	—

ასევე იბრუნვის რალაც(ა), რომელილაც(ა)...

ნაწილაკდართული სახელები შეხორცებული ფორმით უნდა ვიხმაროთ. პარალელურად დასაშვებია შეუხორცებელი ფორმებიც, ნარევი ფორმები კი უარყოფილია.

-გვ ნაწილაკდართული ნაცვალსახელი „ერთი და იგივე“, რომელიც მსაზღვრელადაა გამოყენებული, ასე იბრუნვის:

სახელ.	ერთი და იგივე პიროვნება
მოთხრ.	ერთმა და იმავე პიროვნებამ
მიც.	ერთ(სა) და იმავე პიროვნებას
ნათ.	ერთი(სა) და იმავე პიროვნების
მოქმ.	ერთი(თა) და იმავე პიროვნებით
ვით.	ერთ და იმავე პიროვნებად

შეცდომაა ასეთი ფორმები: მოთხრ.—ერთი და იგივე პიროვნებამ, მიც.—ერთი და იგივე პიროვნებას, ნათ.—ერთი და იგივე პიროვნების, მოქმ.—ერთი და იგივე პიროვნებით, ვით.—ერთი და იგივე პიროვნებად.

ძვემდებარისა და შემასმენლის შემთხმება რიცხვში

ძველ ქართულში ნარიან მრავლობითში დასმული ქვემდებარე შემასმენელს ყოველთვის ითანხმებდა რიცხვში, -ებ-იან მრავლობითში დასმული ქვემდებარე კი, როგორც წესი, არ ითანხმებდა. შემდეგ თანდათანობით ეს ვითარება იცვლება და ნარიან მრავლობითს -ებ-იანი მრავლობითი ენაცვლება.

ენაში მრავლობითი რიცხვის -ებ ნიშნით წარმოების გაბატონებამ ქვემდებარე-შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების გარკვეული წესი ჩამოაყალიბა: XIX საუკუნის მწერლობაში -ებ-იან მრავლობითში და სახელობით ბრუნვაში დასმული სულიერი საგნის აღმნიშვნელი სახელები შემასმენელს რიცხვში ითანხმებენ, უსულო საგნის აღმნიშვნელი სახელები კი არა, თუმცა მხატვრულ ნაწარმოებებში პერსონიფიკაციის შემთხვევებში შემასმენელი მრავლობით რიცხვში გვხვდება უსულო საგნის აღმნიშვნელ ქვემდებარეებთანაც.

ამეამად არის ტენდენცია. რომ მრავლობითში დასმულ ყოველგვარ ქვემდებარეს შემასმენელი რიცხვში შეეთანხმოს, რაც ზოგ შემთხვევაში ეწინააღმდეგება საუკუნეების განმავლობაში ამ მხრივ ქართულ ენაში შემუშავებულ წესებს.

ეს წესები კი შემდეგში მდგომარეობს:

1) -ებ-იან მრავლობითში დასმული სულიერი საგნის (ადამიანის, ცხოველის, ფრინველის, მწერის და ა. შ.) აღმნიშვნელ ქვემდებარეს შემასმენელი მრავლობით რიცხვში შეეწყობა: ბავშვები თიმაშობენ; ხარები მიდიან; ჩიტები გალობენ; ბუზები ბზუიან; ქიანქველები ფუსფუსებენ.

2) -ებ-იან მრავლობითში დასმულ უსულო საგნის აღმნიშვნელ ქვემდებარეს შემასმენელი მხოლოდობით რიცხვში შეეწყობა: სახლები დგას; ავტომობილი მიქრის; მდინარეები აღილდა; სკოლები აშენდა; ფოთლები ირხევა; ზევეები ჩამოწვა.

3) პერსონიფიკაციის შემთხვევაში დასაშვებია უსულო საგნის ქვემდებარეს შემასმენელი მრავლობით რიცხვში შეეწყოს: ძამო! რა ტკბილად, რა უდარდელად ჩემი ღლები იქ მიდიოდნენ! ფოთლები ჩურჩულებდნენ; ახალი ქალაქები იზრდებოდა; ნაკადულები მოჩუხჩუხებდნენ.

4) მოქმედებითი გვარის ზმნით გადმოცემული შემასმენელი ქვემდებარეს შეიძლება შეეთანხმოს რიცხვში: ფაქტები გვარწმუნებენ; კუნთებმა დიდი ძალა უნდა განავითარონ; მაგალითები გვიჩვენებენ; ელსადგურები გვაძლევენ იაფ ენერგიას.

5) ნარიან მრავლობითში დასმული ქვემდებარე შემასმენელს მუდამ ითანხმებს რიცხვში: წყალნი წავლენ და წამოვლენ, ქვიშანი დარჩებიანო (ანდ.); კლდენი ბანს ეუბნებიან (გრ. ორბ.); თან ნოს-ძახიან მთანი ტყიანნი (ნ. ბარათ.); შორნი მნათობნი მოკამკამენი იმ მწუხარ ღამეს მხიარულობდნენ (ილია).

6) კრებით სახელებს შემასმენელი მხოლოდობით რიცხვში შეეწყობა: ხალხი მიდის; ცხვრის ფარა ფერდობს შეეფინა; ახალგაზრდობა უმაღლეს ცოდნას იღებს.

7) თუ ქვემდებარეს განსაზღვრებად ახლავს რიცხვითი სახელი ან ისეთი სახელი, რომელიც შინაარსობრივად ერთზე მეტს გულისხმობს შემასმენელი მხოლოდობით რიცხვში შეეწყობა: ორი კაცი მოვიდა; სამასმა არაგველმა ბრძოლაში თავი ისახელა; ბევრმა წყალმა ჩაიარა; მრავალმა ახალგაზრდამ გამოთქვა ყამირი და ნასვენნი მიწების ასათვისებლად წასვლის სურვილი; ყველა პიონერი ატარებს ყელსახვევს.

8) როცა შერწყმულ წინადადებაში რამდენიმე ქვემდებარე გვაქვს, ისინი შემასმენელს ისე შეიწყობენ, როგორც მრავლობითში დასმული ქვემდებარე პირველი ოთხი წესის დაცვით: კაკო და ზაქრო საუბრობდნენ; სოფელში აშენდა სკოლა და საავადმყოფო; ნაკადული და რუ მოჩუხჩუხებენ; ცდა და მაგალითი გვარწმუნებენ.

9) შედგენილი შემასმენლის ზმნური ნაწილი ქვემდებარეს ჩვეულებრივი წესით ეთანხმება რიცხვში. ცოტა უფრო სხვაგვარად დგას სახელადი ნაწილის რიცხვის საკითხი. მწერლობაში გვხვდება მაგალითები, როცა შედგენილი შემასმენლის ზმნური ნაწილი მრავლობით რიცხვშია, სახელადი ნაწილი კი ხან მხოლოდობითა, ხან მრავლობითში. მოგვეყავს რამდენიმე მაგალითი:

ა) სახელადი ნაწილი მხოლოდობით რიცხვშია: „ბეწვები წარბებისა ყირას იყვნენ შემდგარი“ (ს. მგალ.); „კულტურის ორგა-

ნოები მოწოდებული არიან ხელი შეუწყონ მშრომელთა მხატვრული თვითმოქმედების... კოლექტივების მუშაობის გაუმჯობესებას“ („კომ.“); „ისინი ჩვენთვის უცხო არიან“ (აკაკი); „ლექციების წასაკითხად მოწვეული არიან პროფესორები“ („ახ. კომ.“); „ესენი არიან თურმე ამკლები მთელი კლასისა“ (ს. მგალ.); „არც ზაალის წინაპრები არიან ნაკლები“ (მ. ჯავახ.); „იძულებული იყვნენ... შეეჩერებინათ იგი“ (დ. კლდ.) და სხვ.

ბ) სახელადი ნაწილი მრავლობით რიცხვშია: „ისინი ქორწილში იყვნენ დაპატიებულნი“ (ვაჟა); „ყველანი ლამაზები იყვნენ“ (ვაჟა); „ისინი ისევ ბუნების შვილნი არიან“ (დ. კლდ.); „მოსწავლეები... კოლმეურნეობის ხშირი სტუმრები არიან“ („ახ. კომ.“); „ესენი გურულები და იმერლები იყვნენ“ (მ. ჯავახ.); ქვები ხომ არ არიან, ოჯახდაქცეულები“ (ილია) და სხვ.

შეიძლება სახელადი ნაწილი ნანათესაობითარი სახელობითის ფორმითაც იყოს წარმოდგენილი მხოლოდობითში ან მრავლობითში. მხოლოდობით რიცხვშია: „ისინი 8—9 წლისა იყვნენ“ („ახ. კომ.“); „ეს გასაგებიცაა, თუ მოვიგონებთ რა აზრისა იყვნენ სამი სტილის თეორეტიკოსები კომედიის შესახებ“ (არნ. ჩიქ.); „ზოგი იმ აზრის იყვნენ“ (დ. კლდ.); „ისინი აქტიური მნიშვნელობისა არიან“ (არნ. ჩიქ.). მრავლობით რიცხვშია: „მწყემსები გარეშე სოფლისანი იყვნენ“ (ვაჟა); „ქალიშვილები... მოხდენილი შეიედულებისანი იყვნენ“ (დ. კლდ.); „ის მაგალითები ერის საკუთარი ისტორიისანი არიან“ (ილია); „შენობანი სოფლისა სულ ქვითკირისანი იყვნენ“ (ი. გოგ.) და სხვ.

თუ შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილად გამოყენებულია არსებითი სახელი, მაშინ იგი მრავლობით რიცხვში დასმულ ზმნურ ნაწილს მრავლობითის ფორმით უნდა შეეწყოს: „ისინი სტუდენტები არიან“; „ჩემი ამხანაგები ოფიცრები არიან“.

თუ შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილად მიმღეობაა გამოყენებული, იგი მუდამ მხოლოდობითის ფორმით უნდა შეეწყოს ზმნურ ნაწილს: „მაყურებლები აღტაცებული იყვნენ“; „თქვენი წარმატებებით აღფრთოვანებული ვართ“; „ისინი გაბრაზებული არიან“; „ჩვენ გამარჯვებული დავრჩით“; „ზავშვები შეშინებული იყვნენ“ და ა. შ.

მაგრამ ზოგი მიმღეობა (განსაკუთრებით მოქმედებითი გვარისა) არსებით ან ზედსართავ სახელად არის ქცეული. ასეთ შემთხვევაში იგი შედგენილი შემასმენლის მრავლობით რიცხვში დასმულ ზმნურ ნაწილს მრავლობითის ფორმით შეეწყობა: „ჩემი უფროსი ძმები მასწავლებლები არიან“; „ნიკოს სტუმრები მწერლები

იყვნენ“; „ჩვენ ახალი ქვეყნის მშენებლები ვართ“; „ახალგაზრდები თეატრის მუდმივი მაყურებლები არიან“ და ა. შ.

შედგენილ შემასმენელში „არიან“ მეშველი ზმნა არ შეიძლება შემოკლდეს და მისი პირველი ხმოვანი ა სახელად ნაწილს მიეკედლოს. ამგვარად, მცდარი ფორმებია: „ისინი სტუდენტებია“; „ჩემი ამხანაგები ოფიცრებია“; „უფროსი ძმები მალეებია“; „პიონერები სწავლაში პირველებია“; „ამხანაგებიც ამ აზრისაა“; „ჩემი უფროსი ძმები მასწავლებლებია“; „ახალგაზრდები თეატრის მუდმივი მაყურებლებია“... უნდა იყოს: ოფიცრები არიან... მალეები არიან... პირველები არიან... და ა. შ.

შენიშვნა: თავაზიანობისათვის ზოგჯერ მეორე პირის ნაცვალსახელი „თქვენ“ ერთი პირისადმია მიმართული. ამ შემთხვევაში შედგენილი შემასმენლის ზმნური ნაწილი მრავლობითი რიცხვის ფორმით გადმოიცემა, სახელადი ნაწილი კი ყველა შემთხვევაში, რა მეტყველების ნაწილიც უნდა იყოს გამოყენებული, მხოლოდობით რიცხვში დგას: „თქვენ მართალი ხართ“; „თქვენ ინჟინერი ყოფილხართ“; „თქვენ ჩემი ძმის ამხანაგი იქნებით“; „თქვენ უთუოდ ნიკიერი მომღერალი გამოხვალთ“.

სავარჯიშო

მონახეთ ქვემდებარეები, გადაიყვანეთ მრავლობით რიცხვში და შეუწყვეთ შემასმენლები.

ერთბაშად გაისმა გაგრძელებული სტვენა: ეს—რომელსამე მოუსვენარ შურთხს ეგრძნო გათენების სიახლოვე, ან სიზმრად ტოლი მოლანდებოდა.

გაწითლდა ყინვარწვერის თავი, მზის სხივებმა ოქროს გვირგვინი გადმოფინეს, თეთრმა უმტევრო თოვლმა ნათლად ბრკვეილი დაიწყო. მას მოჰყვა კაკბის კაკანი, რომელიც გაშმაგებით ეძახდა გულის მეგობარს. რადგანაც ბუნების მშვენიერებით მარტო დატკბობა არ ესმოდა. შეფრთხა ჯიხვიც და არჩვიც, ლამემ საკმაოდ დაუღალა მარდი და მკვირცხალი ფეხები, ვარჯიშობა ექირვებოდათ, თეთრი, ათასფრად მოკამკამე თოვლი სათამაშოდ იზიდავდა, სასიამოვნო სურნელება ტვინს უმღელვარებდა, თავბრუს ახვევდა და დაქარბებული სიტკბოება ფრუტუნით უნდა მოეშორებინა. შორიახლო მყოფს „დათვიას ტყეში“ შაშვმაც გრძნობით შესიქიქივა ბუნების სიტკბოებას. ერთბაშად დაჰკრა ზარმა და მისი ხმა ლტოლვით და თანდათან მისუსტებით ამოვარდნილმა ნიავემა გაფანტა მთებში. მოისმა მეორეჯერ და მას მოჰყვა ჩქარ-ჩქარი და ხანგამოშვებით

რეკვა. ეტყობოდა, სამების ტაძარში მყოფს ყარაულებსაც გაელვინათ.

დილის ნიაგმა დაქროლა, ნისლი შეარყია, შეაღელვა, მოეშველა მზის შუქიც და ნისლმა აღშფოთებული საყვარელივით, რომლისთვისაც განთიადს მოესწრო, წყნარად მთა-მთა დაიწყო გაპარვა.

გამოჩნდა ხეობა და მასთან ერთად გველსავით დაკლაკნილი, გამხეცებული და აქაფებული თერგი. სოფლებიც მოძრაობაში მოსულიყვნენ. ყველგან ხალხი მიდი-მოდოდა, სოფლების წინ ჯგუფდებოდა და რაღაცას მღელვარებდა. ყოველ სოფელთან ხალხის შუა მოჩანდა სასოფლო დროშა, რომელიც ნიავისაგან წყნარად ფრიალებდა.

ამ ხანში წმინდის სამების სამრეკლოზე ზარების რეკვა არა წყდებოდა. ერთბაშად ხალხი შეინძრა, გაისმა „გერგეტულას“ სიმღერა და გრგვინვასავით ბანის მიმცემმა ხალხმა ქუდები მოიხადა. მედროშენი დროშებით გაუძღვნენ წინა; უკან წამოჰყვა მოწიწებით ხალხი, რომელიც თავისი პატივისა და სახელის ნიშანს, სახალხო წმინდანს, ცეცხლშიაც წარბშეუხრელად გადაჰყებოდა (ა. ყაზბ.).

ზედ საურმე გზის პირას, იდგა ერთი ძველი საბძელი, გომურზე მოდგმული. გომურის ჩასავეალში ჩარდახსავით იყო წინ წამოწეული. ამ საბძლის გარშემო აღამიანის კვალი არა ჩანდა. ის იყო, მგონია, აყრილის კაცისა, ან ამოწყვეტილისა. თავმინებებული და პატრონივით დავიწყებული. რასაკვირველია, ხშირად შემხვედრია ამ საბძლისაკენ ავლა და ჩამოვლა, რადგანაც ზედ გზის პირას იდგა, მაგრამ, აი, რამდენჯერ ამივლია და ჩამივლია, არც ერთხელ არც ერთი სულიერი მე იქ არ დამინახავს, თუ იქნებოდა, ისიც ხანდახან ზურგწამხდარი, დაქლევებული გლეხკაცის ცხენი, რომელიც უილაჯობით შორს ვერ წასულიყო და საბძლის გარშემო სჯიჯგნიდა გოლვისაგან გადამხმარ ბალახსა (ილია).

სიტყვის გადატანის წესები

ერთი სტრიქონიდან მეორეში სიტყვის გადატანისას უნდა დავიცვათ შემდეგი წესები:

1. ერთმარცვლიანი სიტყვა, რაც უნდა დიდი იყოს იგი, არ გადაიტანება. მაგალითად, სიტყვა „ბრდღენის“ 8 ასოს (ბგერას) შეიცავს, მაგრამ მათგან მხოლოდ ერთია ხმოვანი, რის გამოც სიტყვა ერთმარცვლიანია და მისი გაკვეთა დაუშვებელია.

2. მარცვალი, რომელიც მართო ერთი ხმოვნისაგან შედგება და თანხმოვანი არ ახლავს, არ შეიძლება არც წინა სტრიქონზე დავტოვოთ და არც მომდევნო სტრიქონზე გადავიტანოთ. მაგალითად, სიტყვა „აზია“ ასე დაიმარცვლება: ა-ზი-ა, მაგრამ გადატანა რომ მოვიწოდოთ, ამ სიტყვას ვერ გავკვეთთ ვერც ასე: ა-ზია და ვერც ასე: აზი-ა. მაშასადამე, იგი ან მთლიანად უნდა დავტოვოთ წინა სტრიქონზე, ან მთლიანად გადავიტანოთ მომდევნოზე.

3. თუ სიტყვა ღია მარცვლებს¹ შეიცავს, მისი გაკვეთა ყოველი ღია მარცვლის ბოლოს შეიძლება. მაგალითად, სიტყვა „გააკეთა“ შეიძლება ასე გადავიტანოთ: გა-აკეთა, გაა-კეთა, გააკე-თა.

4. სიტყვის დამარცვლისა და გადატანისას არ შეიძლება გაეთიშოთ თანხმოვანთა ჯგუფები თხ, ცხ, ჩხ, ბლ, დლ, ზლ, ძლ, ჯლ, პყ, ტყ, წყ, ქყ; მაგალითად, სწორი იქნება, თუ გადავიტანთ ასე:

¹ ღია მარცვალი ეწოდება ისეთ მარცვალს, რომელიც ხმოვნით ბოლოვდება. თუ მარცვალი თანხმოვნით თავდება, მას დახურული მარცვალი ჰქვია. მაგალითად, სიტყვაში „მო-მა-ვა-ლი“ ოთხი მარცვალია და ოთხივე ღიაა, სიტყვაში „რე-ვო-ლუ-ცია“ ხუთი მარცვალია და ხუთივე ღიაა, მაგრამ სიტყვა „ორ-ბე-ლი-ან-მა“ ხუთ მარცვალს შეიცავს, რომელთაგან პირველი და მეოთხე დახურული მარცვალია, მეორე, მესამე და მეხუთე კი ღია.

საკი-თხი ან სა-კითხი (და არა საკით-ხი), ცო-ცხალი ან ცოცხა-ლი (და არა ცოც-ხალი), და-ჩხაკუნება, დაჩხა-კუნება ან დაჩხაკუ-ნება (და არა დაჩ-ხაკუნება), შე-ბღალა ან შებღა-ლა (და არა შებ-ღალა), შე-დღვება ან შედღვე-ბა (და არა შედ-ღვება), ბუ-ზღუნი ან ბუზღუ-ნი (და არა ბუზ-ღუნი), გა-ძლოლა ან გაძლო-ლა (და არა გაძ-ლოლა), მე-ჯღანუაშვილი, მეჯღა-ნუაშვილი, მეჯღანუ-აშვილი, მეჯღანუა-შვილი ან მეჯღანუაშვი-ლი (და არა მეჯ-ღანუაშვილი), შე-პყრობა ან შეპყრო-ბა (და არა შეპ-ყრობა), ნა-ტყვიარი ან ნატყვი-არი (და არა ნატ-ყვიარი), გა-წყრომა ან გაწყრო-მა (და არა გაწყ-რომა), კი-ჰყინა ან კიჰყი-ნა (და არა კიჰ-ყინა) და ა. შ.

5. თუ სიტყვაში თავს იყრის ორი ან მეტი თანხმოვანი, პირ-ველი მიეკუთვნება წინა მარცვალს, მეორე (ან დანარჩენები)—მომ-დევნოს, ან პირიქით, ოდონდ ისე, რომ წინა მუხლში დასახელებული ჯგუფები არ გაითიშოს; მაგალითად: დარ-ბაზი (ან დარბა-ზი), ხალ-ხი, სახ-ლი, ფურ-ცხვანიძე (ან ფურცხ-ვანიძე, ან ფურცხვა-ნიძე, ან ფურცხვანი-ძე), ურ-თხელი (ან ურთხე-ლი), ორ-თქლი, ან ორთ-ქლი, ან ორთქ-ლი, გამარ-ჯვება (ან გამარჯ-ვება, ან გამარჯვე-ბა), დამარ-ცხება (ან და-მარცხება, ან დამარცხ-ება, ან დამარცხე-ბა) და ა. შ.

6. მეხუთე მუხლში აღნიშნულ შემთხვევებში არ შეიძლება სიტყვის ძირისეული თანხმოვანი განოყვოთ და მივაკუთვნოთ ზმნის-წინს ან თანდებულს. მაგალითად, უნდა გადავიტანოთ ასე:

მი-ყვანა	(ან მიყვა-ნა)	და არა	მიყ-ვანა
მო-ყვანა	(ან მოყვა-ნა)	და არა	მოყ-ვანა
და-კლება	(ან დაკლე-ბა)	და არა	დაკ-ლება
ჩა-გდება	(ან ჩაგდე-ბა)	და არა	ჩაგ-დება
შე-ჩვევა	(ან შეჩვე-ვა)	და არა	შეჩ-ვევა
გა-სროლა	(ან გასრო-ლა)	და არა	გას-როლა
წა-ხდენა	(ან წახდე-ნა)	და არა	წახ-დენა
ვარდ-თან		და არა	ვარ-დთან
ბოთლ-ში		და არა	ბოთ-ლში
სახლ-ზე		და არა	სახ-ლზე
			და ა. შ.

7. ასევე არ შეიძლება ძირისეული თანხმოვანი პრეფიქსთან დავტოვოთ და სიტყვის დანარჩენი ნაწილი გადავიტანოთ. სწო-რად გადატანილი იქნება:

სი-ჩქარე	(ან სიჩქა-რე)	და არა სიჩ-ქარე
სი-მღერა	(ან სიმღე-რა)	და არა სიმ-ღერა
მე-ღვინე	(ან მეღვი-ნე)	და არა მეღ-ვინე
მე-შვიდე	(ან მეშვი-დე)	და არა მეშ-ვიდე
სა-კლასო	(ან საკლა-სო)	და არა საკ-ლასო
სა-სხლავი	(ან სასხლა-ვი)	და არა სას-ხლავი
ნა-ყმევი	(ან ნაყმე-ვი)	და არა ნაყ-მევი
ნა-კლები	(ან ნაკლე-ბი)	და არა ნაკ-ლები
მო-მწვანო	(ან მომწვა-ნო)	და არა მომ-წვანო
მო-გრძო		და არა მოგ-რძო
მისა-წვდომი	(ან მი-საწვდომი, ან მისაწვდო-მი)	და არა მისაწ-ვდომი და ა. შ.

8. კომპოზიციების ან მათგან ნაწარმოები სიტყვების გადატანი-
სას არ შეიძლება შემადგენელი ფუძეებისეული ბგერები ერთ მარც-
ვალში მოვაქციოთ და ისე გადავიტანოთ. სწორად გადატანილი
იქნება:

თავ-მჯდომარე (ან თავმჯდო-მარე, და არა თავმ-ჯდო-
ან თავმჯდომა-რე) მარე
ერთ-გვარი (ან ერთგვა-რი) და არა ერ-თგვარი
ავად-მყოფი (ან ავადმყო-ფი) და არა ავადმ-ყოფი
მამული-შვილი (ან მამულიშვი-ლი) და არა მამულიშ-ვილი
უსახლ-კარო (ან უსახლკა-რო) და არა უსახ-ლკარო
უწვერ-ულვაშო (ან უწვერულ-ვაშო, და არა უწვე-რულ-
ან უწვერულვა-შო) ვაშო
და ა. შ.

კუნძულის საკითხები

1. წერტილი

წერტილი დაისმის თხრობითი წინადადების ბოლოს; მაგალითად:

სამხრობა გადასული იყო. აივნის თავში ტახტზე იჯდა ფეხმორთხმით დარბაისელი მოხუცი ზაალ ერისთავი და კრიალოსანს ათამაშებდა (აკაკი).

ხუთი წელიწადი აგვითავდა ჩვენ, რაც ქალაქში ვიყავით. მეექვსე წელიწადი რომ დაიწყო, დიდი ბატონის სიკვდილის ამბავი მოგვითხრობდა. მაშინ დათიკო იქნებოდა ცხრამეტისა თუ ოცის წლისა (ილია).

ბნელოდა. წვიმდა. სიბნელეს მიჩვეულმა ნაცადმა თვალმა მზრუნველობით მოაგლო თვალი ღამის ბურუსში ჩაფლულ ეზოს (მიხ. მრევლ.).

წერტილი დაისმის მაგრამ, და კავშირების წინ, თუ ისინი წინამაგალ და მომდევნო წინადადებებს კი არ აერთებენ, არამედ იწყებენ დამოუკიდებელ წინადადებას; მაგალითად:

მართალია, პლატონმა აღუთქვა მომაკვდავს მისი ნების ასრულება, მაგრამ ბეკინა აღვილად ატყობდა, გრძნობდა, რომ იგი გულწრფელად არ ჰპირდებოდა, ძმებს კეთილი განწყობილება არასოდეს არ ექნებოდათ; ატყუებდა ბეკინა და საწყალ მომაკვდავს შხამად ჩაჰყვა ეს გარემოება მიწაში. და ბეკინა არ შემცდარა, რომ ისეთი წინათაგრძნობა ჰქონდა (დ. კლდ.).

— ე, დარჩა, დარჩა! — ამბობს ასინეთი. მაგრამ სწორედ ამ დროს, როცა ციციონი ტანი მოიქნია მეორე ბუჩქზე გადასასვლელ-

ლად, ყელმოღერებული დუყი თითებს შორის მოხვდა და გადაიმსხვრა (ა. კეიშვი.).

წერტილი დაისმის იმ წინადადების ბოლოს, რომელიც წინ უსწრებს რაიმე ამბის მოყოლას, ვრცელ მსჯელობას ან აღწერას; მაგალითად:

საწიოკე მთის მონაწილეთ ერთი ახირებული საქმე სკირ-
დათ. დილიდან საღამომდის ერთმანეთს გზირად უდგნენ, იტყობ-
დნენ, ვინ რას აკეთებდა. ვთქვათ, ერთი ვინმე მეპატრონე მთაში
წავიდა სათევზაოდ. მეორე და მესამე უეჭველად მას აედევნებოდა
დასახვერადად... (გ. წერ.).

ხაფარჯიშო

გადაიწერეთ ქვემომოყვანილი ტექსტი და აღადგინეთ წერ-
ტილები.

გავიდნენ კიდეც დღენი და თვენი დადგა მაძლარი შემოდგომა
სოფელში გაიმართა ქვევრების რეცხვა, საწნახელების ხიზვა და
წმენდა ქარვასავით ჩაფერიანებული მსუქანი მტევნები თეთრის
ყურძნისა, მაყვალსავით შავად შეკუნწლული საფერავის ვაზები იწ-
ვევდნენ პატრონებს დასაკრეფად,—მაღეო, თორემ ვდუღვართ და
გადმოვდივართო დაიკრიფა ვენახებიც, დაიწურა ყურძენი, და-
დულდა მაკრები მისწყდა სოფელში ხმამაღალი სიმღერა საწნა-
ხელში ჩამდგარი და ხელიხელგადაბმული მუშებისა მხიარულმა
მაკრობამ თავისი დრო მოკამა და მიჩუმდა, თითქო მოიღალა და
მოიქანცაო (ილია).

შავიზღვისპირის შემოდგომის დილა თენდებოდა ჯარგვალსა
და მის გარემოს ჯერ კიდეც ალიონის ნისლი ბურავდა ჰაერში
გამდგარი ნესტიანი ღამის ნასუნთქს ლორწო ჩამოსდიოდა და დე-
დამიწაზე ლიპიან ლაფად ილენთებოდა თხის მწველელ ბიქს ლაფზე
ფეხები უცურდებოდა და ჯიქანს ტანის დაკიბული კუნთების
მთელი შესაძლებლობით ვერ მისძალებოდა ამაზედაც გული. მო-
სდიოდა (ლ. ქიაჩ.).

კატისწვერაზე მომდგარ ღრუბლებს სიწითლე შეეპარა და
თოვლმაც ბზინვა დაიწყო მზე ამოვიდა თბილმა ქვენამ დაუბერა
და მაშინვე გაისმა ნაღნობის ჩხრიალი მდინარეში წყალი სწრა-
ფად მატულობდა ასე ერთბაშად დაიწყო იმერეთის გაზაფხული
(კ. ლორთქ.).

წერტილ-მძიმე დაისძის დამოუკიდებელ წინადადებებს შორის, რომლებიც ერთ რთულ წინადადებად არიან გაერთიანებული უკავშიროდ, განსაკუთრებით, თუ ეს წინადადებები საკმაოდ გავრცობილია და მათში არის მძიმეები; მაგალითად:

ელვარება იგი, გაჰქონდა ლაპლაპი; მისი ალი ცას სცენდა, მაგრამ ობლად მდგომნი მთის წვერზე ახლად გაშლილი ხეები უვნებლად და ნაზად გამოიციქირებოდნენ ცეცხლის შუაგულიდან (შ. არაგვ.).

იქ ხშირად მინახავს ერთი მოზრდილი იმერლის ბიჭი; უფრო სალამოს ხნობით გამოდიოდა, დაჯდებოდა კარების დირეზე და სულ რაღაც ხელნაწერსა კითხულობდა (ილია).

წერტილ-მძიმე დაისძის მეტად გავრცელებულ დამოკიდებულ წინადადებებს შორის, რომლებიც ერთსა და იმავე მთავარ წინადადებას ექვემდებარებიან, მაშინ, თუ დაქვემდებარებულ წინადადებებს შორის არ არის შემაერთებული კავშირი; მაგალითად:

საკლავები მოხარშულიყო და ზოგროვილი ხალხი ერთმანეთს ეთავაზებოდა, რომ რიგზე უფროსობით დამსხდარიყო; ნახევარი წილი ხალხისა კიდევ დალაგებულიყო, როდესაც ქედზე გამოჩნდა ვიღაც კაცი; გაშიშვლებული თოკი გადაედო მხარზე, წამოეკეცა, ჩოხის კალთები და გამალებული მიაბიჯებდა; მოხდილი ქუდი ხელში ეჭირა და მით ჩქარ-ჩქარა იწმენდდა შუბლსა, რომელზედაც ხვითქი გადმოსდიოდა (ა. ყაზბ.).

წერტილ-მძიმე დაისძის ჩამოთვლათა ბოლოს, თუ ეს ჩამოთვლა საკმაოდ გავრცობილია და მათში არის რაიმე სასვენი ნიშანი; მაგალითად:

ელვისებრ დაუბრინა სპირიდონს ხსოვნაში ყოველივე, რაც კი მის ცხოვრებაში ღირსშესანიშნავი მომხდარიყო: თავისი ბავშვობა, ის დრო, როცა ქალაქის სკოლაში იყო და ფიჩხის სინათლეზე სწავლობდა გაკეთილებს, საოსტატო სემინარია, სადაც ის ისე მუყაითად მეცადინებოდა, რომ რაც შეიძლება კარგად აღკუთრული გამოსულიყო სამოსწავლო ასპარეზზე და სოფლის მასწავლებლის პირობაზე ღირსეული სამსახური გაეწია ქვეყნისათვის; მერე სოფლის მასწავლებლობა, იქაური ცხოვრება, იატაკზე რომ წვებოდა დასაძინებლად; დესპინეს გაცნობა, პირველად რომ გაკვეთილი წააკითხა; მისი სიყვარული, იმედით სავსე ცხოვრება დესპინეს შერთვის შემდეგ; აი, თითქოს ახლაც თვალწინ უდგას

დესპინეს დიდრონი, სიყვარულით სავსე თვალები, თითქოს აი, ახლაც ესმის დესპინეს ლაპარაკი (ე. ნინ.).

ხავარჯიშო

გადაიწერეთ ქვემომოყვანილი მაგალითები და დასვით სასვენი ნიშნები.

გავედი თუ არა ის იმერლის ბიჭი წიგნით ხელში იქავ დამხე-და საცა უწინ ვხედავდი ხოლმე მეც აქეთ ქუჩის პირას ქვაზე ჩამოვჯექ და დაუფწყე ცქერა ის ბიჭი თვალაულებლივ კითხულობდა ხან ჩაიცინებდა ხან ისევ გაუცინებლივ დასცქეროდა მუხლებზე გადაშლილ ნაწერსა (ილია).

მოჩხუბრები გააშველეს მაგრამ გაშველებამდის ორივე მხარემ ექვა ერთმანეთი ბაგრატას თავი ჰქონდა გატეხილი და ქალარა თმა სისხლით შეღებილი სოფონასათვის შუბლში დაეკრათ კეტი და ღვარად ჩამოსდიოდა სისხლი ბაგრატას უფროს ვაჟს ერთი მხარი ჰქონდა დაშავებული ბაგრატას ცოლს და ბაბალეს საშინლად დაეკაწრათ ერთმანეთისათვის სახე ოქრუასთვისაც დაეკრათ თავში მაგრამ მაინცდამაინც არ ჰქონდა დაშავებული (ე. ნინ.).

ამ დროს მათ ფეხქვეშ მდინარის ფსკერზე მიმდინარეობდა წყლის შეუსვენებელი მუშაობა იქ თითქოს წყლის ქინკა თავის ქაჯურ კეგლს თამაშობდა ვეება ქვებს ერთმანეთს ახეთქებდა (ა. ქეიშვ.).

3. მძიმე

მძიმე დაისმის შერწყმული წინადადების ერთგვარ წევრებს შორის, თუ ისინი „და“ ან „თუ“ კავშირით არ არიან შეერთებული. „და“, „თუ“ კავშირის წინ მძიმე არ დაისმის; მაგალითად:

იყო ერთი ღარიბი, ქერივ-ოხერი, ხნიერი დედაკაცი (ილია). დათიკო ყოველდღილით სკოლაში მიდიოდა, სადილად შინ მოვიდოდა, სადილს უკან წავიდოდა, ზარების დარეკვის დროს ისევ შინ დაბრუნდებოდა (ილია).

ცხენი მოჰკედომოდა ქორწილში გალახულობით, მომეტებული ქიშკა-გრეხით და ქენებით (გ. წერ.).

ონისე იჯდა მარხილზე, გადაეგდო თავიდან ყაბალახი, გადაეწია ქუდი და გახურებული შუბლი და სახე გამყინავის ქარისათვის მიეშვირა (ა. ყაზბ.).

დიდი თუ პატარა—ყველა მოვიდა.

შენიშვნა 1. ორი ან რამდენიმე ზედსართავი სახელი, რომლებიც ერთსა და იმავე სახელს განსაზღვრავენ და

ერთმანეთთან კავშირით არ არიან შეერთებული, ერთგვარ წევრებად ჩაითვლება მხოლოდ მაშინ, თუ თითოეული მათგანი უშუალოდ განსაზღვრავს ამ სახელს და ამგვარ ერთგვარ წევრებს შორის შეიძლება ჩაისვას „და“ კავშირი; მაგალითად:

შედლებით ღონიერს, პურადს, სტუმართმოყვარე სალობერიძეს ყოველდღე თითქმის სტუმარი ჰყავდა სახლში (დ. კლდ.). ამ წინადადებაში მეორე მძიმის ადგილას შეიძლება ჩაისვას „და“ კავშირი.

შენიშვნა 2. ზედსართავი სახელები ერთგვარ წევრებად არ ჩაითვლება და. მაშასადამე, ერთმანეთისაგან მძიმით არ გამოიყოფა, თუ წინამავალი ზედსართავი სახელი შეეხება მომდევნო სიტყვათშეხამებას მთლიანად; მაგალითად:

ხამის უმტვერო თეთრი პერანგი, რომელზედაც უბრალო თოკი ქამრად შემოეჭირა, რაღაც საოცნებოდ მოგაჩვენებდათ მოხუცს (ა. ყაზბ.). ამ წინადადებაში სიტყვა უმტვეროს შემდეგ არც მძიმე დაისმის და არც „და“ კავშირი ჩაისმის.

მძიმე დაისმის რთულ თანწყობილ წინადადებაში უკავშიროდ შეერთებულ წინადადებებს შორის; მაგალითად:

დერეფანში ერთი უბრალო ტახტი დამხვდა, ზედ იჯდა შვილიოდღე პატარა ბიჭი (ილია).

ბუნება დამყუდრებული იყო, ოდნავ სიოც არ ქროდა, მხოლოდ დიდხვევის შხუილს მოეცვა იქაურობა (გ. წერ.).

აქ იყვნენ მარტოკა კაცები, ქალები არსად ჩანდნენ (ა. ყაზბ.).

თერგი რბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან (გ. ორბ.).

მძიმე დაისმის მაჯგუფებელი, მაცალკეებელი კავშირების წინ, თუ კავშირი განმეორებულია, მაგალითად:

უნდა დამდგარიყო ვისთანმე ან ძიძად, ან მოჯამაგირედ (ლ. არდ.).

ხან უგნური ვარ, ხან ბრძენი, ხან არც ისა ვარ, არც ისა (აკაკი).

არც არავის ყმა ვყოფილვარ, არც არავინ ყმად მყოლია (ხალხ.).

მძიმე დაისმის რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში მთავარსა და დაქვემდებარებულ წინადადებებს შორის, ხოლო, თუ ეს უკა-

ნასკნელი მთავარ წინადადებაშია მოქცეული, მაშინ იგი თავშიც და ბოლოშიც გამოიყოფა მთავარი წინადადებისაგან; მაგალითად: მაშინ მომაგონდა, რომ ჩვენ ერთი ნამცეცი პური არ გექონდა (ილია).

საწიოკე მთა ეკუთვნოდა ას კომლ მეზატონეს, რომელთა შორის ირიცხებოდა სამსონ ჯიბიაშვილიც (გ. წერ.).

მეორე დღეს ჯერ მზეც არ იყო ამოსული, რომ მე თვალეზგაქყეტილი ვიწეკი ლოგინში და გავცქეროდი კონკილებზე შეყენებულ ურმებს (ნ. ლომ.).

ის, რაც გულში მაშინ დამიტრიალდა, არც სიხარულს ჰგავდა და არც ნალღელსა (ილია).

მძიმე დაის.ის მაგრამ, თუმცა კავშირებით შეერთებულ წინადადებებს შორის; მაგალითად:

დიდი ხანი მელაპარაკა და ბევრი რაღაცეები მითხრა, მაგრამ ხსოვნამ მიღალატა და ახლა არ მაგონდება (ილია).

ჯერ კიდევ ბნელოდა, მაგრამ აღმოსავლეთისაყენ ცა უკვე წითლად შეიღება (გ. წერ.).

აქაც გაჩნდა გლახებასა და მას შორის საჩივარი, მაგრამ მოსე აქაც გამარჯვებული დარჩა (ე. ნინ.).

ლამე იყო ცივი და ნისლიანი, თუმცა თოვლის გაშო საკმაოდ განათებული (ა. ყაზბ.).

მე ერთხელ, ჯამაგირი რომ ავიღე, მინდოდა მიმერთმია ორი მანეთი იმ დალოცვილისათვის, მაგრამ, თუმცა არ გამიწყრა, მიწყინა კი (ილია).

მძიმე დაისმის წინადადებაში ზედიზედ განმეორებულ სიტყვებს შორის; მაგალითად:

ვისაც არ უნდა, იმდენს ეჩიჩინება, იმდენს ეჩიჩინება, რომ ძალად ანდომინებს (ილია).

ამან ძალიან, ძალიან შემაფიქრიანა (ნ. ლომ.).

მძიმე დაისმის შედარების დროს, როდესაც შესადარებელ სიტყვას წინ უძღვის კავშირი როგორც, თითქოს, ვიდრე; მაგალითად:

იქნება მიმილოს კიდევ და, როგორც თავისი შეილი, გულზედაც მიმიკრას და ხარბად დამიგდოს ყური (ილია).

ხელები წინ გაიშვირა, თითქოს უნდოდა ხელში აეყვანა ვინმე და გულში ჩაეკრა, რომ გამომშვიდობებოდა (შ. არაგვ.).

მძიმეებით გამოიყოფა:

—

1. მიმღობანი და ზედსართავი სახელები (განცალკევებული განსაზღვრებანი, გარემოებანი), რომლებსაც ამხსნელი სიტყვები ახლავთ, თუ ისინი მოსდევენ საზღვრულ სიტყვას; მაგალითად:

ორი თუ სამი ახალგაზრდა ვაჟი, შავ ჩაბალახში გამოხვეული, ჩამოდიოდა ძირს და იცქირებოდა (გ. წერ.).

იგი, თვითონ ზორბად მოსული, იჯდა ერთს პატარა მთის ცხენზედ (ილია).

ამ სახლს მარჯვნივ წალმით დახურული მარანი ედგა, ოთხ-კუთხივ ღია და ფარალალა (ილია).

გიორგი მთელი წიგნი იყო, ხიდგალმა დაწერილი. გიორგი წიგნია-მეთქი. მთელი წიგნი ცხოვრებისა, სულ სხვა ასოებით და-ბეჭდილი (ილია).

2. განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები; მაგალითად:

გოგჩა, ტბა ვრცელი, ხმოვანებით ზღვისა მბაჟავი, ოდესმე ზვირთთა აღქაფებით ჰლეღავს მრისხანედ (ა. ჭავ.).

დერეფნის წინ, ერთ ოციოდ ნაბიჯზე, უშველელბელი კაკალი დგას (ილია).

ერთხელ, მთვარიან ღამეში, აბღუშაჰილი მსარ-თეძოს წამო-წოლილი რომ იყო და ჩვეულებრივად, ტკბილ მოგონებით გატა-ცებული, გაბრუებული ოცნებობდა, შრიალი მოესმა (აკაკი).

მძიმით გამოიყოფა მიმართვა და მასთან დაკავშირებული ყველა სიტყვა, თუ მიმართვა წინადადების შიგნით არის, თავშიც და ბოლოშიც მძიმით გამოიყოფა; მაგალითად:

შვილო, აქ დამაყენე. მე ცხენზე ჯდომა აღარ შემიძლია და არც სიარული (ილია).

ტაბიკი ხომ რა არის, უბრალო ჩხირია, იმ ვეება ურემში არც კი ჩანს, უიმიხოდ კი ურემს ვერ შეაბამ. ეგრეა ყველაფერი, ჩემო იშაო, დიდი თუ პატარა ერთმანეთისათვის საჭირონი ვართ, თუ დღეს არა, ხვალ მაინც (ილია).

რას ამბობ, ჩემო მაზლო, სად უნდა გადავსახლდეთ? (ნ. ლომ.).

მძიმით გამოიყოფა ჩართული სიტყვები; მაგალითად: მოსე, რა თქმა უნდა, ისევ მწერლად დარჩა სოფელში (ე. ნინ.).

მაშინ, რასაკვირველია, ამგვარ კითხვას ვერც მოვახერხებდი (ნ. ლომ.).

მართალია, ნინიასეული ხოდაბუნები და ზერები უკვე კოლექ-ტივისა. იყო, მაგრამ პირად სარგებლობაში დარჩენილ მამულსაც ხომ მოვლა უნდოდა (მიხ. მრეველ.).

ერთის სიტყვით, ჩემს ტვინში სრული რეგულაცია მოხდა (ილია).

შენიშვნა: ჩართულ სიტყვებად ხშირად გამოყენებულია: ამგვარად, ამრიგად, ასე ვთქვათ, ბუნებრივია, გასაგებია, გესმის, დაჟუშვათ, ერთი სიტყვით, ერთი შეხედვით, ვთქვათ, მაგალითად, მართალია, მაშასადამე, პირიქით, რა დაგიმალო, რა თქმა უნდა, რასაკვირველია, სამწუხაროდ, სხვათა შორის, უეჭველია, შესაძლებელია, ჩემი აზრით, ჯერ ერთი და სხვ.

მძიმით გამოიყოფა შორისდებულები ოპ, ეპ, უპ, ვაპ, ფუ, ვაი, და ა. შ.; მაგალითად:

ოპ, შენა ხარ, ვარდო? (გ. ერისთ.).

უპ, რა გამხდრები არიან, თითქო არა გიკმევია-რა (ლ. არდ.).
ვაი, რა ცარიელია ეს საესე ქვეყანა უაღამიანოდ!.. (ილია).
ეპ, დედი!.. ზოგჯერ ძილიც ძილი არ არის... (ილია).

ხაფარჯიშო

გადაიწერეთ მაგალითები და დასვით მძიმეები.

1. სხვა აღარაფრისა მეშინია თუნდა გამცე კიდეც. მე როდესღაც ვფიქრობდი ჩემის ვინაობის დამალვასა როცა სიცოცხლე ტკბილი იყო ჩემთვისაც როცა იმედი მქონდა რომ ქვეყანაზე მეც როგორც იქნებოდა შრომით თუ ოფლით ვიყიდდი ლუკმა პურსა და ისე დავლევდი წუთისოფლის დღესა. ახლა კი როცა სიცოცხლე ბალამსავით გამიმწარდა და ის ერთად-ერთი ჩემსავით ობოლი იმედი წამართვა ეამთა ვითარებაში ახლა მე ფიქრი აღარაფრისა მაქვს (ილია).

2. მისთანა თვალებასხმულ ქალამნებს სოფელში ვერავინ შეეკრავდა. როცა სადღესასწაულოდ გამოეწყობოდა ის გადაიკიდებოდა მხარზე თავის ჩექმებს ტანისამოსს ფუთაში გამოხვევდა და გაემგზავრებოდა... მასპინძლის სახლს რომ დაუახლოვდებოდა ჯერ წყაროზე ჩავიდოდა ხელ-პირს დაიბანდა ტანისამოსს გამოიცვლიდა ახალს ჩაიცვამდა ძველს ისევ ფუთაში გაახვევდა ულვაშებს გადაიკრავდა და როცა მასპინძლის ეზოში შევიდოდა ულვაშ-აკრს მოიხსნიდა და გამოწვიპინებული ულვაშებით მიეგებებოდა სახლის პატრონსა (გ. წერ.).

3. ბუნების ამ საერთო მეჯლისს დაჰყურებდა ონისე რომლის გულსაც ჯერ გაზაფხული არ სწევოდა და ზამთრის ღრუბელივით ნისლმოხვეული მწარედ ჩაბნელებულიყო.

ყველასათვის ტკილი გასახარებელი იყვნენ ეს მედიდური სურათები მაგრამ ონისეს გულს კი მარტო ნალველს აწვეთებდნენ და სიტკობების მაგივრად ძირმწარეს აპკურებდნენ.

ონისე ოხრავდა ქშინავდა მოსვენება ვერ ეპოვა და დაჭრილი ლომივით გამედგრებული გმიხვით დადიოდა მთა-ბარად.

ისა სწუხდა და ღონდებოდა უნდოდა თავის ქვეყანაში დაბრუნებულიყო უნდოდა თავიანთი ანკარა წყაროს ჩუხჩუხი გაეგონა რადგანაც სხვა ქვეყნის წყლის არამცთუ გემო არამედ ხმაურობაც კი ისეთ მოალერსედ აღარ ეჩვენებოდა როგორც ვეფხვივით გააფთრებულის კლდიდან კლდეზე მხტუნავი თერგისა. ონისეს ეხლა თავისი ქვეყნის იმ ადგილების ნახვაც კი სანეტაროდ გახდომოდა რომელნიც უწინ თვალდასანახავად ეჯავრებოდა (ა. ყაზბ.).

4. იყო გრილი მშვენიერი გაზაფხული. ამწვანებულ ველ მინდორს გაჰქონდა მწვანედ ღალანი ზამთრისაგან გაუვითლებული ხეები საამუჟრად იმოსებოდნენ ნორჩი ღამაზი ფოთლებით. ლურჯი მოწმენდილ-მოკრიალებული ცა, რაღაც იმედიანად იცქირებოდა ზემოდან. ნოტიო გრილი ჰაერი თითქოს კოკისპირულად გვასხამდა საიდგანლაც ძალას სიხარულს და შრომის სურვილს. ჩვენს შრომის-მოყვარე გლეხს ამაზე მეტი რაღა უნდა? ჩვენებურმა გლეხებმა დაინახეს რა ყველა ეს წამოავლეს ხელი ბარებს წალდებს სასხლავებს... ვენახებში გაჩნდა სარის ჩეკვის კაკაკუკი გაისმა მხიარული სიმღერა... იწყო გაცხარებული მუშაობა. ჩემი ბიძებიც რასაკვირველია არ იყვნენ სხვებზე უკან ჩამორჩენილნი. ამათაც ვენახის შემუშავებას მიჰყვეს ხელი. დაბარეს გასხლეს და შესარეს; ამოუთხარეს გვერდებზე სარუე თხრილები გაასწორეს ღობე და სადაც საჭირო იყო დაადვეს ჯალჯი ერთი სიტყვით ვენახი ახალი პატარძალივით მორთეს. გაიარეს კვირეებმა თვემ... ვაზი შეიმოსა ფოთლით... ყურძნის მტევნებმა იწყეს შეესება და გადიდება ეტყობოდა რომ წელს კარგი ღვინის მოსავალი იქნებოდა (ნ. ლომ.).

განა სოლომანს შეეძლო გულგრილად მთელის ამდენი ხნის ნახლათოვრობები საქმის ჩაფუჭება? კაცმა ამდენი იწანწალა იღავიდარაბა ძალღის ყბა გამოიბა იმდენი ლაპარაკით ხან ერთი შეიჯერია ხან მეორე ათასნაირის ტყუილების თქმა დასკირდა ერთის სიტყვით ყოველივე დაითმინა რაც ამისთანობაში მაშვალს თავისტება დაატყდება ხოლმე და როცა ყოველივე ესე თავს გადახდა და კაცმა იფიქრა ახლა კი მეშველა საქმეს თავი გამოვაბი სამაქანკლოს ჯიბეში ჩავიჩხრიალებო როცა დასვენებას აპირებდა წარმოიდგინეთ ამ დროს იგებს რომ ეს ამდენი შრომა ტყუილი

ყოფილა უქმი უსარგებლო საქმე ხელახლად დასაწყები და გასარიგებელი... განა შეიძლება გულგრილად აიტანოს ამისთანა ამბავი ადამიანმა? განა შეიძლება რომ ამ ყოფაში იმისთანა ცეცხლი არ მოეკიდოს რომ ჯორი კი არა თავისი თავიც დაავეწყებინოს? ასეთი იყო სოლომანის მდგომარეობაც. ჰმ ასი მანეთის გულისათვის ბესარიონთან ერთად ეცლება სამაშვალო ექვსი თუშანიც რომელიც თითქმის ჯიბეში ეგულებოდა საწყალ ღარიბ აზნაურს რომელმაც თავის ღირსებასაც და წოდებასაც კი აღარ მიხედა ოღონდ ის ოხერი ორიოდ გროში ეშოვნა... იქარგება წვალებით ოფლით ნაშოვნნი სამაშვალო და აზასთან იქარგება დროც გაცდა ხომ კაცი... სადმე სხვაგან შეეძლო მაშელობა გაეწყო და ახლა უკვე აღებული ექნებოდა გასამრჯელო!.. და სოლომანს საშინლად გული მოსდიოდა იმ კუდაბზიკა აზნაურებზე რომლებსაც არაფერი გააჩნიათ და მაინც თავის გვაროვნებას და წინანდელ ამაყობას არ ივიწყებენ რომლებთანაც ამის გამო ადამიანი ვერაფრითარ საბეჯითო საქმეს ვერ დაიკავებ რომ ათასნაირ ტყუილებში არ გაეხვიო... (დ. კლდ.).

4. ოსწერტილი

ორწერტილი დაისმის წინადადებაში განმაზოგადებელი სიტყვის შემდეგ, რომელსაც მოსდევს ჩამოთვლა, მიუხედავად იმისა, თუ რომელ ადგილზეა განმაზოგადებელი სიტყვა; მაგალითად:

თავის ყმაწვილობაში ბევრგან ყოფილა: დადიანების, მხეიძეების, წულუკიძეების ოჯახებში... (გ. წერ.).

მოედანზე დამხვდა სხვადასხვა თემის ხალხი: რუსი, ქართველი, სომეხი, თათარი, ნემეცი, ლეკი, ოსი, ფრანკუზი და სხვ. (ლ. არდ.).

აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვადასხვანაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარაბაღული თეთრი წალები, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყარალა-ბალახი, ზურგიელის ნაჭერი და სხვანი და სხვანი (ილია).

ორწერტილი დაისმის წინადადების ბოლოს, რომელსაც მოსდევს კავშირებით შეუერთებული ერთი ან რამდენიმე წინადადება, თუ ამ უკანასკნელებში:

1. ახსნილია ის, რაზედაც პირველ წინადადებაშია ლაპარაკი; მაგალითად:

— აი, საბარაუდ რომ იყავი ვენახში, მე ჯერი ჩამოვიტანე. შენ ვაზებში გიპოვე: მხარი დაგებჯინა ბარის ტარზე, ბარის ტარს დაჰყუდებოდი და გაშტერებული დასცქეროდი დედამიწას ელდნაცემსავით (ილია).

დღესაც ემუშავნათ ხელოსნებს: თექვსმეტსვეტიანი აივნით შემოვლებულ ოდას უკვე დაედგა მარჯნისფერი კრამიტის გვირგვინი. მხოლოდ ერთი კუნძული დარჩენილიყო გადაუხურავი (ა. ქეიშე.).

2. მოცემულია საფუძველი, მიზეზი იმისა, რის შესახებაც პირველ წინადადებაშია ლაპარაკი; მაგალითად:

მრისხანებით აღტაცებული შაჰ-აბაზი ცეცხლითა და მახვილით შემოეჭრა კახეთს და მუსრი გაავლო: ციხე-ქალაქები დააქცია, სოფლები ააოხრა, ტაძრები დაანგრია და შებღალა (აკაკი).

ორწერტილი დაისმის წინადადების ბოლოს, რომელსაც მონსღევს პირდაპირი ან ირიბი ნათქვამი; მაგალითად:

ბაში-აჩუკმა გაიცინა და უპასუხა:

— ჩემი სათქმელიც ეგ არის!.. შენ სტუმარი და ჩვენ მასპინძელი! (აკაკი).

ბევრმა დახმარებაც აღუთქვა ტარიელს და მასთან წასვლა მოიწადინა ლევანის მისაშველებლად. მაგრამ ტარიელმა თავის შეკავება სთხოვა აღელვებულთ:—მშვიდობიან ჩარევას ვამჯობინებ და ბრძოლის დათმობით შეწყვეტასო.

ხაფარჯიშო

გადაიწერეთ ქვემომოყვანილი ტექსტი და იქ, სადაც საჭიროა, დასვით მძიმეები და ორწერტილი.

ბახვამ გადმოვლანცა თვალები დააბჯინა მაგიდაზე ნიდაყვი ჩამოსდო ხელზე ნიკაპი და ასე გაშტერებული ყურს უგდებდა ვეკილის ლაპარაკს მის სახეზე ორნაირი აზრი იხატებოდა ერთი თავმიცემულობისა როცა კაცი უიმედობაშია ჩავარდნილი და მეორე ამბის მოსმენისა რომელიც ნახევრად სჯეროდა (გ. წერ.).

მამაკაცს სიმზდალე დედაკაცისათვის არ უნდა ეჩვენებინა ეს მთიელთ შეხედულებით სირცხვილიც იყო და დამამცირებელიც და ამხანაგის საქციელი კი დანარჩენების სახელსაც იმდენად შეეხებოდა რამდენადაც თვითონ მოქმედს (ა. ყაზბ.).

მართალია ბევრ ღირსებასთან ერთად დიდი ნაკლოვანება გამოაჩნდა ტარიელს სრულიად სუსტი იყო სწავლაში ასე რომ მისი მშობლები იძულებული შეიქნენ გამოეყვანათ სკოლიდან, სადაც რამდენიმე წლის წინათ დიდი იმედით მიაბარეს იმდენს ხანს სკოლაში ყოფნით ქართული კითხვაც კი ვერ შეისწავლა ტარიელმა მაგრამ ამის გამო სრულიადაც არ მოუკლიათ ზისთვის პატივისცემა მშობლებსა და ნათესავებს (ეგ. ნინ.).

ყველაფერი დრომ წაიღო ძალა ჯანი ფერ-ხორცი ეს ავი ზნე კი დღემდე შერჩა ბარნაბას ყანაში ახლაც ქურდულად მიეპარება ხოლმე მოჯამაგირეს და თოხისტარზე დაყრდნობილი რომ დაინახოს გესლიანად ჩაიხითხითებს ბარემ აგერ ჩრდილში წამოწეკი ბიქო მზე არ მოგეკაროს მუნიან სახეზე! (კ. ლორთქ.).

5. ტირე

ტირე იწერება რთული თანწყობილი წინადადების მეორე და მომდევნო წინადადებებში, თუ მათში გამოტოვებულია განმეორებადი 'შემასმენელი; მაგალითად:

დიდ საბჭოეთის სამფლობელოში ჩვენს ვალს მოვიხდით ქვეყნის წინაშე,

შენ—თავისუფალ საქართველოში, მე — თავისუფალ უკრაინაში (ა. აბაშ.).

ჰგავს ალვის ხე თეთრ ჩოხაში საქორწილოდ მორთულ სიძეს, და ატამი—ტურფა ყმაწვილს, აკვანში რომ გაიღვიძებს (გ. ლეონ).

ამ ბუჩქიდან სხვა ამგვარივე ბუჩქი დავინახე; აქედან—ჩიტის-ბუდიანი ბუჩქი; იქითკენ—ლამაზი, სწორე სასახრე იფნის ყლორტი (ნ. ლომ.).

ერთ ჯგუფს იასე ერისთავი სარდლობდა, მეორეს—ალექსანდრე ციციშვილი, მესამეს—სოლომონ თარხნიშვილი (ა. ბელ.).

ხარატაანთ ოჯახის ჩრდილოვანებიდან გამოსული ქალი აზრ-მოუცილებლად ეძებდა მასულდგმულებელ წყაროს, ქმარს მოწყვეტილი დედაკაცი—ალერსის, შვილდაკარგული დედა—საზრუნავსა და სანებივროს (მიხ. მრევლ.).

რომს გაუზიდავს თვალ-მარგალიტი, აზიას—ფარჩა და ყალამქარი (გ. ლეონ.).

ტირე იწერება წინადადების გამოტოვებული წევრის ადგილას; მაგალითად:

ა) გამოტოვებულია შემასმენელი:

ისინი ჩაკირულნი არიან, ჩვენ—დონდლონი (ილია).

საქმის დროს საქმე შეშვენის და ხუმრობის დროს—ხუმრობა (აკაკი).

ბ) გამოტოვებულია დამატება:

სანამ სიცოცხლე შეგწვეს, გონება გზას გაგინათლებს, გული—გაგითბობს (ილია).

გ) წინადადებაში გამოტოვებულია კავშირი:

თვალი მქონია—მინახავს, ყური მქონია—მსმენია, გულის-ყური მქონია—მივხვედრილვარ, ხსოვნა მქონია—გონებაში ჩამრჩენია (ილია).

მუთაქას შეასწორებდა—ოთახს მყუდროება ემატებოდა. კედელზე სურათს ჩამოკიდებდა—თვალს ემატებოდა (კ. ლორთქ.).

ტირე იწერება განმაზოგადებელი სიტყვების წინ, თუ განმაზოგადებელი სიტყვა მოსდევს ჩამოთვლას, ან განმაზოგადებელი სიტყვის ბოლოს, თუ მას ჩამოთვლა მოსდევს; მაგალითად: კაცი, ქალი, დიდი, პატარა, ერი, მღვდელი—მისთვის სულ ყველა ერთი იყო, ყველას ერთი საზომით ზომავდა (ნ. ლომ.).

სახლსაც, მამულსაც სახნავ-სათეს იარაღსაც, საქონელსაც—სუყველას აირჩევს (ნ. ლომ.).

წაიღებდნენ ხელსაწყო რკინეულობას—ცულს, ნაჯახს და სხვ. (გ. წერ.).

მცხოვრებთა რიცხვი ერთი-ორად გაზრდილიყო. მეტწილად მოსული ხალხი შემატებოდა—მუშები, ტექნიკოსები, აგრონომები, ინჟინრები, ექიმები (ლ. ქიაჩ.).

ტირე იწერება დანართის წინ, თუ დანართი წინადადების ბოლოშია ან უშუალოდ, ან თავისი ამხსნელი სიტყვებიანად, და დანართის შეპდევ, თუ იგი წინადადების შუაშია; მაგალითად:

ასე გაატარა სპირილონმა ორი თვე—სექტემბერი და ოქტომბერი (ე. ნინ.).

ორი ბრალდებული—მღვდელი ათანასე და ოქრუა უნათლო-შვილი—ალარ ჩანდა ამათ რიცხვში (ე. ნინ.).

ეს ათი წელი—ათი აგური

დამკვიდრდეს, როგორც ძმური სალამი (გ. ტაბ.).

სიპიტო ქიშვარდის მამის — ფარნას—გარეზიძეშვილი იყო (ა. ქეიშვ.).

სამ მეგობარს—ლეონს, დავითს და ბესიკს—კარგა ხანს ფრონტი არ უნახავს (აკ. ბელ.).

ტირე იწერება ორ წინადადებას შორის, თუ მეორეში გამოხატული აზრი თავისი მოულოდნელობით მკვეთრად უპირისპირდება პირველი წინადადების შინაარსს; მაგალითად:

იქრა პეტრემ ჯიბეს ხელი და — ორივე მოჭრილი ჰქონდა (ილია).

რამდენიმე წუთი — და ხშირს ნისლში გაიბეჭუტა შუქმა და შენობების სურათები ბუნდად გამოჩნდა (ა. ყაზბ.).

ტირეებით გამოიყოფა წინადადებები და სიტყვები, რომლებიც წინადადებაშია ჩართული ახსნის ან შევსების მიზნით, თუ მათი ჩასმა ფრჩხილებში ასუსტებს კავშირს ჩართულსა და ძირითად წინადადებას შორის; მაგალითად:

ერთხელ — ჯერ გიორგი ათი-თორმეტი წლისა ძლივს იქნებოდა — ერთს მოზრდილს ბიჭს თავისზედ პატარა ბიჭისათვის ქამრის ღილები დაეტყუენა (ილია).

ამას წინათ — სულ ორი კვირა არ იქნება — კინალამ სოფლის სასამართლომ გომურში არ დაამწყვდია (ილია).

იმ ღამეს ხახულის — ასე ეძახდნენ ბახვას მამას — არ სძინებია (გ. წერ.).

თავადი ლუარსაბ რაინდიძე, მანამ ცოცხალი იყო — 1846 წლამდე — ყოველ წელიწადს ვექსილს მიცვლიდა (ლ. არდ.).

ტირე იწერება მძიმის შემდეგ, როგორც დამატებითი ნიშანი, იმ სიტყვის წინ, რომელიც მეორდება, რათა მას დაუკავშირდეს მომდევნო წინადადება ან იმავე წინადადების გაგრძელება; მაგალითად:

თქვენ რომ როდისმე გაგჰირებოდათ, მაშინ შეიტყობდით, — მწუხარისათვის, იმედგადაწყვეტილისათვის ცარიელი სიტყვა, თუ ნამეტნავად იმ სიტყვაში გულის სითბო და სიმართლეც ურევია, — მაშინ შეიტყობდით, — ის ცარიელი სიტყვა რა ტკივილის დამყუჩავი რამ არის!.. (ილია).

ტირე იწერება მძიმის შემდეგ, როგორც დამატებითი ნიშანი, რომელიც გამოყოფს მთავარ წინადადებას მისი წინამავალი დაქვემდებარებული წინადადებისაგან, თუ გვინდა ერთი მთლიანი წინადადება ორ ნაწილად გავყოთ; მაგალითად:

რა იყო ეს მიზეზი, საიდან ქროდა ნიავე, რომელიც მას, როგორც ნადირს, სუნს აყრიდა და აკრთობდა, — მოხუცი ვერ მიმხვდარიყო (ა. ყაზბ.).

რაგინდ ბედით ვიყო კრული,
საშინელიც მექნეს ბოლო, —

არ შედრკება ჩემი გული,
გინდა ქვითაც დავიქოლო!
(აკაკი).

ტირე იწერება მძიმის შემდეგ როგორც დამატებითი ნიშანი პერიოდში ზეალსვილიდან ქვედასვლაზე გადასასვლელად; მაგალითად:

ქართველო, სანამ გქვიან ქართველი
და ტკბილი ენა იცი ქართული,
სანამ გინთია თვალში ნათელი
და სადმე გიდგას ოდა-სართული,
სანამდე ალბე კარს სტუმრისათვის,
გიყვარს შეხვედრა წელგამართული,
სანამდე ზიზლი იცი მტრისადმი,
ხოლო მოყვრისთვის—ჰანგი ქართული,—
რა დაგავიწყებს შენს ძველ ნააყენარს,
რა დაგავიწყებს იმ ძველ საბუდრებს,
ზედ რომ წინაპრის სუნთქვა დააჟვდა
და მტრებმა ცეცხლით დაისაქუთრეს.

(ი. აბაშ.).

ტირე იწერება ორ სიტყვას შორის სივრცითი, დროითი ან რაოდენობითი მიჯნის აღსანიშნავად; მაგალითად:

V—X საუკუნეთა ხელნაწერები.

ტირე იწერება ორ ან რამდენიმე საკუთარ სახელს შორის, რომელთა ერთობლიობით იწოდება რომელიმე მოძღვრება, სამეცნიერო დაწესებულება და ა. შ. მაგალითად:

მარქს—ენგელს—ლენინის მოძღვრება.

სავარჯიშო

გადიწერეთ ქვემომოყვანილი წინადადებები და დაუსვით სასვენი ნიშნები—ტირე და მძიმე—იქ, სადაც აკლია.

სამაგალითო იყო იმისი ხასიათი: არას დროს არ შეამჩნევინებდა ხოლმე არა თუ მარტო მე ყოველ სულსა რომ ის იყო ჩემზე მაღალი ჩამომავლობით ზრდილობითა და ნამსახურობით (ლ. არდ.).

ამ ფულს დაეუმატე ჩემი ერთი წლის ნაწვაე-ნადაგიცა ოცდაათი თუმანი (ლ. არდ.).

დავიწყე ხელმეორედ ჩემი ხელობა კინტოობა და ჩარჩობა (ლ. არდ.).

ამ მსახურთაგანი იყო ვინმე დურმიშხან ძალიან ყოჩალი და ლამაზი ყმაწვილი კაცი (დ. კონქ.).

გულმა ცემა ერთს წუთს შეწყვიტა და მეც ბურანში თვალთ დამიბნელდა და ეს აზოდენა ვაჟკაცი წაგებარბადლი და წაგაწყლი ლობესა (ილია).

ჩერქეზულქულიანი თექვსმეტ-ჩვიდმეტის წლისა იქნებოდა მეორე ან თოთხმეტისა ან ხუთმეტისა (ილია).

პირველი იმისთანა იერის ყმაწვილი იყო რომ კაი კაცის კვალზე წავიდოდა შესამჩნევი არა იქნებოდა რა ავის კაცის კვალზე დადგებოდა ქურდ-ბაცაცობის მეტს ვერაფერს ვერ შეძლებდა (ილია).

ჩვენც აი ამოაგდო ღმერთმა ავი კაცის ქოქი ერთს რუსს გაფურიგდით რვა მანეთი მივეცით რომ ქალაქში ჩავეყვანეთ (ილია).

კარგის მქნელი იმათია თუ ჩვენი ან სულელი გვგონია ან მატყუარა (ილია).

მოჯამაგირემ დამარცხება ძალიან ითაკილა ისიც თავმოწონებული ბიჭი იყო წამოუხტა და ერთი ლაზათიანი სილა გაუშალა გიორგის უეცრად (ილია).

ყველას გულში ბატონია თუ ყმა მე ვარ თუ შენა ლვთისაგან ანთებული ცეცხლი ანთია (ილია).

ორიოდე ნათელი დღე მე იმასთან გამიტარებია გონებისა და ადამიანობის თვალი ავად თუ კარგად იმასთან ამხილებია (ილია). ყველას ეძინა მართო ორიოდ ბიჭი კალთებაწეულნი იდგნენ გუბის პირას (ილია).

რაც მამისაგან დედულ-მამული გვექონდა ცოტა მაგრამ იმოდენა რომ ტკბილის ლუკმის ილაჯი გვექნებოდა სულ მამინაცვალმა წაგვართვა (ილია).

ვინც გადარჩნენ ან იმათ რალა მოელოდა? სათემოდ მოყივნება რადგანაც მთაში გაუფრთხილებლობით საქმის წახდენა მასხარად ასაგდებია დამარცხება კი უბედურება!.. პირველ შემთხვევაში ყველასაგან ზიზლი დამცირება მოელის მეორეში კი სიბრალული და თანაგრძნობა (ა. ყაზბ.).

ნაბდიანი კაცი გუგუა ფიჩიტაური იყო სასიძო და მის გვერდით მყოფი ყმაწვილი მდიდრულად ჩაცმული ონისე შვილი განთქმული „ხევისბერისა“ გოჩასი (ა. ყაზბ.).

როგორც კი შორიდან შევნიშნავდი ორ ბრიალა წერტილს ღამე ნადირის თვალები ცეცხლივით ანათებს მაშინვე გავკრავდი რალკვესსა და ისიც გზას მიტევდა (გ. წერ.).

ბმაურობაზე შეგროვდა ხალხი მედუქნეები და სხვები (ე. ნინ.).
ხშირია იმის მაგალითი რომ გარეგნობით სალი შეხედულე-
ბის ბავშვი უნიკო გამომდგარიყოს და არა სალი შეხედულებისა
კი ნიჭიერი (ე. ნინ.).

ერთ მომალლო ვაკე ადგილზე იდგა ორი შენობა ერთი პა-
ტარა ძველი ოროთახიანი და მეორე საკმაოდ მოზრდილი ხუთ-
ოთახიანი თეთრად შეღებილი კედლებით და ლამაზი ფანჯრებით.
პირველი იყო სოფლის სკოლა მეორე სოფლის სამმართველო
(ე. ნინ.).

ცოტა ხნის შემდეგ ქოხის მახლობლად გადასაბიჯზე გადმო-
აბიჯა მხარზე შეშაგადებულმა მეორე კაცმა ეს უფროსი ბრეგაძე
იყო კარებთან დააგდო ეს ტვირთი მიიხედა ოდისკენ მიაჩერდა
პლატონს და სახლში შევიდა (დ. კლდ.).

არისტო ადვილად მიუხვდა რასაც პლატონის თვალები ეუბ-
ნებოდნენ. მაინცდამაინც მისთვის არათფერი საჭირო იყო პლა-
ტონის ნიშნები. კი მართალია ამით საკმე ადვილდებოდა მარტივ-
დებოდა თორემ მის გუნებაში საკმე გადაწყვეტილად იმ წამიდან
მიაჩნდა რაკი პლატონს ეზოში ფეხი შემოადგმევინა. იმ წამიდან
რაც უნდა უარზე დამდგარიყო პლატონი არისტოს გადაწყვეტი-
ლებით იგი იძულებული შეიქნებოდა ამას მოახერხებდა არისტო
უსათუოდ დედინაცვლად მიეღო მამიდამისი (დ. კლდ.).

სანარიელების ამბავი რომ იცოდა ეკვი არ ჰქონდა რომ
ისინი დიდი რიხით ჩამოვიდოდნენ ხანჯლიანები ჩოხიანები წვე-
რიანები (ლ. ქიაჩ.).

გვერდზე გადაწვენილ ახდილ ხუფზე გვადის აელადიდება იყო
გადაფენილი ჩოხა ახალუხი ყაბალახი (ლ. ქიაჩ.).

კვირაობით კოლმეურნეობის სახლის ეზოში ყოველთვის სხვა-
დასხვა გასართობი ეწყობოდა ცეკვა თამაში სიმღერა ბურთი
(ლ. ქიაჩ.).

მაინც რა მოხდა ისეთი რამ იმოქმედა მასზე აგრერიგად? და
განა მარტო ქიშვარდზე მთელ სამღეთოს ახალგაზრდობაზე ციცი-
ნოზე ეონაზე თვით ხანდაზმულებზე ასინეთზე ფარნაზე სეფეზე
(ა. ქეიშვ.).

პუპულამ მეორედ შეჰოუტანა ბონდოს საუბზე წაბლის ფო-
თოლში გამომცხვარი კვერი და ჩვილი ყველი (ა. ქეიშვ.).

ქართულ ფოლადს ქართულ რკინას სახელმწიფო ძალა ჰქვია
და რუსთავიც ვის ეგონა ინდუსტრიის ქალაქია (ი. გრიშ.).

სამშობლოსათვის სისხლის მხარჯველი
სამნი ვიყავით ერთად დღე-ღამე
ერთი მეგრელი ერთი რაქველი
ერთიც ქართლელი ვიყავ მესამე (გ. აბაშ.).

იმ წუთამდე სანამ ნადირაშვილი. კარის ზღურბლს გადმოა-
ბიჯებდა ყველაფერი თვითონ ეს კაცი ფრონტი გოგის უკანასკ-
ნელი დღეები სულ სხვაგვარად და თვითეულს თავისებურად ჰქონ-
და წარმოდგენილი (ს. კლდ.).

მარტოხელა იყო აკმია ხუცურაული და ობლობაში გამო-
ზრდილს ნამწყემსარ ბიქს მშობლიურ ალერსად მიაჩნდა ალაზნის სიო
მშობლიურ ნანად ამ სიოზე ამღერებული ბუნების შრიალი და
მშობლიურ ცრემლად ცის ნაზი ნამი (მიხ. მრეველ.).

ხან გამოთოხნა სკირდებოდა ძირებს ხან გოგირდი ნაცარშე-
პარულ ყურძნის მტევნებს ხან შაბიამანი ალაგ-ალაგ მილდაოთი
დაავადებულ ფოთლებს (მიხ. მრეველ.).

ნ. კითხვის ნიშანი

კითხვის ნიშანი დაისმის კითხვითი წინადადების ბოლოს; მა-
გალითად:

თუმცა ძალიან კი მეძნელება თქმა, მაგრამ რა გაეწყობა?
გულში გაიღვიძა კიდევაც ძველებურმა საქმემა და ახლა რაღა
დროს დამალვია? (ილია).

რა შეაში იყო ან გვადი, ან მისი ხურჯინი? (ლ. ქიაჩ.).

აქ რა უნდოდა, რამ მოიყვანა შაჰი, სულთანი, იმპერატორი?
(გ. ლეონ.).

გვითხარი დედაშვილობას, დანიელ, რამდენი უნდა მოგკრი-
ფოთ, რომ გეგმა შესრულდეს? (ა. ქეიშე.).

ამ გაჯავრებულ გულზე ხუმრობა დაიწყე? (ი. მოსაშე.).

ნუთუ არ გაგიჭირდათ მისი მიგნება? (შ. დად.).

იცით, რას ნიშნავდა სოფელ ზემოციხეში ეს მეტი სახელი?
(კ. ლორთქ.).

სავარჯუშო

გადაიწერეთ ქვემომოყვანილი ტექსტი და თავ-თავის ალა-
გას დაუსვით კითხვის ნიშნები.

— დედა-შვილობაში შენ-ჩემობა რად არის.—ჰკითხა ოთა-
რაანთ ქვრივმა თავის თავსა.—დედა-შვილობაში ორი თვალი რად

უნდა იყოს. ნეტა დედას სხვასავით მაინც ორი თვალი არა ჰქონო-
და... თუ აქეს, რად უკრის ერთი თავისად, მეორე შეილისად.
გული რად იხედება გარეთ ორის თვალითა, რად.—რატომ ერთი
თვალი არ ებრმავის, როცა მეორე იყურება... ვინ ვისთვისაო,—
რა საკითხავია დედა-შვილობაში (ილია).

— რას სჩადით—შემოუძახა:

— ვის სტუმარს ჰბოჰავთ თოკითა
რად სტებთ საუფლო ჩვენს წესსა
თავს ლაფს რად მასხამთ კოკითა
ჩემს სჯულსა ეფიცავ, სისხლს
დავღვრი,

განანებთ ბრიყველ ქცევასა,

განანებთ, თუმცა ძმანი ხართ,
ჩემის კაცობის ქელვასა!..

— რას ამბობ, შტერო, რას ამბობ
რად არ მოდიხარ ცნებასა
მოსისხლე სტუმრის გულისთვის
ძუძუს ვინ მოსქრის დედასა
(ვაჟა).

7. ძახილის ნიშანი

ძახილის ნიშანი დაისმის ძახილის წინადადების ბოლოს; მა-
გალითად:

არ ესდევ ეამთა სვლას,

მე იგივე ვარ მარად და მარად! (ა. ქავქ.).

ნეტავი ჩემი იყოს ესენი! (გ. წერ.).

ეს ხუთი ხო? შოთივით გავაქარი მიწას! ახლა ცალი ხელით
გამოვალ თქვენთან! (ქ. ლორთქ.).

სისხლად ვარწყევინებ ჩემს აგდებას, თუ გოჩა ვარ, სისხლად!
სამართალში მიცემა რას მიქვიან! მე თვითონ გავასამართლებ მაგ
თავგასულებს! (ლ. ქიაჩ.).

ძახილის ნიშანი დაისმის ბრძანებითი წინადადების ბოლოს;
მაგალითად:

გასწი, მერანო, შენს პენებას არ აქეს საზღვარი

და ნიაფს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი! (ნ. ბარათ.).

აილე ახლავე, გოგოვ, მე შენ გიბრძანებ! (ლ. ქიაჩ.).

ძახილის ნიშანი დაისმის მიმართვის ბოლოს, თუ მიმართვა
წინადადების თავშია, აგრეთვე მაშინ, როცა მიმართვა წინადადე-
ბის ბოლოშია; მაგალითად:

აბა, ბიჭებო! მომყევით, ვისაც გული გერჩით! (ა. ყაზბ.).

აწი მაინც ვერაფერში მისაყვედურებ, შვილო! (დ. კლდ.).

1. გადაიწერეთ ეს ლექსი და დასვით ძახილის ნიშნები.

მეგობრებო, წინ... წინ გასწით,
 ნუ შედრკება თქვენი გული
 დე, მკერდს სისხლის დალი აჩნდეს
 და შუბლს ოფლის ნაკადული.
 წინ, წინ მედგრად შევებრძოლოთ
 ჩარხუკულმართ ამ ჩვენ დროსა,
 ქირის ოფლში გავატაროთ
 სიმართლის და ძმობის დროშა
 დეე, ჩვენ ტოლთ; უგვანო შვილთ,
 კერპის წინა ხარონ ქედი;
 ფუ, იმ ვაჟკაცს, ვინც ინატროს
 მათი სვე და მათი ბედი
 დე, ისევ მათ ავარჯიშონ
 საქვემძრომოდ მკლავი, ენა,
 სხვა აკენესონ და ამ კენესით
 თვით იპოვონ შვება-ლხენა...
 მომავალი იმათ თვის ხვედრს
 წარმოუძღვნის, დასდებს მსჯავრსა,
 შეაჩვენებს იმათ საფლავს,
 სამარცხვინოს, საზიზლარსა.
 მეგობრებო, ჩვენ ნუ გვინდა
 ამნაირი სვე და ბედი,
 ბრძოლა იყოს ჩვენი ღვინი,
 სატრფიალოდ გულს იმედი
 მაშ უშიშრად შევებრძოლოთ
 ჩარხუკულმართ ამ ჩვენს დროსა
 და ჩვენ რაზმს წინ წავუძღვაროთ
 სიმართლის და ბრძოლის დროშა (ი. ევლ.).

2. ქვემოთყვანილ ტექსტში დასვით სასვენი ნიშნები.

რა ვქნა მე უბედურის დღისამ შვილი მეღუპება შვილი ჩემი
 სისხლი ჩემი ხორცი ერთადერთი შვილი ცოცხალი მემარხება გეს-
 მის ეს ჩემო გაბრიელ შვილს ვკარგავ შვილო, მოდი და უნდო ნუ
 ვიქნები შემინდევ 'აპატივე თუ გაწყინა რამე ბებერმა კჳუადაკარ-
 გულმა უბედურმა მამამა რა ვქნა ჩემი შვილია ჩემი გულღვიძლი

ჩემო გაბრიელ ვის მივენდო ვის ამ ცოდვით სავსე ადამიანის შვილებში ძმას არ ვენდობი ძმას მაგ საქმეში მაგრამ მაძღუნებ თუ არ მაძღუნებ შენ კი უნდა ზოგენდო აჰა ჩემი საბელი ყელისა... შენ იცი გინდა გველივით გამსრისე გინდა დამიხსენ წაწყმედისაგან შენ იცი და შენმა ყმაწვილკაცობის ზადლიანობამა. მე არა შემძლიარა ხომ ხელავე შემობრალე და ნუ დამანახებ ჩემი თამროს უნამუსობას შენი ხელით დაეც დანა და დაგვიხსენ მამა-შვილი ცოდვისაგან მე ცოცხალი დამმარხე მიწა მოწყარე და მაგას კი ნუ იზამ რომ ჩემი თამრო ვაიზე შეილო (ილია).

8. კითხვისა და ძახილის ნიშნები ერთად

იმ წინადადების ბოლოს, რომელშიც კითხვასთან ერთად გამოხატულია გაკვირვება ან ალტაცება, დაისმის კითხვისა და ძახილის ნიშნები; მაგალითად:

სამწუხაროა, რომ ასე მოკლე ხნით ჩამოხვედით, თორემ ნახავდით, თუ როგორი ბღვეინვა და ღმუილი შეუძლია ამ ფისუნისას. განა მუდამ ეგეთი ლურჯი და წყნარია?! (ა. ქეიშე.),

მით უკეთესი! რომ სცოდნოდა, ხომ არც შეამოწმებდა! ეხლა გააგებინე და რას იზამს, თუ არ დაგემოწმებდა?! როგორ შეუძლია განაცხადოს, რომ შევამოწმე და არ ვიცოდი, რას ვამოწმებდიო! იქნება იმას ხელმწიფეზე ამოწმებიანებენ რასმე, უნდა შეამოწმოს ისე გაუგებრად?! (შ. არაგვ.).

ვინ ბედავს ქართლი აატალახოს,
თავს დაგვატეხოს რისხვა და მეხი?!
ზღვა გადალახოს, მთა გადალახოს
და კავკასიონს დაადგას ფეხი?! (ა. მირცხ.).

რა შესაშურებელი უნდა ყოფილიყო ასე ცოტაზე დამყარებული კმაყოფილება და ბედნიერება? რა სახარბიელო უნდა ყოფილიყო კაცის მოუთხოვნელობით მოპოვებული გულის სიმშვიდე?! (დ. კლდ.).

სავარჯიშო

ქვემოთყვანილ ტექსტში მონახეთ წინადადებები, რომელთა ბოლოს უნდა დაისევას კითხვის ნიშანი, ძახილის ნიშანი და კითხვისა და ძახილის ნიშნები ერთად. დასვით ეს ნიშნები.

თუმცა დედამიწა ამას ამბობდა, მაგრამ ამავე დროს წინ წამოწვდილს, შორიდან წამოზრდილს წიფლის, არყის და ვერხ-

ვის ფესვებს უდებდა საგზალს... უარს ვერავის ეტყვის ეს ლეთი-საგან კურთხეული. ყველას დედაა, ყველასათვის ის ზრუნავს. ყველა იმის ზურგსა ჰკიდია იკურთხოს შენი ძუძუ, ჩვენო დედა, ჩვენო გამზრდელო, ჩვენო ძუძუს მწოვებელო.

მაგრამ რა ქნას საბრალომ. ამასაც ბედმა უმტყუნა. გუშინ და დღეს ჩვენ ბევრი ვიტყვით, გვენანება იმ ადგილის განშორება, საცა დავიბადენით, აღვიზარდენით, საცა სიცოცხლე ვიგრძენით, ვინ იცის, რა მოგველის. დღითიღე ჩვენი ბინა ინგრევა, იშლება, ფლატე კეთდება და ჩვენ უსახურავონი ვრჩებით, ტიტველნი და მშიერნი. ბოლოს მოეწყდებით და წავალთ თავქვე, ჩავეშვებით ულ-რანს ხევში. ვინ იცის, იქ რა მოგველის. ვინ იცის, იქ რა ნიადაგი დავიხვდებით. დავიხოცებით სრულიად თუ კიდეც მიწა დაგვფა-რავს და გაგვიჩენს საზრდოს. ვინ იცის, იქნება გიქმამა მდინა-რემ გაგვრიყოს სადმე უდაბურს ადგილას და მწვავე მზის სხივებმა დაგვაქენოს, გაგვახმოს, გააქროს ჩვენი ხსენება (ვაჟა).

რას წუწუნებს ეს პატარა მურია
ხომ არ შია და ან ხომ არ სწყურია
ვისი არის ღა ან სადაურია
ქუცი, ქუცი კულტიცინა მურია
რომ არ მოდის... თითქოს უმადურია
რა ყოფილა, ხედავთ, ბრიყვი მურია
კიდეც რომ ყფეს... რალაც უცნაურია.
თათი, თათი, სალახანავ მურია.
მისი ყფთა მხოლოდ მარტო შურია...
ვის აშინებს სასაცილო მურია.
მაგის ხერხი—ერთი ლუკმა პურია.
გადაუგდებ, გაჩუმდება მურია (აკაკი).

9. მრავალწერტილი

მრავალწერტილი დაისმის დაუმთავრებელი აზრის გამომხატ-ველი წინადადებების ბოლოს, ამასთან, თუ წინადადების შინა-არსი მოითხოვს, ძახილისა და კითხვის ნიშნებიც დაიწერება; მა-გალითად:

დღესაც ვერ გამომიჩვენია—რა მოგვეჩვენა გიორგის სა-ხით?.. ჩვენ ხედვად და სმენად ულონონი ვართ და იქ კი... იქ კი რამოდენა ღონე ყოფილა შექმნისა... გიორგი... (ილია).

ჩქარა დავეწიოთ, ჩემო ბეჟან!.. სხვა არ იყოს, რაღაც გულიც არ მიშერება ლევანის ამ კაცთან მარტო დატოვებას!.. აი, მზად ვარ... მოვდივარ!.. ჩამოხტი წამით ცხენიდან, დაიქირე ჩემი ცხენი. მოსართავი გაუსწორე... მოუქირე... ლავამი პირში ჩაუღევი (ლ. ქიაჩ.).

მრავალწერტილი დაისმის წინადადებაში ან თვით სიტყვებში მღელვარებით ან სხვა სახით გამოწვეული შეფერხების გამოსახატავად; მაგალითად:

— იმასაც ამბობს თურმე, რომ სხვა ქალს არ შევირთავო, თუ არა იმ ჩემს ელპიტესო... ეს იმისთანა სარწმუნო კაცმა მითხრა, რომ არ შემოძლია არ დაუუჯერო... მერე კიდევ იმ ყმაწილის ნათესაიცაა. მზითევს რას დავეძებო, ასე ამბობს თურმე... მე ქალი მინდაო, თვარა... ჩენი სამყოფი სარჩო ყოველთვის მექნებაო... (დ. კლდ.).

მრავალწერტილი დაისმის ციტატის თავში ან ბოლოში, თუ ციტირებული ტექსტის დასაწყისი ან ბოლო არ ემთხვევა წინადადების დასაწყისს ან ბოლოს დედანში; მაგალითად:

ილია ქავქავაძე წერდა: „...თუ მთქმელსა და გამგონს ერთმანეთის ენა არ ესმით, იქ არც თქმაა და არც გაგონება...“

მაგრამ

ილია ქავქავაძე წერდა, რომ თუ მთქმელსა და გამგონს ერთმანეთის ენა არ ესმით, იქ არც თქმაა და არც გაგონებაო.

მრავალწერტილი დაისმის ციტატაში რომელიმე სიტყვის ან წინადადების გამოტოვების აღსანიშნავად; მაგალითად:

აკაკი წერეთელი კახეთის მეფე თეიმურაზ პირველის შესახებ წერდა: „პოლიტიკაში პოეტობდა, პოეზიაში პოლიტიკობდა... და მით საზარელ მომავალს უმზადებდა სამეფოს“ (მრავალწერტილის ადგილას გამოტოვებულია სიტყვები „ის დალოცვილი“).

სავარჯიშო

ქვემომოყვანილი ტექსტი გადაიწერეთ და დასვით სასვენი ნიშნები:

შენგან უნდა მივიღო ნიკო ჩემი სამაშეალო მეტი გზა არაა ცოდვა ვარ ამდენი ვირბინე ვიწანწალე თქვენთვის არც ჩემი თავი დამიზოგავს არც ცხენი არც ჯორი რას მემართლებით რაც დაწესებულია იმას რატომ არ მაძლევთ შენი სიმაჰრია და იმას გინდ მოუტყუებია კაცი გინდ სული უცხოვნებია მამაშენს კაპიკს ხელიდან ვერ გააგდებინებ თქვენ საქმე გვიკეთეთ ჩემით ჩემი მეცა-

დინეობით და ყველა კმაყოფილი ბრძანდებით და მე კი ასე უნდა დავლიტინობდე და რაც სამართლით შერგება იმაზეც უარს მე-
უბნებთან ნიკო შენ მაინც ნუ ჩადგები ჩემს ცოდვაში ყმაწვილი ხარ
განათლებული ამ სოფლის მხეცებს კიდევ მიეტევებათ და შენთვის
სირცხვილი იქნება შენ მაინც მომეცი ჩემი სამაშვალო ფული
(დ. კლდ.).

10. ზრჩხილები

ფრჩხილებში ჩაისმის სიტყვები და წინადადებები, რომლებ-
ბიც წინადადებაში ჩართულია გამოთქმული აზრის დასაზუსტებ-
ლად, განსამარტავად ან შესავსებად; მაგალითად:

აღმოჩნდა, რომ მამაჩემმა დაგვიტოვა ზემოხსენებული ქოხი,
დამსხვრეული ტახტი, ერთი ძველი ქილობი, ერთი დაგლეჯილი
ფარდაგი და ერთი პატარა ხალიჩა (დელიჩემის მზითვეი), ერთი
ხელი ლოგინი, სამი ჩინური ჯამი, ხუთი თიხის ჯამი, ექვსი თიხის
თეფში, ერთი პატარა ქვაბი და ორი შამფური (ლ. არდ.).

ბახვა გადიგდებდა მხარ-თეძოზე თავის ბზეკალს (შვილდს),
კოდალი (ისარი) ხელში ეჭირა, კალთაში საგზალი ჰქონდა გამო-
ხვეული და... ხტომით ჩაირბენდა ქოჩორა ტყით დაჩრდილულ
სერსა (გ. წერ.).

ფრჩხილებში ჩაისმის სიტყვები და წინადადებები, რომლებსაც
სინტაქსური კავშირი არა აქვთ მოცემულ წინადადებებთან და
მოყვანილია დამატებითი შენიშვნის სახით; მაგალითად:

ჩინოვნიკებმა დაუბოლოვებელი საქმეები (თითოს კაცი ძლივ
ასწევდა) ჩუმად გადაყარეს არქივში (ლ. არდ.).

მისი ბედი (თუ უბედობა?), რომ სუფლიორი დაიკარგა...
(კ. ლორთქ.).

ფრჩხილებში ჩაისმის სიტყვები და წინადადებები, რომლებ-
საც სინტაქსური კავშირი აქვთ მოცემულ წინადადებასთან, მაგრამ
გამოყენებული არიან დამატებითი, მეორეხარისხოვანი შენიშვნების
სახით; მაგალითად:

როცა ჯღერიას ქალმა დაინახა, რომ ამდენი ხალხი მოვიდა
ციცინოსათვის „ჩვენების ჩამოსართმევად“ (ასე დაარქვა ალვასიმ
ციცინოს ინტერვიუს) და სურათიც გადაუღეს გაზეთში მოსათავ-
სებლად, გუნება შეეცვალა (ა. კეიშ.).

ქეთაისიდან ჩამოსული პარტიული კაცი (რალაც უცნაურ სა-
ხელს — ოცდახუთათასელს — ეძახდნენ) უბან-უბან დადიოდა და
ხალხს კოლექტივში ჩაწერას უქადაგებდა (კ. ლორთქ.).

ფრჩხილებში ჩაისმის ფრაზები, რომლებიც მიუთითებენ მსმენელთა დამოკიდებულებაზე რომელიმე პირის მიერ გამოთქმული აზრისადმი; მაგალითად:

(ტაში).

(სიცილი).

(მოძრაობა დარბაზში).

ფრჩხილებში ჩაისმის ციტირებული ავტორის გვარი და ნაწარმოების სათაური ციტატის ბოლოს.

ფრჩხილებში ჩაისმის რეპარკები დრამატულ ტექსტში; მაგალითად:

ანდრეაფარ. (ოთახიდან) ვინ ლაპარაკობს მანდა?

ბარამ. მიკირტუმა გახლავთ (გ. ერისთ.).

საფარჯიშო

გადაიწერეთ ქვემოთყვანილი ტექსტი და ფრჩხილებში ჩასვით გამოთქმული აზრის დასაზუსტებლად, განსაზღვრებლად, შესავსებად ან დამატებითი შენიშვნების სახით ჩართული წინადადებები.

დანიშნულ დროს მოვირთე გემოვნებით და მდიდრად და გვექანე დროშით დროშა მაშინ იშვიათი და ძვირი იყო სიონის ქუჩისაკენ (ლ. არდ.).

იყო ისევ დილა. ჩემი ცოლ-შვილი წავიდნენ თავიანთ საქმეზე მერე მოგახსენებთ, ვინ რომელ საქმეზე იყო ჩემგან დადგენილი და მე მქონდა დრო დამეთვალა ფული (ლ. არდ.).

ის რომ ყელს მოიღერებდა სიმღერაში და ბანის მთქმელს ჩაერეოდა. სხვა მეზბანეებს თუ მიაყოლებდა თავის ბოხ ხმას, თორემ მარტოს არც ბანის თქმა შეეძლო, რადგანაც არ იცოდა, სად აემაღლებინა ხმა და სად დაეშვა, იფიქრებდით: სწორედ მარტო ის ამბობს სიმღერასო (ე. ნინ.).

სპირიდონმა სპირიდონი ერქვა მასწავლებელს და მისმა მეუღლემ დაიკავეს ხელში: პირველმა—ჩემოდანი, მეორემ—აბგა და გასწიეს ნაცნობ მედუქნესთან (ე. ნინ.).

ყმაწვილი ქალი იმდენად განვითარდა ამ ოთხ წელს, რომ ბევრ საგანში არც კი ჩამორჩებოდა თავის მასწავლებელს. სპირიდონის წიგნები სპირიდონს, ლარიბი კაცის პირობაზე, კაი შინაური ბიბლიოთეკა ჰქონდა თითქმის სულ წაიკითხა (ე. ნინ.).

ამ დროს მეცნიერმა მუშაკმა შემოაღო კარი დანიელის, სკაჩიას და სეფეს თანხლებით ეს უკანასკნელი ძმადნაფიცოცივით მუდამ თან სდევდა სტუმარს (ა. კეიშე.).

ბრძანებებში ჩაისმის ციტატები.

ბრძანებებში ჩაისმის:

ა) სიტყვები, რომლებიც გამოყენებული არიან რაიმე საგნის, ორგანიზაციის, დაწესებულების სახელწოდებად და არა თავიანთი ჩვეულებრივი მნიშვნელობით; მაგალითად:

მზიარული საზოგადოება გულუხვი მასპინძლის სუფრას შემოსდომოდა და „მრავალეამიერს“ და ათას სხვა სიმღერას ბოლო არა ჰქონდა (დ. კლდ.).

ბ) ირონიულად გამოყენებული სიტყვები; მაგალითად:

ის აკურთხეს იმ დროს, როცა მღვდლის კურთხევისათვის, საკმარისი იყო ცოტად თუ ბევრად ხუცურის კითხვა, რაქდენიმე ლოცვის გაზეპირება და რამდენიმე მანეთი ჯიბეში „კურთხევის ხარჯად“ (ე. ნინ.).

გ) მოძველებული და არაჩვეულებრივი სიტყვა-გამოთქმები; მაგალითად: „ნაკოდობას“ ეძახდნენ ერთნაირ ძალმომრეობას, რომლითაც ყოველი მეპატრონე, დიდისა თუ მცირის მონაწილეობის მექონი, თანასწორად იჩემებდა საუკეთესო მთის ალაგებსა (გ. წერ.).

— მწერალი წუხელ შინ წაბრძანდა და დღეს მოვა, — უპასუხა მოსამსახურე ბიჭმა, რომელსაც „სტოროგს“ ეძახდნენ (ე. ნინ.).

ბრძანებებში ჩაისმის ლიტერატურული ნაწარმოებების, გაზეთების, ჟურნალების, დაწესებულებების, გემების და სხვა სახელწოდებანი; მაგალითად: ი. კავკავაძის „ოთარაანთ ქერივი“; გაზეთი „კომუნისტი“; ჟურნალი „დროშა“; კოლმეურნეობა „გამარჯვება“; სასტუმრო „თბილისი“; კრეისერი „ავრორა“.

ბრძანებებში არ ჩაისმის სახელწოდებანი, რომელთა შემადგენლობაში შედის სიტყვა სახელობის; მაგალითად:

26 კომისრის სახელობის რაიონი.

• რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრი.

შენიშვნა: პირდაპირი მეტყველებების დროს ბრძანებების ხმარების შესახებ იხ. გვ. 141.

სავარჯიშო

გადაიწერეთ მაგალითები და ბრძანებებში ჩასვით სახელწოდებანი.

ენაბლუ ჭამიტოს აუგი გალადებულ სიპიტოს ვერაფერს აკლებდა. როცა მეზობლებმა სიპიტოს ოჯახი ასე გამართული ნახეს, გაიხსენეს, რომ სიპიტოს ნათლობის სახელი სილიბისტრო იყო

და ახლა პირში ყველა სილიბისტრო ბატონოს და სილიბისტროს. ქირიმეს ეძახდა, პირსუკან კი ენამწარე სამღვთოელები ისევ წიქორია სიპიტოს უხმობდნენ, მუდამ გაქარხლებული სახისფერისა და წითური წვერ-ულვაშის გამო (ა. ქეიშე.).

გაჰყიდა ღვინოსა და მომეტებულს პურს თუ არა, ფულს ხუთ ნაწილად ჰყოფდა და ხუთ რიგად ინახავდა. ამისათვის ნაქრებისაგან კრელი ქისები ჰქონდა, ჩანთასავით შეკერილები. ერთს ამისთანა ქისას საქირნახულოს ეძახდა და შიგ ინახავდა სახარჯოს პურისა და ქერების სამკალად, მოსაზიდად და საღეწად. მეორე ქისას ბარაქალა ქისას ეძახდა, ამაში ინახავდა სახარჯოს ვენახის სამუშაოსათვის. მესამე ქისას საჯანაბო ერქვა. ამაში ინახავდა ფოსტის ფულსა და საბეგროსას, თუ ვინიცობაა სოფელი ოდესმე შეაწერდა. მეოთხე ქისაში ინახავდა მოჯამაგირის საჯამაგირო ფულსა. ქისას ეძახდა მიეცი და მოგეცესო. მეხუთე ქისაში ჰქონდა საშინაოდ სახარჯო და ღარიბთა გასაკითხი ფული. ამ მეხუთე ქისას ოთარაანთ ქერივეი ხან ფარსილას ქარვასლას ეძახდა, ხან შიოს მარანსა (ილია).

12. ხახვენი ნიშნები პირდაპირი შეტყველების დროს

პირდაპირი შეტყველების გამოსაყოფად იხმარება ტირე ან ბრკყალები.

თუ პირდაპირი შეტყველება აბზაციდან იწყება, მაშინ პირდაპირი ნათქვამის დასაწყისში იწერება ტირე; მაგალითად:

— ყველა-ყველა და ამაღამ ვახშმად რა გვაქვს?—ერთს სალამოს ლუარსაბმა თავის მეუღლეს ჰკითხა, როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოაღწია.—დარეჯან! არ გეყურება, დედაკაცო? ამაღამ რა უნდა ვკამოთ?

— რატომ რა უნდა ვკამოთ, გენაცვალოს დარეჯანი! ღვთის წყალობა ბევრი გვაქვს,—ანუგეშა დარეჯანმა (ილია).

თუ პირდაპირი შეტყველება გაბმულ ტექსტშია, უაბზაციოდ, მაშინ პირდაპირი ნათქვამის თავსა და ბოლოში დაისმის ბრკყალები, ავტორის სიტყვების ბოლოს კი, თუ ეს სიტყვები წინ უძღვის პირდაპირ ნათქვამს, ორწერტილი; მაგალითად:

არ ვიცი, ჩემი სიტყვა-პასუხი მოეწონა, თუ რა,—მიბრძანა: „შენ, ჩემო გაბრიელ, ერთი კაი წიგნი მინდა გაჩუქო“ (ილია).

როცა ავტორის სიტყვები მოსდევს პირდაპირ ნათქვამს, პირდაპირი ნათქვამის ბოლოს დაიწერება ის სასვენი ნიშანი, რომელიც მას შეეფერება—კითხვის ნიშანი, ძახილის ნიშანი, მრავალ-

წერტილი ან მძიმე (წერტილის ნაცვლად), ხოლო ამ ნიშნის შემდეგ — ტირე; მაგალითად:

— არა, ჩემო ხელმწიფე, მე თქვენი ერთგულება მამედვინებს, თვარა რა მრჯის მაგისტანა საქმეებში გარეევას? — მიუგო ცახცახით დედაბერმა (აკაკი).

— ნუ გეშინიან! — ეძახოდა ხალხი, — არ შეუშინდე წყალსა, ცოტა კიდევ თავი შეიმაგრე, შენი დამხსნელი მოდის (ილია).

— მაგის უარი როდის მითქვამს! — ჩურჩულითვე მიუგო გვადიმ (ლ. ქიაჩ.).

— დაასაჩუქრონ იქნება კიდევაც, რომ წინდახედულად მოიქცნენ... — აქ მოულოდნელად შესწყვიტა სიტყვა არჩილმა (ლ. ქიაჩ.).

— დაწყდება ხალხი სიცილით, დაწყდება, — ამბობს ყარამანი. (ალ. ქეიშ.).

თუ პირდაპირ ნათქვამში ჩართულია ავტორის სიტყვები, მაშინ ავტორის სიტყვების წინ დაიწერება კითხვის ნიშანი, ან ძახილის ნიშანი, ან მრავალწერტილი (იმისდა მიხედვით, თუ რომელი მათგანი შეეფერება პირდაპირი ნათქვამის პირველ ნაწილს), ან მძიმე (თუ ზემოჩამოთვლილი არც ერთი ნიშანი არ არის საკირო), ხოლო მათ შემდეგ — ტირე.

ავტორის სიტყვების შემდეგ დაისმის წერტილი, თუ პირდაპირი ნათქვამის პირველი ნაწილი დამთავრებული წინადადებაა, ან მძიმე, თუ დაუმთავრებელია, შემდეგ კი დაიწერება ტირე. თუ პირდაპირი ნათქვამი ბრკელებშია ჩასმული, ბრკელები უნდა დაიწეროს პირდაპირი ნათქვამის მხოლოდ თავსა და ბოლოში; მაგალითად:

ჩემო სოლომონ, — მეფემ უბრძანა, —

მე ეგ ყოველივ არ ვიცი განა?

მაგრამ კეთილთა დღეთათვის ქართლის

რა მოვაგვარო უმჯობეს ამის?... (ნ. ბარათ.).

— რა გატირებს, ჩემო კარგო!... — უთხრა გზადაგზა გიორგისაკენ მიმავალმა დედამ მტირალს კესოს. — განა სატირლადაც გახდა საქმე! (ილია).

„ეს გამარჯვება დამარცხებაზედაც უარესია, — ამბობდა გუნებაში. — აი სად ვიგრძენ ჩემი უბედურება!.. ერთზე ათი მომყავს, ათზე — ასი, და მაინც ვერას ვხდები!“.. (აკაკი).

შენიშვნა: თუ ავტორის სიტყვებში ორი ზმნაა, რომელთაგან ერთი ეხება პირდაპირი ნათქვამის პირველ ნა-

წილს, ხოლო მეორე—მეორე ნაწილს, მაშინ ავტორის სიტყვების შემდეგ დაისმის ორწერტილი და ტირე; მაგალითად:

— მოიცა, ბოლომდე გაიგონე, რაც გითხრა!—უკანვე გამოგლიჯა ონისემ წართმეული სიტყვა და გაწყვეტილი აზრი მუქარით დაასრულა:— თუ არა და მეთქი, ვამბობ, რაც აქამდე უმართებულოდ ქარხნიდან ფიცარი წაგიღია, იმასაც უკან დაგაბრუნებინებთ! (ლ. ქიაჩ.).

როცა რამდენიმე პირის პირდაპირი ნათქვამი ერთმანეთს მისდევს უაზროდ, თითოეული მათგანი ჩაისმის ბრჭყალებში და, გარდა ამისა, წინამავალი ნათქვამისაგან გამოიყოფა ტირეთი; მაგალითად:

ერთი მზეთუნახავი თურმე ყოველ დილ-დილობით მიდიოდა წყაროსთან და, პირს რომ დაიბანდა, ეკითხებოდა ხოლმე წყაროს:—„წყაროვ! მე ვჯობივარ, მზე თუ მთვარეო?“—„შენც კარგი ხარ, მზეც და მთვარეცო, მაგრამ ეთერი კი ყველას გჯობიათო!“—ესმოდა პასუხად და ეყრებოდა გულს (აკაკი).

13. რამდენიმე სასვენი ნიშანი მართად

როცა მძიმე და ტირე უნდა დაიწეროს, ჯერ დაისმის მძიმე, მერე ტირე.

როცა წინადადება ბრჭყალებით მთავრდება, წერტილი, მძიმე, წერტილ-მძიმე, ორწერტილი და ტირე უნდა დაისვას ბრჭყალების შემდეგ.

კითხვისა და ძახილის ნიშნები და მრავალწერტილი დაისმის ბოლო ბრჭყალების წინ.

გახსნილი ან დახურული ფრჩხილების წინ არ დაისმის მძიმე, წერტილ-მძიმე, ორწერტილი და ტირე. ყველა ეს ნიშანი დაისმის მხოლოდ ფრჩხილის დახურვის შემდეგ.

ციტატის შემდეგ, როცა ფრჩხილებში შითითებულია ავტორი და წყარო, წერტილი არ დაისმის. ასეთ შემთხვევაში იგი დაისმის ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვის შემდეგ ფრჩხილის გარეთ.

ფრჩხილის დახურვის შემდეგ, თუ წინადადება მთავრდება, ფრჩხილის გარეთ დაისმის ის სასვენი ნიშანი, რომელსაც მოითხოვს წინადადება მთლიანად, მიუხედავად იმისა, თუ რა სასვენი ნიშანია დახურული ფრჩხილის წინ.

1. გადაიწერეთ ქვემომოყვანილი ტექსტი და აღადგინეთ ტირიები და ბრჭყალები, აგრეთვე სხვა სასვენი ნიშნები.

2. იმავე ტექსტში ტირიები შეცვალეთ ბრჭყალებით.

ომარაშვილი გავლენიანი კაცი იყო სოფელში ითაკილა მო-
ჯამაგირე როგორ გამიღაბა იმ გუშინდელმა კყლინტმაო. წაიყვანა
მოჯამაგირე და სოფლის სასამართლოში აჩივლა. თითონაც რა-
საკვირველია წამოეჭომაგა

მოწამე გყავსო ჰკითხეს მოჯამაგირეს

ოთარაანთ გიორგის რა მოწამე უნდა თქვა ვილაცამ

მაგას კი მართალს ამბობ თქვა ერთმა მოსამართლემ ის.

ტყუილს არ იტყვის პირიანი ბიჭია

კვირა დღეს დაიბარეს გიორგი

მართლა სცემე ჰკითხეს

მართლა ვცემე

რადაო

გიორგიმ ყველაფერი უამბო

ბიჭო—და შენ რა დავა გქონდა

ის დავა მქონდა რომ მაგისთანა ნაშუსახდილი კაცისაგან.

ქვეყანა დაღუპული... (ილია).

ვერ მიცანი

ხაეომია შესძახა მოხუცმა ლამპას სული შეუბერა და ურ-
დულს მივარდა

მეჭი რომ დასკრეს იმ დღიდან ხაეომია სოფელში აღარ გამოჩე-
ნილა როგორც ერთგული და გამოსადეგი კაცი იგი დიმიტრი გე-
ლოვანმა თბილისში წაიყვანა

ბარნაბას ერთი სიცოცხლე გაუთავდა მისი ხმა რომ გაიგონა.
ყოჩალი ბიჭის მოულოდნელი სტუმრობა სასიკეთოს არაფერს მო-
ასწავებდა შენი მოჯამაგირე შინ არის შემოსვლისთანავე იკითხა
ხაეომიამ

შინ არის რა იყო

არ მინდა ჩემი ჩამოსვლა ვინმემ გაიგოს

ნუ გეშინია კაცი ჩემთან დაბერდა

ეს ბარნაბა-ჩემო ხაეომიამ სველი ნაზარა გაიძრო და კუთ-
ხეში მიაგდო ახლა ისეთი ამბავი იწყება საკუთარ ძმასაც ველარ
ენდობი

ნუ გეშინია მეთქი გათენებამდე წისკვილში გავგზავნი ძე ხორ-
ციელი ვერ გაიგებს ძალიან გათოშილხარ ბიჭო

შუადღეს აქეთ ქალაში ვგდივარ დაღამებას ვუცდიდი რომ
სოფელში არავის დავენახე

ჩექმებიც გაიხადე ახლავე თალიკოს გაველვიძებ ბუხარს ავან-
თებინებ მოშიებულიც იქნებო

ამ შუალამისას როგორ შეგაწუხო

რას ამბობ ბიჭო

ბარნაბა თალიკოს ოთახის კართან მივიდა და ნელა დაიძაბა
შვილო

თალიკო მაშინვე გამოვიდა ჩაცმული და თმადავარცხნილი
როგორც ჩანდა იგი კარს უკან იდგა და დამახებას ელოდა

სად დაიკარგე ბიჭო ჭკითხა თალიკომ

კიდევ გახსოვარ თალიკო

როგორ არ ახსოვხარ ჩაიცინა ბარნაბამ დამახება ვერ მო-
ვასწარი მორთულ მოკანზული გამოგვეცხადა

გაჩუმდი მამა იწყინა თალიკომ

გიცნობთ გიცნობთ რა შვილებიცა ხართ წადი ერთი კარგი
ვახშამი მოგვიმზადე

თალიკომ სტუმრის სველი ნაბადი შუშაბანდში გაფინა და
პალატაში ჩავიდა

ბარნაბა ერთხანს მდუმარედ შესცქეროდა უსიამოვნო სტუ-
მარს არ მოგელოდი საიდან მოდიხარ

პირდაპირ თბილისიდან გუშინ გელოვანმა გამომიძახა და
სული აღარ მომატქმევინა ჯიბეში ბილეთი ჩამიდო და შენთან გამო-
მგზავნა

რაო

წერილი გამომატანა (კ. ლორთქ.).

სარჩმვი

ავტორი:საგან	3
შემოკლებათა განმარტება	4
წერა და მეტყველება	5
მართლწერის პრინციპები და მათი ურთიერთმიმართება ქართულში	8
ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა უნიფიკაციისათვის	10
საბელთა ბრუნებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები	13
1. ადამიანის საკუთარ სახელთა ბრუნება	13
2. ფუძის კვეცა ნათესაობითსა და მოქმედებით ბრუნებებში	15
3. წოდებითის ფორმათა მართლწერა	17
4. მსახლერელის შეთანხმება სახლერულთან	19
5. ორი ერთნაირი ბგერის თავმოყრა სახელებში	23
რიცხვითი სახელების მართლწერა და მასთან დაკავშირებული საკითხები	25
ნაცვალსახელების მართლწერა	29
სიტყვაწარმოებასთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები	31
1. -ურ (-ულ) სუფიქსიანი სიტყვების მართლწერა	31
2. რთული სიტყვების (კომპოზიტების) მართლწერა	35
3. სიტყვათა შემოკლების შესახებ	42
უცხო სიტყვების მართლწერა	49
1. ა თუ ბ	49
2. ტ თუ თ	50
3. კ თუ ხ	51
4. აი თუ ეი	52
5. ლა თუ ლია	52
6. ლუ თუ ლიუ	53
7. გზ თუ კზ	54
8. კვ თუ ქვ	54
9. ქტ თუ კტ	55
10. ქც თუ კც	56
11. ფს თუ ას	56
12. ქს თუ კს	57
ზოგი რუსული სიტყვის ქართულად გადმოცემისათვის	57
1. რუსული უმახვილო 0-ს გადმოცემა ქართულად	57
2. რუსული ზ-ს გადმოცემა ქართულად	58
ზმნების მართლწერასთან დაკავშირებული საკითხები	59
1. პირის ნიშნების მართლწერა	59

2. ზმნისწინების მართლწერა	66
3. ხმოვანმონაცვლე ზმნების მართლწერა .	70
4. ფუძემონაცვლე ზმნების მართლწერა	72
5. შუალობითი კონტაქტის ფორმების მართლწერა	77
6. დროთა მესამე სერის წარმოებასთან დაკავშირებული მართლ- წერის საკითხები	78
7. აღწერილობითი ენებითისა და შედგენილი შემასმენლის მართლ- წერა	84
ვ-ს ჩართვისა და დაკარგვის შემთხვევებთან დაკავშირებული მართლწერის საკითხები	87
1. -ა ბოლოზმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა	87
2. -ე ბოლოზმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა	88
3. -ო ბოლოზმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა	89
4. -უ ბოლოზმოვნიან სახელთაგან ნაწარმოები ზმნების მართლწერა	90
5. ფუძისეული ვ-ს საკითხი	91
6. რამდენიმე ერთნაირი ბგერის თავმოყრა ზმნებსა და ნაზვნარ სახელებში	94
ზნისსართების მართლწერა	96
თანდებულებისა და თანდებულისანი სიტყვების მართლწერა .	99
ნაწილაკიან სახელთა მართლწერა	104
ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმება რიცხვში .	107
სიტყვის გადატანის წესები	112
პუნქტუაციის საკითხები	115
1. წერტილი	115
2. წერტილ-მძიმე	117
3. მძიმე	118
4. ორწერტილი	124
5. ტირე	126
6. კითხვის ნიშანი	132
7. ძახილის ნიშანი	133
8. კითხვისა და ძახილის ნიშნები ერთად	135
9. მრავალწერტილი	136
10. ფრაზილები	138
11. ბრკელები	140
12. სასვენი ნიშნები პირდაპირი მეტყველების დროს	141
13. რამდენიმე სასვენი ნიშანი ერთად	143

რედაქტორი ივ. გიგინეიშვილი

გამომც. რედაქტორი შ. ბაჩიძე გარეკანის მხატვ. შ. ნიორაძე
ტექნ. რედაქტორი თ. შანჭგალაძე კორექტორი ლ. ბარკალაია
გამომცემები ნ. ზიზილური

შე 00965	ტირაჟი 3000	შეკვ. № 1271
----------	-------------	--------------

გადაეცა ასაწყობად 7/VII 58 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 3/IX 58 წ.
ანაწყობის ზომა 6×10; ქაღალდის ზომა 60×92. სასტამბო ფურცელთა რაოდენ-
ობა 9.25

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა
აკ. წერეთლის ქ. № 3/5

Типография издательства Академии наук Грузинской ССР
ул. Ак. Церетели 3/5